

George Orwell

*Vagabond
prin
Paris și Londra*

GEORGE ORWELL

Vagabond prin Paris și Londra

Traducător: Alice Dumitrescu

Editura: RAI

Anul: 1994

ISBN/Cod: 973-570-005-0

CUPRINS

CAPITOLUL I
CAPITOLUL II
CAPITOLUL III
CAPITOLUL IV
CAPITOLUL V
CAPITOLUL VI
CAPITOLUL VII
CAPITOLUL VIII
CAPITOLUL IX
CAPITOLUL X
CAPITOLUL XI
CAPITOLUL XII
CAPITOLUL XIII
CAPITOLUL XIV
CAPITOLUL XV
CAPITOLUL XVI
CAPITOLUL XVII
CAPITOLUL XVIII
CAPITOLUL XIX
CAPITOLUL XX
CAPITOLUL XXI
CAPITOLUL XXII
CAPITOLUL XXIII
CAPITOLUL XXIV
CAPITOLUL XXV
CAPITOLUL XXVI
CAPITOLUL XXVII
CAPITOLUL XXVIII
CAPITOLUL XXIX
CAPITOLUL XXX
CAPITOLUL XXXI
CAPITOLUL XXXII
CAPITOLUL XXXIII

CAPITOLUL XXXIV
CAPITOLULXXXV
CAPITOLUL XXXVI
CAPITOLUL XXXVII
CAPITOLUL XXXVIII

GEORGE ORWELL (pe numele său real: Erich Blair) s-a născut în India, în anul 1903, și și-a făcut studiile la Etan. Între 1922 și 1928, satisfacându-și stagiul militar, a îndeplinit misiuni la *Indian Imperial Police*, în Burma. În următorii doi ani trăiește la Paris și, de atunci, în Anglia ca profesor. Mai târziu va lucra într-o librărie.

În 1937 merge în Spania și luptă de partea republicanilor. Este rănit. În timpul celui de-al doilea război mondial devine membru la *Home Guard* și lucrează la *B.B.C.*

În 1943 face parte din stafful publicației *Tribune*, contribuind la realizarea paginilor de politică și comentariu literar. De asemenea colaborează constant la *Observer*, fiind corespondent special pentru Franța și Germania. Moare la Londra, în 1950. Este cunoscut prin publicațiile sale: *Burmese Doy*, *The Road to Wigon Pier*, *Coming Up for air*, *Keep the Aspidistra Flying* și *Homge to Catalonia*. Dintre romanele sale mai amintim *Animal Farms (Ferma animalelor)*, care s-a imprimat în milioane de exemplare, și *1984* - roman, de asemenea, de mare succes. Prin cele două romane, George Orwell avea să devină profetul care anunța sfârșitul ideologiilor violente și prăbușirea marilor regimuri autoritare, fiind studiat destinul omului lipsit de voință, precum și tragedia socială în vâltoarea căreia el se află.

Romanul *Vagabond prin Paris & Londra* este rezultatul unei experiențe a lui George Orwell, jurnalist și corespondent de presă la începuturile sale în Paris și apoi la Londra. Este redată atmosfera periferiei sufletului uman, în încercarea individului de a supraviețui în condițiile impuse de „Dumnezeul ce negru“, care este banul!

Capitolul I

Rue Coq d'Or, Paris, șapte dimineața. O ceartă violentă se auzea afară, în stradă. Madame Monce, patroana micului hotel de vis-à-vis de mine stătea în mijlocul trotuarului și striga la chiriașa de la etajul 3. Avea picioarele goale în saboți, iar părul cenușiu îi cădea pe umeri, răvășit.

Madame Monce: „*Salope! Salope!* De câte ori ți-am spus să nu mai strivești gîndacii pe tapet? Ce, crezi că e hotelul tău? De ce nu-i arunci pe fereastră ca toată lumea? Putain²! Salope!“

Femeia de la etajul trei: „Vită!“

După care, locatarii de pe acea parte a străzii, prinși în ceartă, s-au dezlănțuit într-o serie întreagă de insulte. Zece minute mai târziu, a trecut o escadrilă de cavalerie și cearta a încetat brusc.

Am descris această scenă ca să evoc ceva din atmosfera străzii Coq d'Or. Nu pentru că nu ar fi existat ceva mai important decît certurile și, totuși, rareori trecea o dimineață fără o izbucnire de acest fel. Mai erau și strigătele negustorilor ambulante și țipetele copiilor care se fugăreau pe caldarîm aruncînd unul într-altul cu bucăți de coji de portocale și mirosul acru al bălegarului rămas în urma căruțelor și cîntecele care răsunau pînă noaptea târziu. Cam așa era strada Coq d'Or. Era o străduță neînchipt de îngustă. Casele înalte erau înghesuite una într-alta în poziții ciudate de parcă ar fi încremenit într-un moment cînd se năruiau. De fapt toate erau hoteluri pline

¹Salope = ticăloaso! (fr.)

²Putain = tîrfa (fr.)

de chiriași polonezi, arabi și italieni. La parter aveau bistrouri miciuțe, unde oricine se putea îmbăta cu un șiling. Sîmbăta seara cam o treime din bărbații care locuiau în cartier se îmbăta. Veșnic se iscau scandaluri din pricina femeilor - marinarii arabi care locuiau în cele mai ieftine hoteluri erau cei care semănau vrajba și se băteau cu scaunele. Uneori chiar se împușcau. Era un loc destul de zgomotos. Și totuși, în ciuda zarvei și a mizeriei, aici stăteau și persoane respectabile: negustori francezi, brutari și spălătorese, toți preocupați de un singur lucru: să-și sporească micile averi. Era un cartier tipic parizian.

Eu stăteam la Hotelul „Trois Moineaux“ (Trei Vrăbii), un bîrlog întunecos cu cinci etaje și 40 de camere despărțite una de alta prin pereți din lemn. Încăperile nu erau nici pe departe spațioase și erau teribil de murdare fiindcă nu exista nici o menajeră, iar Madame F., patroana, nu avea timp să măture. Pereții subțiri ca așchia erau acoperiți cu mai multe straturi de tapet roz menite să astupe crăpăturile, dar care deveniseră și cuiburi de gîndaci. Pe muchia tavanului, ziua, mărșăluiau gîndacii aliniați în șir ca niște soldați, iar noaptea coborau în căutare de mîncare, așa că trebuiau striviți la fiecare cîteva ceasuri. Dacă erau prea mulți, plictisit să-i vîneze, chiriașul îi puneă pe fugă, cu un insecticid pe bază de sulf, spre camera vecinului. Cel din urmă, furios, îi gonea înapoi folosind același procedeu. Era un loc murdar, însă primitor, căci Madame F. și soțul ei erau niște oameni de treabă. Chiria pentru camere varia între 30 și 50 de franci pe săptămîină. Chiriașii, în general străini, soseau aici fără bagaje, poposeau o săptămîină și pe urmă dispăreau. Erau de toate soiurile: cîrpati, zidari, zugravi, marinari, studenți, prostituate, negustori de zdrențe. Unii dintre ei erau incredibil de săraci. Într-una din mansarde locuia un student bulgar care confecționa pantofi pentru piața americană. De la 6 la 12 stătea în pat și meșterea vreo duzină de perechi de pantofi pe care primea 35 de franci; în restul zilei mergea la cursuri la Sorbona. Studia teologia

și cărțile lui zăceau risipite alandala pe podea. Într-o altă cameră locuiau o rusoaică și fiul ei care pretindea că e artist. Mama muncea 16 ore pe zi cîrbind ciorapi la prețul de 25 de centime bucata, în vreme ce fiul îmbrăcat decent, hoinărea prin cafenelele din Montparnasse. Altă cameră era locuită de 2 chiriași dintre care unul lucra ziua, iar celălalt noaptea. Într-o altă încăpere, un văduv împărțea același pat cu cele 2 fiice ale sale, femei în toată firea, amândouă bolnave de tuberculoză.

În hotel stăteau numai indivizi excentrici. În cartierele mărginașe se strîng în general oameni excentrici - oameni singuratici, care nu au reușit în viață și au renunțat să încerce să trăiască normal sau decent. Nu e nevoie să respecte normele obișnuite de comportament, așa cum nici cei bogați nu au nevoie să muncească. Unii dintre chiriași duceau vieți nespuse de ciudate.

Familia Rougiers - de exemplu - este cuplu de pitici zdrențăroși care se îndeletniceau cu un soi de comerț original. Vindeau ilustrate pe bulevardul St. Michel. Partea nostimă era că ilustratele erau vîndute în pachete sigilate și clienții credeau că înăuntru sînt poze pornografice, însă de fapt erau imagini cu castelele de pe Valea Loire-i. Cumpărătorii descopereau prea tîrziu, însă nu regretau niciodată. Familia Rougiers cîștiga cam o sută de franci pe săptămîină și, străduindu-se cu greu să economisească puținul pe care-l aveau, reușeau să trăiască pe jumătate flămînzi, pe jumătate beți. Camera lor era atît de murdară încît mirosea de la parter. Niciunul din cei doi soți nu-și schimbase hainele de patru ani, după cum pretindea Madame F.

Mai era și Henri care lucra la canalizare. Un tip înalt, melancolic, cu păr cîrlionțat și cu o înfățișare destul de romantică în cizmele lui înalte de cauciuc. Avea și el o ciudățenie: nu vorbea deloc zile întregi - scotea cîte un cuvînt cînd era nevoie, la slujbă. Dar cu un an în urmă fusese șofer, avea un loc călduț și făcea economii. Într-o zi s-a îndrăgostit și cînd fata l-a respins Henri și-a pierdut

cumpătul și a lovit-o. De-abia atunci fata a început să-l iubească nebunește; timp de 2 săptămîni au trăit împreună și au cheltuit 1 000 de franci din economiile lui Henri. Apoi fata l-a înșelat. Henri a înjunghiat-o în umăr și s-a pomenit la închisoare pentru 6 luni. După ce a fost rănită, fata s-a îndrăgostit de Henri mai tare ca oricînd, așa că s-a împăcat cu el și s-au înțeles ca atunci cînd Henri va fi liber să se căsătorească. Totuși 2 săptămîni mai tîrziu fata a fost din nou necredincioasă, iar cînd Henri a ieșit din închisoare a găsit-o cu un copil. Nu a mai înjunghiat-o. Și-a luat toți banii, s-a oprit într-o cîrciumă și s-a mai pomenit o lună la închisoare; pe urmă a început să lucreze la canalizare. Nimic nu îl putea convinge pe Henri să vorbească. Dacă era întrebat de ce lucra acolo, nu răspundea, dar își încrucișa încheieturile mimînd că e încătușat și arăta cu capul înspre sud, spre pușcărie. Ghinionul părea să-l fi făcut pe jumătate înțelept într-o singură zi.

Mai era și R., un englez care trăia 6 luni din an în Putney, cu părinții, și 6 luni în Franța. Cît timp stătea în Franța bea 4 litri de vin în fiecare zi în afară de sîmbăta cînd bea 6 litri; o dată călătorise pînă în Azore, fiindcă acolo vinul era mai ieftin decît oriunde în Europa. Era o ființă liniștită, nu se certa, veșnic era beat. Zăcea în pat pînă la prînz și de la prînz pînă la miezul nopții, cînd se așeza într-un colț, într-un bistro, și își sorbea vinul pe îndelete. În timp ce sorbea, vorbea cu voce subțire, de femeie, despre mobila veche.

Cu excepția mea, R. era singurul englez din cartier.

Mai erau și mulți alți indivizi care trăiau la fel de excentric: Monsieur Jules, un român cu un ochi de sticlă, care nu recunoștea în ruptul capului acest lucru, Roucolle - un avar care murise înainte să vin eu acolo și Laurent, negustor de zdrențe - bătrînul obișnuia să-și copieze semnătura de pe o foiță de hîrtie pe care o avea mereu în buzunar. Biografiile lor ar fi amuzante dacă cineva ar avea vreme să le scrie. Încerc să descriu oamenii din cartier, nu

numai din curiozitate, ci pentru că fac parte din roman. Scriu despre sărăcie: în acest cartier din Paris am întâlnit-o pentru prima dată. Cu mizeria lui și oamenii săi ciudați, acest cartier a fost o primă lecție despre sărăcie și a devenit fundalul propriei mele existențe. De aceea încerc să sugerez cum era viața prin partea locului.

Capitolul II

Viața în cartier. Bistroul nostru de exemplu, la parterul hotelului „Trois Moineaux“. O încăpere micuță pe jumătate la subsol, cu ciment pe jos, cu mese umede, îmbibate cu vin; pe un perete o fotografie - de la o înmormîntare - sub care se afla o inscripție „*Crédit est mort*“. Muncitori cu șervete roșii la gît tăiau cîrnații cu niște cuțite mari, iar Madame F. - o țărăncă zdravănă din Auvergnat, cu o figură de animal care știe ce vrea - își bea porția zilnică de vin de Malaga „pentru stomacul ei“. Pe urmă erau jocurile de zaruri ca „*apéritif*“, și cîntecele despre „*Les Fraises et Les Framboises*“ și despre Madeion care spunea „*Comment épouser un soldat, moi qui aime tout le régiment?*“ (Cum să mă mărit cu un soldat, eu care iubesc un regiment întreg?).

Jumătate din chiriașii hotelului se întîlneau în bistro seara. Aș vrea să existe și în Londra un local vesel măcar pe sfert cît era acesta.

Conversația era la fel de ciudată în bistro. Ca probă, să-l luăm pe Charlie, una din curiozitățile localului.

Charlie era un tînăr cu educație, dintr-o familie bună. Fugise de acasă și trăia din banii pe care îi primea prin poștă. Închipuți-vi-l tînăr, îmbujorat, cu obraji netezi și cu un păr castaniu - arată ca un puști, iar buzele lui sînt excesiv de roșii și umede ca cireșele. Are picioare subțiri, brațe nefiresc de scurte și mîini cu gropițe, ca de bebeluș. Gesticulează într-un anumit fel cînd vorbește, ca și cum ar fi fericit și prea plin de viață ca să stea liniștit o secundă. Este trei după amiaza și în bistro nu se află nimeni exceptînd-o pe Madame F. și unul sau doi bărbați care nu au de lucru, dar lui Charlie nu-i pasă cu cine vorbește

atîta vreme cît vorbește despre el. Declamă ca un orator și gesticulează cu brațele lui scurte, iar entuziasmul îi face ochii mici ca de porc să strălucească. Cumva înfățișarea lui e total dezagreabilă.

Vorbește despre dragoste, subiectul lui favorit.

— *Ah, L' amour, l'amour! Ah, que les femmes m'ont tué!* Alas, *messieurs et dames*, femeile mi-au distrus viața, nu mai am nici o speranță. La 22 de ani sînt epuizat, terminat. Dar cîte lucruri am învățat, cît de adînc sînt acum pătruns de înțelepciune! Ce minunat e să dobîndești adevărata înțelepciune, să devii - în cel mai înalt sens al cuvîntului - un om civilizată, *raffiné, vicieux* etc, etc.

— *Messieurs et dames*, văd că sînteți triști. *Ah, mais la vie est belle* - nu trebuie să fiți triști. Fiți mai veseli, vă implor!

— *Ah, que la vie este belle!* Ascultați, *messieurs et dames*, vă voi ține un discurs despre dragoste așa cum o înțeleg datorită experienței mele bogate. Vă voi explica adevăratul sens al iubirii - ce înseamnă adevărata sensibilitate, voluptatea cea mai rafinată pe care o pot exprima cei care se respectă. O să vă povestesc cea mai fericită zi din viața mea. Din păcate a trecut vremea cînd eram atît de fericit. S-a dus pentru totdeauna, nu mai pot să o trăiesc și nici nu mai vreau.

Deci, ascultați. S-a întîmplat acum doi ani; fratele meu era în Paris - este avocat - și părinții mei îi spusese să mă caute și să mă invite la cină. Eu și fratele meu ne urîm reciproc, dar am vrut să ne ascultăm părinții. Așa că am cinat și fratele meu s-a îmbătat criță după 3 sticle de Bordeaux. L-am condus la hotelul unde stătea. Pe drum am cumpărat o sticlă de coniac, iar cînd am ajuns la hotel i-am dat fratelui meu un pahar mare, plin ochi, spunîndu-i că o să-l trezească. L-a băut și a căzut lat, beat mort, pe urmă l-am scotocit prin buzunare. Am găsit 1 100 de franci cu care m-am grăbit să plec. Am sărit într-un taxi și am scăpat - fratele meu nu-mi știa adresa - eram în siguranță.

Unde se duce un bărbat cînd are bani? La femei, bineînțeles, la bordel. Sper că nu credeți că aveam de gînd să-mi irosesc timpul într-un dezmăț vulgar ca marinarii. La dracu, sînt un tip cu pretenții. Eram mofturos, exigent, înțelegeți, aveam o mie de franci în buzunar. S-a făcut miezul nopții pînă cînd am găsit ce căutam. Am dat peste un tînăr de vreo 18 ani, foarte elegant - purta smoking și avea o freză à *l'américaine*. Am discutat într-un bistro retras. Ne înțelegeam. Am vorbit de una, de alta, de genurile de distracții și am sfîrșit urcîndu-ne împreună într-un taxi.

Taxiul s-a oprit pe o străduță îngustă, la capătul căreia pîlpiia un singur felinar. Pe pavaj erau bălți întunecoase. Pe o parte a străzii era un zid înalt și lung ce împrejmuia o mănăstire. Ghidul meu m-a condus spre o casă înaltă, dărăpănată, cu obloanele închise la ferestre și a ciocănit de cîteva ori la ușă. De îndată s-a auzit un tîrșuit de pași și ușa s-a deschis cu un scîrțuit; am văzut o mîină grosolană, de om necinstit care a rămas întinsă cu palma în sus, sub nasul nostru, cerînd bani.

Ghidul meu își puse piciorul între prag și ușă.

— „Cît vrei“? întrebă el.

— „O mie de franci“, răspunse o voce de femeie. „Ori plătești pe loc ori nu intri“.

I-am pus o mie de franci în mîină și cei 100 de franci care îmi rămăseseră i-am dat ghidului meu după care el mi-a spus noapte bună și a plecat. Auzeam vocea din casă numărînd banii. Curînd o femeie bătrînă și negricioasă îmbrăcată în negru a scos capul pe ușă și m-a privit neîncrezătoare înainte să mă lase să intru. Era foarte întuneric înăuntru. Nu vedeam nimic în afară de o lampă cu gaz care lumina o parte din perete și lăsa restul încăperii în umbră. Era un miros de șobolani și de praf. Fără să vorbească, femeia aprinse o lumîinare de la lampă și, mergînd anevoie îmi arătă niște trepte de piatră.

— *Voilà!* spuse ea. Coboară în pivniță și fă ce-ți place. Eu nu știu nimic, nu văd, nu aud. Ești liber, pricepi,

perfect liber. Mai e nevoie să vă descriu tremurul acela pe jumătate de spaimă și nerăbdare, pe jumătate de bucurie, care m-a cuprins în acel moment? M-am furișat pe scări. Inima îmi bătea puternic. Auzeam sunetul propriilor mei pași - în rest era liniște. La capătul scărilor, pipăind peretele, am dat de un întrerupător. Am apăsat pe el și lumina roșie a 12 becuri a inundat pivnița. Atunci am văzut că nu era deloc o pivniță, ci un dormitor, mare, luxos în care totul era roșu. Închipuți-vă doamnelor și domnilor! Pe dușumea se afla un covor roșu, pereții erau acoperiți cu un covor roșu, scaunele aveau pluș roșu, pînă și tavanul era roșu, totul era roșu, un roșu sîngeriu, ațîțător. Într-un capăt al încăperii, pe un pat imens, pătrat, acoperit cu o cuvertură roșie, stătea o fată îmbrăcată într-o rochie de catifea roșie. Cînd m-a văzut s-a ghemuit într-un colț încercînd să-și acopere genunchii cu rochia mult prea scurtă. Am ezitat puțin la ușă. „Vino aici, puișor“, am chemat-o. Însăpăimîntată a început să scîncească. Dintr-o săritură am fost lîngă pat. A încercat să-mi scape, dar am prins-o de gît, strîns - așa, vedeți? S-a zbătut, a început să plîngă cerînd îndurare, dar eu o țineam bine cu capul pe spate și o priveam în ochi. Cred că avea vreo 20 de ani. Avea o figură plinuță, un pic mirată, de copil prostuț, dar era fardată puternic cu tot felul de smacuri. Ochii ei albaștri luceau din cauza luminii roșii. Speriată, înfricoșată se uita ca și cum spera să o salveze cineva. Fără îndoială că era vreo țărăncuță pe care o vînduseră părinții.

Fără o vorbă am tras-o din pat, am îmbrîncit-o pe dușumea și am sărit pe ea ca un tigru. Ah, ce fericire, ce extaz am trăit! Însă, *monsieurs et dames*, iată ce încerc să vă spun, *voilà l'amour!* Iată dragostea adevărată, singurul lucru din lume pentru care merită să te lupți: este un lucru pe lîngă care arta, idealurile, filosofia și principiile și cuvintele voastre alese sînt cenușă. Cînd cineva experimentează iubirea - iubirea adevărată - ce mai înseamnă orice altă bucurie?

Am reînnoit atacul cu și mai multă sălbăticie. Din nou fata a încercat să scape, și plîngea cerînd milă, iar eu rîdeam.

„Milă! am spus eu, crezi că am venit aici să fiu milos? Pentru asta crezi că am plătit 1 000 de franci?“ Vă jur, *messieur et dames*, că aș fi ucis-o pe loc, dacă n-ar fi existat legi care să-mi fure libertatea pentru asta.

Ah, cum plîngea, țipa și scîncea amar în agonia ei. Dar nu o auzea nimeni. Acolo, sub străzile Parisului eram în siguranță ca în inima unei piramide. Lacrimile se prelingeau una după alta pe fața fetei, lăsînd dîre prin pudră. Ah, ce timpuri! *Messieurs et dames* habar n-aveți ce înseamnă iubirea rafinată; pentru voi o asemenea plăcere e de neimaginat. Nici eu nu voi mai trăi ceva atît de frumos niciodată, acum că tinerețea mea s-a dus. O, tinerețe! S-a terminat. Oh, da, s-a dus pentru totdeauna, oh, sărăcie, tu ucizi fericirea omenească! Pentru că în realitate - *en réalité* - cît tine momentul suprem al iubirii. O clipă, o secundă, mai nimic. O secundă de extaz - după care - praf, cenușă, nimicnicie.

Și așa, doar pentru o clipă, am simțit acel moment suprem de fericire, cea mai înaltă și mai subtilă stare pe care o pot atinge ființele umane. Și în același moment s-a sfîrșit și am rămas cu ce? Toată pasiunea mea sălbatică s-a risipit ca petalele unui trandafir înflorit. Am rămas rece, fără vlagă, plin de regrete, simțeam chiar un fel de milă pentru fata care plîngea pe dușumea. Nu este dezgustător că sîntem sclavii unor astfel de instincte? Nu am privit-o deloc pe biata fată, singurul meu gînd era să plec. M-am avîntat pe scări să ies, voiam să ajung în stradă. Era întuneric, frig, nu trecea nimeni prin preajmă, iar pașii mei răsunau sec pe caldarîm. Nu mai aveam nici un ban, nici măcar de taxi. M-am întors singur în camera mea singuratică.

Dar, *messieurs et dames*, acolo se afla ceea ce v-am promis că vă spun. Acea este iubirea. Acea a fost cea mai fericită zi din viața mea.

Era un individ ciudat, Charlie. Îl descriu numai ca să vă arăt ce specimene locuiesc în cartierul Coq d'Or.

Capitolul III

Locuiam în cartierul Coq d'Or de un an și jumătate, când, într-o zi de vară, m-am trezit că mai aveam doar 450 de franci plus 36 de franci pe săptămână pe care îi câștigam dînd lecții de engleză. Pînă atunci nu mă gîndisem la viitor, dar mi-am dat seama că trebuia să fac ceva. Am hotărît să-mi caut de lucru și - din fericire, după cum s-a dovedit - am plătit 200 de franci chiria pe o lună înainte. Cu restul de 250 de franci, fără să mai pun la socoteală și lecțiile de engleză, puteam să trăiesc o lună și într-o lună aș fi putut să-mi găsesc o slujbă. Nădăjduiam să devin ghid la o companie de turism sau poate interpret, doar că am avut un ghinion afurisit și lucrurile au ieșit altfel.

Într-o zi a sosit la hotelul meu un tînăr italian care pretindea că e compozitor. Era un tip dubios, cu favoriți - semn că era ori apaș parizian, ori intelectual, dar nimeni nu știa precis de unde să-l ia. Madame F., căruia mutra individului nu-i inspira încredere, l-a pus să plătească în avans chiria pe o săptămână. Italianul a plătit și a rămas 6 noți la hotel. Între timp a reușit să-și facă niște dubluri la chei, iar în ultima noapte a jefuit o duzină de camere printre care și pe a mea. Din fericire nu a găsit și banii pe care îi aveam prin buzunare așa că nu eram chiar lefter: mai aveam 47 franci.

Astfel am pus cruce planurilor mele de a căuta o slujbă. Trebuia să trăiesc cu 6 franci pe zi și nu mai puteam să mă gîndesc și la altceva. Acum începeam să simt gustul sărăciei - totuși cu 6 franci pe zi, cu toate că însemna mai mult decît nimic - nu făceam cine știe ce. Șase franci -

adică un șiling. Poți trăi la Paris cu suma asta dacă știi cum.

Primul contact cu sărăcia este straniu. Te-ai gândit mult la sărăcie, este lucru de care te-ai temut cel mai tare toată viața, știind că te va ajunge odată și-odată - mai devreme sau mai târziu. Totul îți pare cumplit și diferit de ceea ce-ți imaginai. Credeai că sărăcia e ceva teribil, înspăimântător, dar e sordidă, plictisitoare. La început descoperi umiliința în contactul cu sărăcia, apoi schimbările pe care le operează în tine; experimentezi meschinăria.

Descoperi secretul sărăciei. Deodată te pomenești că nu mai ai decât un venit de 6 franci pe zi. Bineînțeles că nu vrei să se știe și te prefaci că trăiești ca de obicei. Asta te silește să spui o serie de minciuni și în loc să te descurci, te încurci mai rău. Nu mai trimiți rufele la spălătorie, spălătoreasă te zărește pe stradă și te întreabă de ce. Îi îndrugi ceva, iar ea, gândindu-se că îți cureți hainele în altă parte, devine dușmanul tău pe viață. Tutungiul te întreabă de ce nu mai fumezi. Trebuie să răspunzi la scrisori - nu poți pentru că timbrele sînt prea scumpe. Și pe urmă mîncarea. Cea mai mare problemă dintre toate. În fiecare zi la ora prînzului mergi ostentativ la un restaurant, și bîntui o oră prin grădina Luxembourg privind porumbeii. Pe urmă te îndrepti spre casă aducînd pe furiș ceva de mîncare în buzunar - pîine și margarină sau pîine și vin. Trebuie să renunți la pîinea de casă și să cumperi pîine de secară - deși e mai scumpă, pentru că e rotundă și poți să o ții în buzunar. Asta înseamnă un franc pe zi. Din cînd în cînd, ca să salvezi aparențele, trebuie să mai risipești 6 centime pe băutură și atunci scade proporțional porția de mîncare. Hainele ți se murdăresc și nu mai ai săpun, nici lame de ras. Trebuie să te tunzi, încerci de unul singur și pînă la urmă ajungi tot la frizer, iar ca urmare nu mai mănînci o zi. Tot timpul spui minciuni, minciuni scumpe.

Descoperi că 6 franci pe zi e o sumă extrem de modestă. Ți se întâmplă nenorociri meschine din cauza căroră rămii fără mîncare. De exemplu, ai dat ultimele 18 centime pe un litru de lapte. Îl uiți pe spirtieră și dă în foc. În vreme ce laptele fierbe, pe antebraț îți merge un gîndac, îi dai un bobîrnac cu unghia și insecta cade drept în lapte. Nu mai e nimic de făcut - arunci laptele și rămii flămînd.

Te duci la brutar să cumperi o livră de pîine și aștepti ca vînzătoarea să taie o livră de pîine pentru un alt client. Este neîndemînică și taie mai mult de o livră. „*Pardon, monsieur*“, spune ea, „Vă deranjează dacă trebuie să plătiți cîteva centime în plus?“ O livră de pîine este un franc și exact atît ai în buzunar. Cînd te gîndești că și ție îți poate tăia mai multă pîine și îți poate pune aceeași întrebare te ia cu friguri pe spate știind că va trebui să răspunzi că nu ai decît un franc. Nu mai îndrăznești ore întregi să intri într-o brutărie.

Te duci la aprozar să dai un franc și pe un kilogram de cartofi. Dar ai mărunt și una din monezi este belgiană; vînzătorul nu o primește, așa că ieși din magazin și nu mai calci vreodată pe acolo.

Te-ai rătăcit într-un cartier respectabil și vezi apropiindu-se un prieten căruia îi merge bine. Ca să-l eviți intri în prima cafenea. O dată ce te afli înăuntru, trebuie să comanzi ceva și îți cheltuiești ultimele 50 de centime pe un pahar de cafea neagră în care plutește o muscă moartă. Se întâmplă sute de dezastre de genul acesta. Sînt parte inerentă în viața celor strîmtorați.

Descoperi cum este cînd flămînzești. După ce ți-ai amăgit stomacul cu pîine și margarină, te duci să privești ferestrele magazinelor. Sînt pline cu tot soiul de bunătăți după care ți se scurg ochii: jamboane de porc, pîine caldă, unt galben în calupuri mari, șiruri de cîrnați, munți de cartofi, diverse sortimente de brînzeturi.

După ce vezi atîta mîncare te simți copleșit de un val de milă pentru propria ta persoană. Îți propui să înșfaci o franzelă și să o rupi la fugă, dar te stăpînești la

însămîntătorul gînd că dacă ești prins intri în încurcături și mai mari.

Descoperi plictiseala - care este inseparabilă de sărăcie, pentru că dacă ai burta goală, atunci cînd nu ai ceva anume de făcut, pierzi timpul de pomană fiindcă nu ai chef de nimic altceva decît să mînci. Jumătate din zi zaci în pat și te simți „ *le jeune squelette*“ (scheletul) din poezia lui Baudelaire. Numai o masă bună te poate face să-ți revii. Descoperi că un om care trăiește o săptămînă numai cu pîine și margarină nu mai e om, ci numai o burtă cu cîteva organe-anexe.

Aceasta este viața cînd ai 6 franci pe zi - s-ar mai putea spune multe în această privință, dar cam în același stil. În Paris mii de oameni trăiesc astfel - artiști, studenți și prostituate fără noroc și oameni de toate felurile care nu au de lucru. Este viața celor săraci.

Am continuat astfel vreo trei săptămîni. Cei 47 de franci nu mi-au ajuns multă vreme și a trebuit să mă descurc cu cei 36 de franci pe săptămînă pentru lecțiile de engleză. Fiind lipsit de experiență, nu am întrebuintat bine banii și era cîte o zi în care nu mîncam nimic. Cînd se întîmpla așa, îmi vindeam din haine scoțîndu-le din hotel în pachete mici pe care le duceam la un magazin de mîna a doua din strada „La Montagne Saint Geneviève“. Vînzătorul era un evreu roșcat, un tip teribil de antipatic ce obișnuia să se înfurie numai cînd vedea un client. După cum se purta ai fi zis că se simțea jignit pentru că veneam la el. „*Merde*“, striga el „iar ai venit? Ce crezi că e aici, cantină gratuită?“ Și oferea incredibil de puțini bani. Pentru o pălărie pe care o cumpărasem cu 25 de șilingi și pe care nici nu o purtasem decît de două-trei ori, de-abia mi-a dat 5 franci, pentru o pereche de pantofi buni, 5 franci, iar pentru cămăși - cîte un franc de bucată. Întotdeauna prefera să facă schimb decît să cumpere și era atît de șmecher încît scăpa de lucrurile care nu-i erau de folos dînd impresia că nu îți făcea altceva decît o favoare. Odată l-am văzut cum a luat de la o damă în

vîrstă o haină bună, i-a pus două bile de biliard în palmă, și a condus-o rapid la ușă fără ca bătrîna să apuce să scoată o vorbă. Ar fi fost o plăcere să-i turtești un pic nasul evreului, dar cine îndrăzne.

În cele trei săptămîni de mizerie am trăit în chip jalnic, dar ce era mai rău de-abia acum venea, căci în curînd aveam să datorez chiria. Totuși nu a fost pe sfert atît de greu pe cît mă așteptam. Pentru că atunci cînd te apropii de sărăcie descoperi ceva mai important decît orice. Descoperi plictiseala, umilința și foamea, dar mai descoperi și o trăsătură compensatoare a sărăciei: faptul că anihilează viitorul. Pînă la o anumită limită, este adevărat că ai cu atît mai puține griji cu cît ai mai puțini bani. Cînd ai 100 de franci în buzunar ai o mulțime de dorințe și de gînduri. Cînd ai numai trei franci îți este indiferent, cu ei vei mîncea mîine și mai mult decît atît nu poți gîndi. Ești plictisit, dar nu ai griji. Îți trece prin cap că vei flămînze o zi-două și pe urmă te gîndești la altceva. Pîinea cu margarină furnizează, într-o anumită măsură, o parte din plictiseala zilei.

Și mai există și simțămîntul că sărăcia este o consolare. Cred că oricine a fost sărac a experimentat acest lucru.

Capitolul IV

Într-o zi am rămas brusc și fără lecțiile de engleză. Vremea se încălzea și unul dintre elevii mei, prea leneș ca să continue să mai învețe engleza, m-a anunțat că renunța la orele mele. Celălalt și-a schimbat locuința fără să mă anunțe și îmi era dator 12 franci. Mai aveam numai 30 de centime și mi se terminase și tutunul. O zi și jumătate nu am mâncat nimic, nu am fumat deloc după care, pentru că nu mai puteam îndura foamea mi-am pus hainele care îmi rămăseseră în valiză și le-am dus la un magazin de amanet. De acum nu mai puteam să pretind că am bani, fiindcă nu puteam să-mi scot hainele din hotel fără să cer permisiunea patroanei, Madame F. Îmi amintesc cât de surprinsă a fost că am întrebat-o în loc să iau hainele pe furiș - căci înșelătoriile erau cele mai nevinovate trucuri în cartier.

Atunci am fost pentru prima dată într-o casă de amanet. Se intră printr-o poartă grandioasă (deasupra căreia scrie, desigur, „*Liberté, Egalité, Fraternité*“ - francezii pun inscripția asta pînă și la poliție) într-o încăpere mare, goală care seamănă cu o sală de clasă dintr-o școală; aici se află o tejghea și cîteva șiruri de bănci. Patruzeci sau cincizeci de oameni așteptau. Și-au lăsat articolele pe tejghea și au luat loc. La un moment dat, după ce funcționarul a evaluat obiectele, strigă: „Numărul cutare, accepți 50 de franci?“ și uneori oferea numai 15, 10 sau 5 franci - însă orice sumă ar fi fost, o știa toată sala. Cînd am intrat eu, funcționarul tocmai striga cu un aer ofensat „Numărul 83-aici“ și a fluierat făcînd în același timp un

gest ca și cum ar fi chemat un cățel. Numărul 83 s-a îndreptat spre teighea; era un bătrîn cu barbă, ce purta un pardesiu încheiat pînă la gît. Fără un cuvînt funcționarul îi înmînă peste teighea un pachet pe care - fără îndoială - nu-i putea oferi un ban. Pachetul căzu și se deschise, lăsînd să se vadă patru perechi de indispensabili bărbătești. Nimeni nu și-a putut ține rîsul. Bietul „83“ și-a adunat marfa și a ieșit mormăind în barbă.

Hainele pe care voiam să le amanetez, împreună cu valiza costaseră 20 de lire și erau în stare bună. Credeam că vor fi evaluate la 10 lire și un sfert din asta (atît se primește la casele de amanet) însemna 250-300 de franci. Așteptam liniștit, deci, să pun mîna pe 200 de franci sau chiar mai puțin.

În sfîrșit funcționarul rosti numărul meu:

— Numărul 97!

— Da, am răspuns, ridicîndu-mă în picioare.

— 70 de franci?

70 de franci pentru haine în valoare de 10 lire! Dar nu avea rost să protestez; văzusem pe altcineva care încercase și funcționarul refuzase să-i mai primească articolele. Am luat banii și tichetul de amanet și am ieșit. Nu mai aveam alte haine în afară de cele cu care eram îmbrăcat: un sacou nu prea arătos și un pardesiu; ar fi putut fi amanetat - și o cămașă simplă. După aceea, prea tîrziu însă, am aflat că era mai înțelept să mergi la casele de amanet după amiaza. Funcționarii sînt francezi și ca majoritatea francezilor înainte de prînz sînt indispuși.

Cînd am ajuns la hotel, Madame F. mătura dușumeaua în bistro. A venit sus să îmi vorbească. Vedeam pe fața ei că se simte stînjenită că trebuie să-mi amintească de chirie.

— Ei, a spus ea, ai luat ceva pe haine? Nu prea mult așa-i?

— 200 de franci, am răspuns eu rapid.

— *Tiens*, zise ea mirată, bine, dar nu e rău deloc. Cît de scumpe sînt hainele englezești!

Minciuna m-a scăpat de multe necazuri și, curios, s-a adeverit. Cîteva zile mai tîrziu am primit exact 200 de franci pentru un articol de-al meu publicat într-un ziar și, deși m-a durut, am plătit cu toți banii chiria anticipat. Astfel, chiar dacă în următoarele săptămîni urma să flămînzesc, cel puțin aveam un acoperiș deasupra capului.

Acum chiar trebuie să îmi găsesc ceva de lucru și mi-am adus aminte de un prieten de-al meu, un chelner rus, Boris, care ar fi putut să mă ajute. Prima dată îl întîlnisem în curtea unui spital, unde era internat fiindcă suferea de artrită la piciorul stîng. Îmi spusese să îl caut dacă voi avea vreodată greutate.

Trebuie să spun ceva despre Boris, deoarece era un tip ciudat și îmi era prieten bun de multă vreme. Era un bărbat zdravăn de 35 de ani și arătase bine, dar de cînd se îmbolnăvisese se îngrășase mult din cauză că a zăcut în pat. Ca mai toți rușii, avusese o viață aventuroasă. Părinții lui, uciși în Revoluție, fuseseră oameni bogați, iar el făcuse războiul într-un regiment de pușcași, care, după părerea lui era cel mai bun din armata rusă. După război lucrase într-o fabrică de perii, apoi ca ușier la „Les Halles“, apoi a spălat vase și în sfîrșit a ajuns chelner. Cînd s-a îmbolnăvit lucra la hotelul „Scribe“ și cîștiga 100 de franci pe zi numai din bacșișuri. Ambiția lui era să devină *maitre d'hôtel* să economisească 5 000 de franci și să-și cumpere un restaurant select pe malul drept al Senei.

Boris vorbea întotdeauna de război ca de cea mai fericită perioadă din viața lui. Războiul și viața de militar erau pasiunea lui; citise multe cărți despre strategie și istorie și era în stare să-ți spună totul despre teoriile lui Napoleon, Kutuzov, Clausewitz, Moltke și Foch. Îi plăcea totul despre armată. Cafeneaua lui favorită era „Closerie des Lilas“ din Montparnasse, numai pentru că în fața ei se afla statuia mareșalului Ney. Cînd mergeam împreună în strada Commerce, dacă luam metroul, Boris întotdeauna cobora la stația Cambronne în loc de stația Commerce,

deși cea din urmă era mai aproape. Asocia numele stației cu amintirea generalului Cambronne, care, nevoit să capituleze la Waterloo, a spus doar atât: „Merde“.

Singurele lucruri pe care Boris le mai avea din Revoluție erau medaliile și câteva fotografii cu vechiul lui regiment; numai atât păstrase, restul lucrurilor luaseră drumul muntelui de pietate. Aproape în fiecare zi își etala pe pat fotografiile și vorbea despre ele:

— *Voilà, mon ami*. Aici sînt în fruntea companiei. Chipeș bărbat, ce zici? Nu ca francezii ăștia piperniciți. Căpitan la 20 de ani, nu-i deloc rău, nu? Da, căpitan în regimentul 2 de pușcași din Siberia; iar tata era colonel.

— Ah, *mais, mon ami*, vicisitudinile vieții! Căpitan în armata rusă și pe urmă a venit Revoluția și-am rămas fără o para. În 1916 am stat o săptămînă la hotelul „Eduard Sept“, în 1920 încercam să mă angajez de noapte acolo. Am fost paznic de noapte, pivnicer, am spălat vase, am fost și ușier. Am dat bacșișuri chelnerilor și, chelner fiind, am primit la rîndul meu bacșiș.

Ah, dar am văzut ce înseamnă viața de gentleman, *mon ami*. Nu o spun ca să mă laud, dar ieri mă gîndeam cîte amante am avut pînă acum și am numărat vreo două sute. Da, cel puțin două sute... Nu-i nimic, *ça reviendra*. Victoria e de partea aceluia care perseverează Curaj! etc, etc.

Boris avea o fire ciudată, schimbătoare. Visa neîncetat să se întoarcă în armată, dar fusese prea mult timp chelner și acum avea figură de chelner. Deși nu economisise niciodată mai mult de cîteva mii de franci, era sigur că pînă la urmă o să-și cumpere propriul lui restaurant și o să fie bogat. De fapt, acum știu că toți chelnerii se gîndesc numai la asta; este ca o compensație pentru faptul că fac această meserie. Boris obișnuia să spună lucruri interesante despre viața la hotel:

— Să fii chelner e ca și cum ai juca zaruri, zicea el; poți să mori sărac sau poți să faci o avere într-un an. Nu ai leafă, trăiești din bacșișuri - 10% din nota de plată și un comision de la compania de vinuri pentru dopurile de

șampanie. Uneori bacșișurile sînt enorme. Barmanul de la „Maxim“, de exemplu, face 500 de franci pe zi. Peste 500 de franci cînd e sezon... Eu însumi am cîștigat 200 de franci pe zi, la un hotel din Biarritz, în sezon... Întregul personal, de la director pînă la *plongeurs*, lucra 21 de ore pe zi. Douăzeci și unu de ore muncă și două ore și jumătate somn, timp de o lună întreagă. La 200 de franci pe zi merita totuși.

Niciodotă nu poți știi cînd te lovește norocul. Odată, pe cînd eram la hotelul „Royal“, un client american a trimis după mine înainte de masă și a comandat douăzeci și patru de cocktail-uri cu brandy. Le-am adus pe toate odată, în douăzeci și patru de pahare.

— „Acum, *garçon*, îmi spuse clientul (era beat), eu o să beau douăsprezece și tu douăsprezece și dacă după asta ești în stare să mergi pînă la ușă, capeți 100 de franci“.

Am reușit să merg pînă la ușă, iar el mi-a dat 100 de franci. Și timp de 6 zile, seara făcea același lucru; douăsprezece cocktail-uri și 100 de franci. Peste cîteva luni am aflat că fusese extrădat de guvernul american pentru delapidare de fonduri. Americanii aștia au ceva aparte, sînt altfel decît ceilalți oameni, nu crezi?

Îl simpatizam pe Boris și petreceam clipe interesante împreună, jucam șah și vorbeam despre război și despre hoteluri. Boris era de părere că ar trebui să mă fac chelner.

— Ți-ar sta bine, spunea el, cînd lucrezi și ai 100 de franci pe zi plus o amantă, nu-i rău, nu? Zici că vrei să scrii, da? Scrisul e o tîmpenie. Există un singur mod de a face bani din scris și anume să te însori cu o fată de editor. Dar dacă ți-ai da jos mustața aia, ai fi un chelner grozav. Ești înalt și vorbești engleza - lucrurile de cea mai mare importanță pentru un chelner. Stai să mi se vindece mie piciorul ăsta blestemat. Și apoi, dacă ai nevoie vreodată de o slujbă, vino la mine.

Acum, că nu mai aveam bani de chirie și muream de foame, mi-am amintit promisiunea lui Boris și am hotărît

să-l caut. Nu speram să devin chelner așa de ușor pe cât îmi spusese el, dar sigur că puteam să spăl vase și aș fi putut fi de folos prin bucătărie. Spunea că pe timpul verii e nevoie de oameni care să spele vasele. Era cu adevărat o ușurare pentru mine să știu că aveam un prieten pe care puteam să mă bizui.

Capitolul V

Nu demult, Boris îmi dăduse o adresă în strada „Marché des Blancs Manteaux“. Tot ce-mi spunea într-o scrisoare era că „lucrurile nu merg prea rău“ și am presupus că se întorsese la hotelul „Scribe“, unde cîștiga 100 de franci pe zi. Eram plin de speranță și mă întrebam de ce fusesem atît de fraier încît să aștept pînă acum ca să apelez la Boris. Mă vedeam într-un restaurant drăguț printre bucătari nostimi care fredonau cîntece de dragoste în timp ce spărgeau ouă în tigăi și găteau cinci feluri de mîncare pe zi. Cu gîndul la viitorul meu salariu, mi-am permis să cheltuiesc 2 franci și jumătate pe un pachet de „Gaulois Bleu“.

În dimineața următoare m-am dus în strada „Marché des Blancs Monteaux“; am avut un șoc atunci cînd am văzut că era o stradă la fel de dubioasă ca aceea pe care locuiam. Hotelul lui Boris era cel mai murdar de pe acea stradă.

Pînă în prag răzbătea un miros acru, un amestec de lături și de supă sintetică - din cea mai ieftină - Bouillon Zip, 25 de centime pachetul. Am avut o presimțire rea. Oamenii care iau Bouillon Zip sînt muritori de foame sau așa ceva. E posibil ca Boris să cîștige în condițiile astea 100 de franci pe zi? Patronul, un tip ursuz, mi-a spus că rusul era acasă - în pod. Am urcat 6 șiruri de scări înguste. Boris nu a răspuns cînd am bătut la ușă. Am deschis ușa și am intrat.

Camera era un pod de zece metri pătrați, în care lumina intra printr-o lucarnă. Avea un pat îngust din fier, un scaun și o chiuvetă cu un picior. Un șir lung de gîndaci mergeau în formă de „S“, sus pe peretele de care era lipit

patul. Boris dormea gol și burta lui mare împungea cearceaful murdar cu care era învelit. Pe piept avea nenumărate pișcături de insecte. Când am intrat, s-a trezit, s-a frecat la ochi și a mormăit:

— Iisuse, ah, Iisuse, spatele meu! La dracu, cred că mi-am rupt spatele!

— Ce s-a întâmplat? am întrebat eu.

— Mi-am petrecut noaptea pe dușumea. Of, Iisuse. Dacă ai știi cât mă doare!

— Dragă Boris, ești bolnav?

— Nu bolnav, dar mor de foame, da am să mor dacă nu se schimbă ceva. După ce am dormit pe jos, în ultimele două săptămâni, am trăit cu 2 franci pe zi. E înspăimântător. Ai venit într-un moment nepotrivit, *mon ami*.

Nu avea rost să îl întreb dacă mai lucra încă la hotelul „Scribe“. Am coborât și am cumpărat o piine. Boris a înșfăcat-o și a mâncat jumătate din ea imediat, după care simțindu-se mai bine, s-a ridicat în pat și mi-a povestit ce i se întâmplase. După ce a ieșit din spital nu a reușit să mai obțină slujba; șchiopăta; și-a cheltuit ultimii bani, și-a amanetat totul și a flămânzit câteva zile. Dormise o săptămână pe cheiul Senei sub Podul Austerlitz, printre câteva butoaie de vin goale. De două săptămâni locuia în camera aceea cu un evreu, mecanic. Am înțeles că evreul îi datora lui Boris 300 de franci (explicația e foarte încilcită) și își achita datoria lăsându-l pe Boris să doarmă pe dușumea și dându-i în fiecare zi doi franci pentru mâncare. Cu cei doi franci Boris își putea cumpăra trei chifle și o ceașcă cu cafea. Evreul se ducea la lucru dimineața la 7 și atunci Boris se ridica din locul unde dormise (sub un luminator care lăsa ploaia să pătrundă înăuntru) și se întindea în pat. Nu putea să doarmă prea mult nici acolo din cauza gândacilor, dar își odihnea măcar spatele.

Am fost foarte dezamăgit să-l găsesc pe Boris într-o stare mai jalnică decât a mea tocmai când aveam nevoie de ajutorul lui. I-am spus că am numai 60 de franci și trebuie

să-mi gădesc urgent o slujbă. Între timp Boris mîncase și restul de pîine, se simțea vesel și avea chef de vorbă. Spuse cu nepăsare:

— Doamne, dar de ce îți faci griji? Păi, 60 de franci înseamnă o avere! Dă-mi pantoful acela, te rog, *mon ami*. Am de gînd să strivesc niște gîndaci dacă se apropie.

— Totuși crezi că am vreo speranță să gădesc ceva de lucru?

— O speranță? Găsești în mod sigur. De fapt am deja ceva în minte. În strada Commerce se va deschide în cîteva zile un restaurant nou. Este un *chose entendue* că eu voi fi *maitre d'hotel*. Pot să îți gădesc ușor ceva de făcut prin bucătărie. Asta înseamnă 500 de franci pe lună plus mîncare și bacșișuri - dacă ai noroc.

— Și pînă atunci? În curînd trebuie să-mi plătesc chiria.

— Da, găsim noi ceva. Am cîteva cărți de vizită și știu cîteva persoane care au să-mi dea bani, de exemplu. Parisul este plin de ei. Unul dintre ei ar trebui să-mi dea datoria chiar curînd. Și pe urmă, gîndește-te la toate femeile care mi-au fost amante! O femeie nu uită nici o dată, știi - trebuie numai să le-o cer și mă vor ajuta. Pe lîngă asta evreul mi-a spus că o să fure niște magnetouri de la garajul unde lucrează și o să ne plătească 5 franci pe zi ca să le curățăm înainte să le vîndă. Ne descurcăm noi. Nu-ți mai bate capul, *mon ami*. După aceea o să cîștigăm bani și mai ușor.

— Bine, hai să ieșim și să căutăm de lucru.

— Imediat, *mon ami*. Nu o să flămînzim, nu te teme. Măcar atît am cîștigat în război - am trecut de multe ori prin momente dificile - am învățat însă că dacă te îndirjești ieși la liman. Amintește-ți cuvintele lui Foch: „*Attaquez! Attaquez! Attaquez!*“

Pînă cînd Boris s-a încumetat să se urnească din pat s-a făcut ora prînzului. Hainele pe care le mai avea erau un costum, o cămașă, un guler și o cravată, o pereche de pantofi aproape ponosiți și o pereche de ciorapi rupți. Mai

avea un pardesiu menit să ajungă la muntele de pietate în cel mai rău caz. Avea și o valiză, un geamantan uzat, dar care era un articol foarte important, căci patronul hotelului credea că e plin cu haine și de aceea îl lăsa pe Boris să stea în cameră cu evreul. În realitate, în valiză se aflau medaliile și fotografiile din război, diverse nimicuri ciudate și pachete cu scrisori de dragoste.

Totuși Boris reușea să aibă o înfățișare îngrijită. Se bărbieri fără săpun, cu o lamă veche, își strînse cravata în așa fel încît să nu se vadă găurile și își lustrui pantofii cu un ziar. După ce se îmbracă, scoase o sticlură cu cerneală și își coloră gleznela ca să nu se vadă că are ciorapii rupți. Cine l-ar fi văzut nu ar fi crezut că nu demult a dormit sub podurile Senei.

Am mers într-o cafenea mică din strada Rivoli, un binecunoscut loc de întîlnire al directorilor de hotel și al funcționarilor. În spate era un fel de încăpere separată în care stăteau tot felul de muncitori - chelneri tineri și chipeși, alții nu prea chipeși, dar în mod evident înfometați, bucătari grași cu fața roz și tipi care spălau vasele. Fiecare avea ceașca lui cu cafea neagră de care nu se atinsese încă. Locul era de fapt un birou de angajare, iar banii cheltuiți pe băuturi erau comisionul patronului. Din cînd în cînd, un individ voinic cu un aer preocupat venea și discuta ceva cu barmanul, iar acestea chema pe unul din oameni mai deoparte. Dar niciodată nu ne-a chemat pe mine și pe Boris, deși am stat acolo două ore, pentru că așa cerea eticheta: pentru o băutură să stai două ore cel mult. Pe urmă, prea tîrziu însă, am aflat că individul voinic îl mituia pe barman și, dacă îți puteai permite să-i fi dat 20 de franci, îți făcea rost de o slujbă.

Am mers la hotelul „Scribe“ și am așteptat o oră afară, sperînd că directorul va ieși, dar nu s-a întîmplat așa. După asta ne-am mai învîrtit pe strada Commerce, doar ca să aflăm că noul restaurant, care fusese reamenajat, era închis și că patronul nu era acolo. Se făcuse seară. Mersesem vreo paisprezece km și eram atît de obosiți încît

am mai cheltuit un franc și jumătate ca să luăm metrourl pînă acasă. Lui Boris îi era groază să mai facă un pas pe jos cu piciorul lui bolnav și pe deasupra optimismul lui scădea văzînd cu ochii. Cînd am coborît din metrou în Place d'Italie era disperat. Spunea că nu are rost să căutăm de lucru, că nu mai rămîne decît să ne omorîm.

— Mai bine furi decît să flămînzești, *mon ami*. M-am gîndit adesea la asta. Pîndești un american gras și bogat într-un colț întunecat în Montparnasse, îi dai una în cap, îl scotocești prin buzunare și gata. E posibil, nu crezi? Eu nu aș clipi - am fost soldat, doar știi bine.

În cele din urmă a renunțat la acest plan pentru că amîndoi eram străini, ușor de recunoscut.

Cînd am ajuns în camera mea am mai cheltuit încă un franc și jumătate pe ciocolată și pîine. Boris și-a devorat partea lui și s-a înviorat ca prin minune; mîncarea avea asupra lui același efect ca și un cocktail. A scos un creion și a început să facă lista cu persoanele care ne-ar fi putut da de lucru. Erau zeci, spunea el.

— Mîine găsim ceva, *mon ami*, o simt. Roata norocului se întoarce. Doar avem amîndoi creier, un om cu minte nu poate să moară de foame.

Ce de lucruri poate să facă un om deștept. Poate să facă bani din oricine. Am avut un prieten polonez, un tip genial, și ce crezi că făcea? Cumpăra cîte un inel de aur și îl amaneta pentru 15 franci. Apoi - știi cît de neglijenți sînt funcționarii care completează tichetele - unde funcționarul scrisese „din aur“ el adăuga „cu diamante“ și schimba 15 franci în 15 mii de franci. Formidabil, nu? Pe urmă pe baza chitanței, devenită valoroasă, găsea el pe cineva care să-i împrumute 1 000 de franci. Asta zic și eu că înseamnă să ai creier...

În restul serii Boris a fost plin de speranță, bine dispus și a vorbit despre vremurile cînd aveam să fim chelneri la Nice sau Biarritz, visa pentru noi camere cochete și bani destui ca să avem amante. Era prea obosit ca să mai facă trei km pînă la hotelul lui și în noaptea aceea a dormit pe

dușumea în camera mea punându-și sub cap - drept pernă
- pantofii înfășurați în haină.

Capitolul VI

Nici a doua zi nu am găsit de lucru și mai urmau trei săptămîni asemănătoare. Cei 200 de franci pe care îi aveam m-au scutit de grija chiriei, dar altfel totul mergea cît se poate de rău. În fiecare zi eu și Boris cutreieram Parisul, străbătînd prin înghesuia lă două mîle pe oră. Eram plictisiți și înfomețați și nu găseam nimic. Într-o zi îmi amintesc că am trecut peste Sena de unsprezece ori. Rămîneam cu orele în diverse locuri sperînd să fim angajați și cînd patronul ieșea ne grăbeam spre el cu pălăriile în mînă. Mereu primeam același răspuns: nu angajează un bărbat șchiop și nici un bărbat fără experiență. Odată era cît pe-aici să fim angajați. În timp ce vorbeam cu directorul, Boris stătea „drepti“, fără să se sprijine în baston și nu s-a observat că e șchiop.

— Da, a spus directorul, avem nevoie de doi bărbați în pivniță. Poate că sînteți potriviți pentru asta. Veniți înăuntru.

Boris s-a mișcat și jocul s-a sfîrșit.

— Ah, zise directorul, șchiopătezi. *Malheureusement*.

Ne-am înscris numele și la agenții, am încercat să găsim ceva din anunțuri, dar eram în contratimp și mereu ajungeam cu o jumătate de oră după ce postul se ocupa. Odată aproape că era să fim angajați să măturăm vagoane de marfă, dar în ultima clipă am fost respinși în favoarea unui francez. Altădată am dat peste un alt anunț. Se cereau bărbați puternici la un circ. Trebuia să mutăm bănci și să curățăm murdăria, iar în timpul spectacolului să stăm pe două bare și să lăsăm un leu să sară peste noi. Cînd am ajuns la fața locului, cu o oră mai devreme decît scria în anunț, am văzut un șir de 50 de bărbați care candidau pentru slujbă. Era o slujbă atrăgătoare, evident.

Odată o agenție la care îmi lăsasem numele cu cîteva luni în urmă mi-a trimis o înștiințare. Eram anunțat că un domn italian dorea lecții de engleză. În înștiințare se

spunea „Vino urgent“ și mi se promiteau 20 de franci pe oră. Eu și Boris eram sperați. Era o ocazie splendidă și trebuia să o pierd pentru că nu puteam să mă duc la agenție cu haina ruptă în cot. Apoi ne-a dat prin cap că puteam să port haina lui Boris - nu prea se asorta cu pantalonii, dar pantalonii erau gri și de la distanță nu sărea în ochi prea tare diferența. Sacoul lui Boris îmi era mult prea mare așa că a trebuit să-l port descheiat și să-mi țin o mână în buzunar. M-am grăbit să ies și ca să ajung mai repede la agenție am dat 75 de centime la un autobuz. Când am ajuns acolo am aflat că italianul se răzgîndise și plecase din Paris.

Boris mi-a sugerat să mă duc la „Les Halles“ și să mă angajez ca hamal. M-am dus la 4 și jumătate dimineața când începe lucrul. Am văzut un bărbat gras, îndesat care îndruma niște hamali; m-am dus la el și i-am spus că vreau să muncesc. Înainte să-mi răspundă m-a apucat de braț și m-a pipăit.

— Ești puternic, da? a întrebat el.

— Foarte puternic, am mințit eu.

— *Bien*. Să te văd cum cari coșul ăla.

Era un coș uriaș plin cu cartofi. L-am prins bine și apoi, nu numai că nu l-am ridicat, dar nici măcar nu l-am clintit. Individul îndesat m-a privit, a ridicat din umeri și mi-a întors spatele. M-am îndepărtat. De la distanță, întorcînd capul am văzut patru bărbați care cărau acel coș. Probabil că îndesatul și-a dat seama că nu eram bun de hamal și a vrut să scape de mine.

Uneori, în momentele cînd era optimist, Boris cheltuia 50 de centime pe un timbru și scria vreunei foste amante cerîndu-i bani. Numai una dintre ele a răspuns. Era o femeie care fusese amanta lui și îi datora și 200 de franci! Când Boris a văzut scrisoarea și a recunoscut scrisul a devenit plin de speranță. Am înșfăcat scrisoarea și ne-am repezit spre camera lui Boris să o citim ca niște copii care au furat dulciuri și vor să le ascundă. Boris a citit scrisoarea și mi-a înmînat-o în tăcere. Scria așa:

„Scumpul meu lupișor,

Cu cîtă plăcere am deschis scrisoarea ta care mi-a amintit de zilele cînd ne iubeam și cînd mă sărutai plin de dorință. Asemenea amintiri rămîn în suflet ca parfumul florilor moarte.

Cît despre cei 200 de franci pe care mi-i ceri, din păcate, nu pot să fac nimic. Nu știi, dragul meu, cît de rău îmi pare că ești în încurcătură. Dar ce vrei? În viața asta tristă, necazurile ne copleșesc pe toți. Am și eu partea mea. Sora mea mai mică s-a îmbolnăvit (biata de ea, cît a suferit) și sîntem nevoiți să plătim nu știu cît doctorului. Toți banii noștri se duc și trăim greu.

Curaj, lupișorul meu, fii curajos! Nu uita că greutatea nu țin o veșnicie și necazul care pare atît de teribil dispare pînă la urmă.

Fii sigur, dragul meu, că o să-mi amintesc mereu de tine. Și primește cele mai sincere sărutări de la cea care nu a încetat niciodată să te iubească,

a ta, Yvonne“

Această scrisoare l-a dezamăgit pe Boris atît de mult încît s-a trîntit în pat și nu s-a mai gîndit să caute de lucru în ziua aceea.

Cei 60 de franci ai mei ne-au ajuns două săptămîni. Renunșasem să mîncăm la restaurant și mîncam în camera mea, unul dintre noi stînd în pat, iar celălalt pe scaun. Boris punea cei doi franci ai lui, eu adăugam trei-patru franci și cumpăram pîine, cartofi, lapte și brînză și făceam supă pe spirtieră. Aveam o cratiță, un ibric și o lingură; în fiecare zi ne dondăneam să ne împărțim cratița și ibricul (cratița era mai încăpătoare) și în fiecare zi, spre necazul meu, Boris punea mîna pe cratiță. Uneori aveam mai multă pîine seara, alteori nu. Hainele mi se murdăriseră; eu nu mai făcusem baie de trei săptămîni, iar Boris de luni întregi. Tutunul ne ajuta să suportăm totul. Aveam tutun din belșug, pentru că Boris întîlnise un

soldat (soldaților li se distribuie tutun gratuit) și cumpărase de la el douăzeci-treizeci de pachete cu 50 de centime pachetul.

Ne era greu, dar Boris suferea mult mai mult decât mine. Din cauza mersului pe jos și din cauză că dormea pe dușumea îl dureau și spatele și piciorul, în plus mai suporta și chinurile foamei cu toate că nu părea să slăbească deloc. În general era surprinzător de vesel și destul de optimist. Obișnuia să spună pe un ton cât se poate de serios că era protejat de un sfânt și când îi mergea rău se uita pe jos după bani spunînd că sfântul lăsa să cadă cîte doi-trei franci pentru el. Într-o zi așteptam în strada Royle; era un restaurant rusesc prin preajmă și voiam să cerem de lucru acolo. Deodată Boris s-a hotărît să se ducă la biserica Madeleine și să ardă o lumînare de 50 de centime pentru sfîntul lui protector. După ce a ieșit a spus că în ceea ce îl privește totul va fi bine și a ars un timbru de 50 de centime ca sacrificiu pentru zeii nemuritori. Probabil că zeii și sfinții nu se prea înțeleg fiindcă slujba am pierdut-o.

În cîte o dimineață Boris cădea într-o disperare neagră. Zăcea în pat tînguindu-se și blestemîndu-l pe evreul cu care locuia. În ultima vreme evreul îi plătea cu greu cei doi franci pe zi și, ceea ce era mai cumplit, începuse să-și dea aere de stăpîn. Boris spunea că eu, ca englez, nu puteam să înțeleg ce tortură era pentru un rus de familie bună să trăiască din mila unui evreu.

Un evreu, *mon ami*, un evreu adevărat. Și nici măcar nu are bunul simț să-i fie rușine de asta. Și gîndește-te că eu, *mon ami*, am fost căpitan în armata rusă - ți-am spus vreodată - da, am fost căpitan în regimentul 2 de pușcași. Eu căpitan, iar tata colonel. Și acum iată-mă, mănînc pîinea unui evreu. Un evreu...

Să-ți spun cum sînt evreii. Odată, într-una din lunile de la începutul războiului - eram prin martie, m-am oprit într-un sat pentru o noapte. Un evreu bătrîn și afurisit, cu

o barbă roșcată ca Iuda Iscarioteanul, a venit pufăind la mine. L-am întrebat ce vrea.

— „Înălțimea voastră, a răspuns el, v-am adus o fată, o fată frumoasă, tânără, de 17 ani. Costă numai 50 de franci.

— Mulțumesc, am răspuns, poți să ți-o păstrezi. Nu vreau să iau nici o boală.

— Boală? a strigat evreul, *monsieur le capitaine*, nu aveți de ce să vă temeți. Este propria mea fată.“

Acum știi ce caracter au evreii. Ți-am spus vreodată, *mon ami*, că pe atunci în armata rusă nu era voie să scuipi un evreu? Da, noi considerăm că scuipatul unui ofițer rus era prea prețios ca să fie risipit pe un evreu... etc, etc.

Zilele astea Boris a pretins că e prea bolnav ca să mai meargă să caute de lucru. Zăcea în pat pînă seara sub așternuturile murdare, fumînd și citind ziare vechi. Uneori jucam șah. Nu aveam tablă, dar notam mutările pe o bucată de hîrtie și pe urmă făceam o tablă pe capacul unei lăzi, iar piesele din nasturi, monezi și ce mai găseam. Boris, ca majoritatea rușilor, avea pasiunea șahului. Spunea că la șah regulile sînt aceleași ca în dragoste și în război și dacă cîștigi vreuna din aceste partide, le cîștigi și pe celelalte. Mai spunea că dacă ai o tablă de șah, nu mori de foame, dar desigur nu era si cazul meu.

Capitolul VII

Banii mei se împuținaseră - 8 franci, 4 franci, un franc, 25 de centime și cu 25 de centime nu ai ce face, poți să cumperi numai un ziar. Cîteva zile am trăit doar cu piine, după care două zile și jumătate nu am pus nimic în gură. Era o experiență groaznică. Sînt oameni care postesc trei săptămîni și chiar mai mult, și spun că postul e plăcut după a patra zi, eu nu știu, nu am trecut niciodată de a treia zi. Probabil că e altceva cînd postești voluntar și nu suferi de foame la începutul postului.

În prima zi, prea inert ca să caut de lucru, am împrumutat o undiță și m-am dus să pescuiesc în Sena, iar ca momeală am pus albăstrele. Speram să prind destul pește pentru o masă, dar desigur că nu s-a întîmplat așa. În Sena sînt pești din belșug, dar au devenit vicleni de la asediul Parisului încoace și de-atunci nu mai pot fi prinși decît cu năvodul. A doua zi mi-a venit ideea să-mi amanetez pardesiul, dar mi se părea că magazinul de amanet este prea departe și am stat toată ziua în pat citind „Memoriile lui Sherlock Holmes“.

Foamea te face să devii nesimțitor, te împiedică să mai gîndești, ca efect este mai periculoasă decît gripa și decît orice altceva. E ca și cum ai fi meduză sau ca și cum sîngele ți-ar fi fost înlocuit cu apă călduță. Inerția completă este amintirea mea cea mai puternică despre foame; asta și nevoia de a scuipa foarte des și scuipatul este curios de alb și vîscos ca un scuipat de cuc. Nu știu de ce e așa, dar oricine a flămînzit cîteva zile, a observat.

A treia zi m-am simțit mult mai bine. Mi-am dat seama că trebuie să fac ceva totuși, așa că am hotărît să îl rog pe Boris să îmi împartă cu mine cei doi franci, timp de o zidouă. Cînd am ajuns la el, Boris stătea în pat; era furios, îndată ce m-a văzut, a început să strige;

— I-a luat înapoi, tilharul mizerabil! I-a luat înapoi!

— Când a luat și cine? am întrebat.

— Evreul! Mi-a luat cei doi franci. Cîinele! Tîlharul! M-a jefuit în somn!

Am înțeles că în seara precedentă evreul refuzase categoric să îi mai dea cei doi franci. S-au certat cît s-au certat și pînă la urmă evreul a consimțit să-i dea banii; o făcuse, spunea Boris, într-un fel jignitor, după ce ținuse un mic discurs despre persoana lui, astfel ca Boris să își dea seama cîtă recunoștință îi datorează. A doua zi de dimineață, înainte ca Boris să se trezească, îi furase banii. Asta a fost o lovitură cruntă. Eram teribil de dezamăgit, căci îmi amăgisem burta sperînd că o să mănînc, ceea ce e o greșeală imensă atunci cînd ești înfometat. Totuși spre mirarea mea, Boris era departe de a fi disperat. S-a ridicat în capul oaselor, și-a aprins pipa și a analizat situația.

— Acum ascultă, *mon ami*, sîntem strînși cu ușa. Avem numai 25 de franci și nu cred că evreul îmi va mai da vreodată cei 2 franci din fiecare zi. Oricum, comportamentul lui e intolerabil. Dacă-ți vine să crezi, noaptea trecută a avut neobrăzarea să aducă o femeie aici, în timp ce eu dormeam pe dușumea. Animalul! Și am să-ți dau o veste rea. Evreul are intenția să o șteargă de aici. Aici datorează chiria pe o săptămînă și vrea să evite să o plătească și în același timp să-mi dea și mie papucii. Dacă evreul pleacă pe furiș, eu o să rămîn fără acoperiș, iar patronul o să-mi ia valiza în locul chiriei, lua-l-ar dracu! Trebuie să facem o mișcare deșteaptă.

— Bine. Ce putem face? Mi se pare că singurul lucru pe care îl avem de făcut este să ne amanetăm pardesiele și să cumpărăm mîncare.

— Vom face asta, desigur, dar mai întîi trebuie să-mi scot lucrurile din casa asta. Gîndește-te că altfel îmi ia fotografiile! Iată planul meu. Trebuie să o iau înaintea evreului și să plec eu pe furiș. Spăl putina - mă retrag, pricepi? Cred că e o mișcare bună, nu?

— Dar, dragă Boris, cum poți ziua în amiaza-mare? Vei fi prins.

— A, bine, o să fie o întreagă strategie, desigur. Patronul este fără încetare cu ochii pe cei care o șterg fără să-și plătească chiria. El și soția lui fac cu schimbul la birou - ce mizerabili francezii ăștia. Dar îi păcălesc eu, dacă mă ajuți.

Nu prea aveam dispoziție pentru așa ceva, însă l-am întrebat pe Boris ce planuri are. Mi-a explicat pe îndelete.

— Ascultă. Mai întâi ne amanetăm pardesiile. Te duci la hotel, îți iei pardesiul și pe urmă vii aici și îl îmbraci și pe al meu pe dedesubtul pardesiului tău. Te duci la magazinul din strada „Frances Bourgeois“. Cu puțin noroc, capeti 20 de franci pentru amândouă. Apoi cobori pe malul Senei și îți umpli buzunarele cu pietre, le aduci cu tine și le punem în valiza mea. Ai înțeles? Eu o să-mi înfășor cât mai multe lucruri în ziare; cobor și îl întreb pe patron care este cea mai apropiată spălătorie. O să mă port foarte firesc și patronul o să creadă că în pachet am haine murdare. Dacă e suspicios, n-are decît să verifice; o să urce în camera mea și o să ridice valiza. Dacă valiza are pietre în ea, e grea și patronul o să creadă că e plină cu haine. Bună strategie, nu? Pe urma, mă întorc și îmi iau în buzunar celelalte mărunțișuri.

— Și valiza?

— A, valiza. Va trebui să o abandonăm. Nu costă decît 20 de franci. Oricum întotdeauna abandonezi ceva cînd te retragi. Amintește-ți de Napoleon la Berezina! A părăsit o armată întreagă.

Boris era atît de încîntat de planul lui - îl numea „*ruse de guerre*“, încît aproape că uitase de foame. Punctul slab al acestui plan era că după ce pleca din camera hotelului nu avea unde să doarmă, dar despre asta nu vorbise.

La început „tactica de război“ născocită de Boris a mers bine. M-am dus acasă, mi-am luat pardesiul (am făcut nouă kilometri pe jos cu burta goală) și l-am scos din hotelul lui Boris și pe al lui. Apoi am întîmpinat dificultăți. Funcționarul de la casa de amanet, un individ slab, arțăgos cu mutră acră - funcționarul francez tipic - a

refuzat să primească pardesiele pentru că nu erau împachetate. Spunea că trebuia să fie ori în valiză, ori într-o cutie. Asta ne-a stricat tot planul pentru că nu aveam nici un fel de cutie și cu 25 de centime nu puteam să cumpărăm una.

M-am întors și i-am spus lui Boris vestea cea rea.

— *Merde*, a spus el, ne împotmolim. Bine, nu mai contează, întotdeauna mai există o soluție. Punem pardesiele în valiza mea.

— Dar cum trecem cu ea pe sub nasul patronului? Stă aproape de pragul biroului. E imposibil!

— Ce ușor îți pierzi încrederea, *mon ami!* Unde este încăpăținarea de englez despre care am citit atît? Curaj. Ne descurcăm, noi.

Boris s-a gîndit o vreme și a inventat un alt plan. Era important să distragem atenția patronului pentru 5 secunde, timp în care ne strecuram cu valiza. Patronul avea o slăbiciune - sportul - și era mereu dispus să discute cu oricine despre acest subiect. Boris a citit un articol despre ciclism în „Le Petit Parisien“, apoi a coborît și a reușit să-l atragă pe patron într-o conversație. Între timp eu așteptam lîngă scări, cu pardesiele pe braț și cu valiza în cealaltă mînă. Boris urma să tușească atunci cînd socotea că a sosit momentul prielnic. Așteptam tremurînd, pentru că în orice clipă soția patronului putea să iasă pe ușa de vis-à-vis de birou și planul ar fi căzut. Într-un tîrziu Boris a tușit. M-am strecurat rapid pe lîngă birou și am pășit în stradă, bucuros că nu-mi scîrțiau pantofii. Planul ar fi putut eșua dacă Boris ar fi fost mai slab, dar așa umerii lui lați acopereau ușa biroului și Boris era bine dispus; a continuat să rîdă și să discute în cel mai firesc fel și vorbea atît de tare, încît ar fi acoperit orice zgomot pe care l-aș fi putut face. După ce m-am îndepărtat de hotel, a venit și el, ne-am întîlnit după colț și-am plecat împreună.

După ce ne-am ostenit atît, funcționarul de la magazinul de amanet a refuzat din nou pardesiele. Mi-a

spus (cîtă pedanterie tipic franțuzească) de data aceasta că actele pe care le aveam nu erau suficiente; buletinul de identitate nu era de ajuns, trebuie să-i arăt și un pașaport sau scrisori cu adresa mea pe ele.

Boris avea așa ceva, dar îi expirase termenul buletinului de identitate (nu și-l reînnoise din cauza taxei) așa că nu putem amaneta pardesiele pe numele lui. Tot ce puteam face era să ne tîrîm la hotelul unde stăteam eu, să luăm hîrțiile de care aveam nevoie și să amanetăm pardesiele la magazinul din Bulevardul Port Royal.

L-am lăsat pe Boris în camera mea și m-am dus la magazinul de amanet. Cînd am ajuns acolo, era închis și urma să fie deschis de-abia la 4 după-amiaza. Era unu și jumătate; mersesem doisprezece km și nu mîncasem de șazeci de ore. Soarta îmi juca o serie de farse teribil de lipsite de haz.

Dar, ca prin minune s-a întîmplat și-un lucru bun. Mergeam pe strada Broca; deodată am văzut strălucind pe pavaj o monedă de 25 de centime. Am luat-o, m-am dus acasă, am luat și moneda de 25 de centime pe care o aveam în cameră și am cumpărat o livră de cartofi. În spirtieră era destul alcool ca să-i putem fierbe; nu aveam sare; dar i-am mîncat imediat fără să îi curățăm de coajă. Pe urmă ne-am simțit alți oameni și am jucat șah pînă s-a deschis magazinul de amanet.

La ora patru m-am întors acolo. Nu speram prea mult, fiindcă nu demult nu obținusem decît 70 de franci și cît puteam primi pe două pardesie amărîte așezate într-o valiză? Boris le apreciasse la 20 de franci, dar eu mă gîndeam că o să obțin 10 franci sau chiar numai cinci. Mai rău, puteau fi refuzate amîndouă, ca lucrurile „numărului 83“ cu puțin timp în urmă.

M-am așezat pe banca din față ca să nu văd oamenii rîzînd cînd funcționarul o să-mi ofere cinci franci.

Pînă la urmă aud numărul meu:

— Numéro 117!

— Da, am răspuns ridicîndu-mă.

— 50 de franci?

Am fost la fel de șocat ca atunci cînd mi-au fost oferiți numai 70 de franci. Acum cred că funcționarul m-a confundat cu altcineva, pentru că pardesiele nu făceau 50 de franci.

M-am grăbit spre casă și am intrat în cameră cu mîinile la spate, fără să spun nimic. Boris se juca tot agitînd tabla de șah. S-a uitat la mine nerăbdător.

— Cît ai primit? a întreat el. Cum, nu 20 de franci? Măcar 10 tot ai obținut, nu? *Mon Dieu*, 5 franci, destul de prost! Mon ami, să nu-mi spui că sînt numai 5 franci. Dacă spui asta, încep să mă gîndesc din nou la sinucidere.

Am aruncat bancnota de 50 de franci pe masă. Boris s-a făcut alb la față ca varul, a sărit în picioare de parcă avea arcuri, m-a prins de mîină și mi-a strîns-o de era să-mi rupă oasele. Am ieșit, am cumpărat pîine și vin, o bucată de carne, alcool pentru spirtieră și ne-am ghiftuit bine.

După masă, Boris a devenit mai optimist decît oricînd.

— Ți-am spus eu, a zis el. Norocul din război. Azi dimineață aveam 25 de cenți și-acum uită-te la noi. Știam eu, nimic nu e mai ușor acum decît să facem rost de bani. Îmi amintesc că am un prieten pe strada Fonday pe care am putea merge să-l vizităm. M-a înșelat cu 4000 de franci, tîlharul. E cel mai mare tîlhar din lume cînd e treaz, dar lucru curios, este foarte cînstit cînd e beat. Cred că pe la 6 seara o să fie beat. Hai să-l căutăm. Se poate să scoatem de la el 100 de franci deocamdată. *Merde!* S-ar putea chiar 2000. *Allons-y!*

Ne-am îndreptat spre strada Fonday și l-am găsit pe tipul nostru beat, dar nu am obținut cei 100 de franci. Îndată ce el și Boris s-au întîlnit, au început să se certe în stradă. Individul pretindea că nu-i datorează lui Boris nici un penny, dar că dimpotrivă, Boris îi datora 4000 de franci și amîndoi trăgeau de mine să le dau dreptate. Nu am înțeles niciodată cine avea dreptate. Cei doi s-au tot certat, mai întîi în stradă, pe urmă într-un bistro, apoi într-un

restaurant unde am mers să cinăm și din nou în bistro. După ce s-au făcut unul pe altul „tîlhar“ timp de două ore, s-au dus împreună să bea și au băut toți banii lui Boris.

Boris a dormit noaptea în casa unui cizmar, alt refugiat rus din cartierul Commerce. Între timp, eu am mai rămas cu 8 franci, dar aveam țigări destule și provizii serioase de mîncare și băutură. Era o schimbare în bine după ultimele două zile.

Capitolul VIII

Acum aveam 28 de franci și puteam să începem să căutăm din nou de lucru. Boris dormea încă în casa cizmarului și reușise să ia cu împrumut 20 de franci de la un prieten rus. Avea prieteni - cea mai mare parte foști ofițeri ca și el - peste tot în Paris. Unii erau chelneri, alții spălau vase, alții veniseră cu bani din Rusia și erau proprietari de garaje sau de săli de dans. În general, refugiații ruși din Paris muncesc din greu și s-au descurcat mult mai bine decât s-ar fi descurcat un englez de aceeași teapă făcând același lucru. Desigur, există și excepții. Boris mi-a povestit despre un duce rus exilat pe care îl întâlnise mai demult și care frecventa restaurantele scumpe. Ducele se interesa de chelnerii ruși, iar dacă vreunul era fost ofițer, după cină, îl chema prietenește la masa lui.

— Deci ai fost soldat ca și mine, spunea ducele. Trăim zile grele, nu-i așa? Dar ostașul rus nu se teme de nimic. Și în ce regiment ai fost?

— În regimentul cutare, domnule, răspundea chelnerul.

— Brav regiment! L-am inspectat în 1912. Apropo, din nefericire mi-au uitat portofelul acasă. Un ofițer rus știu bine mă va îndatora cu 300 de franci.

Chelnerul care avea 300 de franci și i-i împrumuta, desigur nu îi mai vedea vreodată înapoi. Ducele i-a păcălit pe mulți așa. Probabil că nici chelnerilor nu le păsa prea tare că erau înșelați. Un duce e tot duce, chiar și în exil.

Printre rușii refugiați auzise Boris ceva care părea să promită bani. La două zile după ce ne-am amanetat pardesiile, Boris mi-a zis misterios:

— Spune-mi, *mon ami*, ai vreo convingere politică?

— Nu, am răspuns.

— Nici eu. Firește că întotdeauna trebuie să fii patriot, dar...

Ca englez, ai citit, fără îndoială Biblia. Vreau să spun că n-ai avea nimic împotriva să câștigi un ban de la comuniști?

— Nu, desigur că nu.

— Bine, am auzit că există o organizație rusă secretă în Paris care ar putea face ceva pentru noi. Sînt comuniști - agenți ai bolșevicilor. Este o organizație pașnică și ține legătura cu exilații ruși ca să încerce să îi convingă să se alătore bolșevicilor. Prietenul meu face parte din organizație și credem că vom fi ajutați dacă vom merge acolo.

— Dar ce pot ei să facă pentru noi? în orice caz pe mine nu mă vor ajuta, nu sînt rus.

— Tocmai aici voiam să ajung. Se pare că membrii organizației sînt corespondenții unui ziar din Moscova și vor niște articole despre politica engleză. Dacă ajungem la ei, ai putea primi ceva bani ca să scrii articole.

— Eu? Dar nu știu nimic despre politică.

— Merde! Nici eu. Cine știe ceva despre politică? E ușor. Tot ce trebuie să faci este să copiezi articole din ziarele englezești. Nu se vinde prin Paris „Daily Mail“. Copiază din el.

— Dar „Daily Mail“ este un ziar conservator. Nu-i poate suferi pe comuniști.

— Păi, spune exact pe dos ceea ce scrie în „Daily Mail“ și nu greșești în mod sigur. Trebuie să încercăm, *mon ami*. Am putea avea sute de franci.

Nu îmi plăcea ideea, pentru că poliția din Paris este înverșunată împotriva comuniștilor, mai ales dacă sînt și străini, iar eu eram deja suspectat. Cu cîteva luni în urmă un detectiv mă văzuse ieșind din biroul unui ziar săptămînal comunist și am avut o groază de necazuri cu poliția. Dacă aș fi prins la organizația asta secretă, aș putea fi deportat. Oricum era un prilej prea bun ca să-l scap. În după amiaza aceea, prietenul lui Boris, un chelner, a venit să ne întilnească. Nu mai știu la ce număr, pe o stradă murdară spre sud de malul Senei, undeva aproape de

Camera Deputaților. Prietenul lui Boris insista să fim prudenți. Am hoinărit aiurea pe stradă, am ținut minte clădirea în care urma să intrăm - era o spălătorie - după care am făcut cale întoarsă trăgînd cu ochiul spre toate ferestrele și cafenelele. Dacă locul era cunoscut drept cuib de comuniști, probabil că era supravegheat și aveam de gînd să plecăm acasă dacă vedeam pe cineva care să semene cu un detectiv. Eu eram înspăimîntat, dar lui Boris îi plăceau manevrele conspirative și părea să fi uitat că avea de-a face cu ucigașii părinților lui.

Cînd am fost siguri că nu sîntem observați ne-am îndreptat repede spre spălătoria cu pricina. O franțuzoaică, ocupată să calce un maldăr de rufe, ne-a spus că „gentleman-ul rus“ locuia deasupra casei scării în celălalt capăt al curții. Am urcat cîteva șiruri de scări și am ieșit într-un palier. Un tînăr voinic, posac... stătea în capătul scărilor. În timp ce mă îndreptam spre el, m-a privit cu suspiciune, mi-a blocat drumul cu brațul și a spus:

— *Mot d'ordre!* a zis el repede cînd a văzut că nu răspund.

M-am oprit speriat. Nu mi se spusese nici o parolă.

— *Mot d'ordre!* repetă rusul.

Atunci, prietenul lui Boris, care venea în urma mea, a trecut în față și a vorbit cu rusul pe limba lui. După aceasta tînărul morocănos păru mulțumit și ne conduse într-o încăpere mică, murdară, cu geamuri mate la ferestre. Era un fel de birou sărăcăcios, pe pereți se aflau afișe tipărite cu caractere rusești și un tablou imens care îl înfățișa pe Lenin. La o masă stătea un rus nebărbierit care scria adrese pe învelitoarele unui teanc de ziare din fața lui. Cînd am intrat, mi-a vorbit în franțuzește cu un accent groaznic.

— Cîtă neglijență! a exclamat el agitîndu-se. De ce ai venit aici fără un pachet de rufe murdare?

— Rufe murdare?

— Toată lumea care vine aici aduce așa ceva. Să pară că într-adevăr vin la spălătorie. Data viitoare să aduci un pachet mare. Nu vrem să atragem atenția poliției.

Totul era mai conspirativ decît mă așteptam. Boris se așezase pe singurul scaun liber și ardea de nerăbdare să vorbească în rusă. Numai bărbatul nebărbierit vorbea, cel posac se rezemase de perete și se uita la mine de parcă îi păream suspect. Mi se părea că e straniu să mă aflu în încăperea aceea secretă cu afișe revoluționare și să ascult o conversație din care nu înțelegeam un cuvînt. Rușii vorbeau repede, zîmbeau și ridicau din umeri. Mă întreb ce-și spuneau. Se adresau unul altuia cu „tăicuțule“ - cred - „porumbelule“ și Ivan Alexandrovici precum personajele din romanele rusești. Vorbeau despre revoluție. Bărbatul neras spunea hotărît: „Nu discutăm. Țsta e un obicei burghez. Noi vorbim cu fapta“. Mai tîrziu am mai înțeles ceva. Era nevoie de 20 de franci pentru o taxă de înscriere - aparent - și Boris a promis că plătește (tot ce aveam erau 17 franci). Boris a scos prețioasele noastre economii și a achitat 5 franci.

De-acum tînărul posac nu s-a mai uitat neîncrezător și s-a așezat pe un colț al mesei. Cel neras a început să-mi pună întrebări în franceză și nota cîte ceva pe o foaie de hîrtie. Eram comunist? m-a întreat el. Am răspuns că nu aderasem niciodată la vreo organizație politică. Înțelegeam situația politică din Anglia? Da, desigur. Am pomenit numele cîtorva miniștri și am făcut cîteva observații pline de dispreț despre Partidul Laburist. Dar, ce știam despre sport? Puteam să scriu despre sport? (între fotbal și socialism se fac niște legături misterioase pe continent). Da, fără îndoială. Amîndoi rușii au dat din cap aprobativ. Cel neras a zis:

— Evident, ai o înțelegere profundă asupra situației din Marea Britanie. Ai putea să scrii o serie de articole pentru un ziar săptămînal din Moscova? O să-ți explicăm amănunțit despre ce e vorba.

— Bineînțeles.

— Atunci, tovarășe, o să-ți dăm vești miine la prima oră prin poștă. Plătim 150 de franci pe articol. Data viitoare când vii aici nu uita să aduci un pachet cu rufe pentru spălat. *Au revoir*, tovarășe.

Am coborît, am privit cu atenție în jur să vedem dacă era cineva pe stradă și ne-am strecurat afară. Boris era nebun de bucurie. Stăpînit de un fel de plăcere pătimașă pentru sacrificii, se repezi în cea mai apropiată tutungerie și cheltui 50 de centime pe un trabuc. Ieși afară radios, bătînd cu bastonul în pavaj.

— În sfîrșit! În sfîrșit! Acum, mon ami, sîntem oameni cu bani. I-ai dus, pînă la urmă. L-ai auzit pe rus cum îți spunea „tovarășe“ 150 de franci articolul - *mon Dieu*, ce noroc!

A doua zi de dimineată, cînd am auzit poștașul, m-am repezit în bistro să-mi iau scrisoarea. Spre dezamăgirea mea, nu promisem nimic. Am stat acasă așteptînd să vină din nou poșta. În zadar. După ce au trecut trei zile și nu am auzit nimic de organizația secretă ne-am gîndit că probabil își găsiseră pe altcineva să le scrie articolele.

Zece zile mai tîrziu am făcut o nouă vizită la biroul organizației secrete, avînd grijă să luăm un pachet care semăna cu unul cu rufe murdare. Dar organizația secretă dispăruse! Femeia de la spălătorie nu știa nimic - a spus numai că „*ces messieurs*“ plecaseră de cîteva zile nemaivînd bani pentru chirie. Arătam ca niște fraieri cum stăteam acolo cu pachetul. Dar ne consolam că plătisem înscrierea numai 5 franci în loc de 20.

Atunci am auzit pentru prima dată de organizația aceea secretă. Cine erau cu adevărat nu știe nimeni. Personal eu cred că nu avea nimic de-a face cu Partidul Comunist, cred că erau doar șarlatani care storceau bani de la refugiații ruși încasînd taxe de înscriere într-o organizație fictivă. Nu era periculos și fără îndoială că au mai făcut la fel și în alte orașe. Erau actori buni și își jucau bine rolurile. Biroul lor arăta exact cum ar fi trebuit să arate

unul comunist, cît despre ideea cu pachetul de rufe murdare, a fost genială.

Capitolul IX

Am mai hoinărit trei zile în căutare de lucru, venind acasă să mîncăm din ce în ce mai puțină supă cu piine în camera mea. Acum aveam două speranțe. Mai întii Boris auzise de o slujbă la hotelul X, lângă Piața Concorde și în al doilea rînd, patronul restaurantului nou din strada *du Commerce* se întorsese. Ne-am dus după amiaza să-l vedem. Pe drum Boris a vorbit despre cit de bogați aveam să fim dacă puneam mîna pe slujbă și despre cîtă importanță avea impresia pe care i-o facem patronului.

— Înfățișarea - înfățișarea este totul, *mon ami*. Dă-mi un costum nou și pînă la cină împrumut 1000 de franci. Ce păcat că nu mi-am cumpărat o eșarfă cînd am avut bani. În dimineța asta mi-am întors eșarfa pe dos, dar ce folos, este la fel de murdară ca și pe față. Crezi că se vede că mi-e foame, *mon ami*?

— Ești palid.

— La dracu, ce poți să faci cu piine și cartofi? E rău să se vadă că ți-e foame. Îi face pe oameni să dorească să scape de tine. Așteaptă.

Se opri în fața vitrinei unui magazin de bijuterii și se ciupi de obraji ca să pară mai viu. Pe urmă, înainte să îi dispară roșeața ne-am năpustit în restaurant și ne-am prezentat patronului.

Patronul era un bărbat scund, rotofei, plin de demnitate cu părul grizonat, parfumat și îmbrăcat într-un costum elegant cu vestă. Boris mi-a spus că și el fusese colonel în armata rusă. Era și soția lui acolo, o franțuzoaică dezgustătoare, cu fața albă ca o moartă și buzele roșii: îmi amintea de carnea de vițel rece și de sosul de tomate. Patronul îl salută pe Boris curtenitor, au stat de vorbă în rusă cîteva minute. Eu am rămas deoparte pregătindu-mă să spun niște minciuni mari despre experiența mea la spălatul vaselor.

Patronul s-a îndreptat înspre mine. M-am scuturat, timid, încercînd să-mi iau un aer umil. Boris mă învățase că un începător este sclavul sclavului și mă așteptam ca patronul să mă trateze ca pe un gunoi. Spre uimirea mea, mi-a strîns mîna prietenos.

— Deci tu ești englezul! a exclamat el. Ce încîntător! Nu mai e nevoie să te întreb, dacă joci golf, nu?

— *Mais certainement*, am răspuns eu văzînd că asta se aștepta de la mine.

— Toată viața mi-am dorit să joc golf. Vrei, dragul meu *monsieur*, să fii așa de bun și să-mi arăți cîteva lovituri mai importante?

Se pare că în stilul acesta se fac afacerile cu rușii. Patronul asculta cu atenție în timp ce îi explicam cum arăta o crosă de golf și deodată m-a anunțat că s-a hotărît: Boris urma să fie *maitre d'hotel* cînd restaurantul va fi deschis, iar eu voi fi *plongeur* și voi avea șanse să fiu avansat la spălatul vaselor dacă afacerea merge bine.

— Cînd se deschide restaurantul? am întreat eu.

— Exact de azi în două săptămîni, a răspuns patronul cu mîndrie (avea un fel deosebit de a-și mișca mîna cînd își scutura țigara), exact peste două săptămîni, la prînz. Apoi, plin de mulțumire ne-a arătat restaurantul.

Era un local mic, avea un bar, o sală de mese și o bucătărie de dimensiunea unei băi obișnuite. Patronul o decorase cu tot felul de fleacuri ieftine în stil „Normand“, cum spunea el (erau un fel de raze zugrăvite pe tencuială). Restaurantul urma să se numească „Auberge de Jehan Cottard“, ca să aibă o rezonanță medievală. Exista și un pliant tipărit în care se puteau citi tot felul de minciuni despre cartier și trecutul lui istoric, printre altele se spunea că lîngă acel restaurant fusese pe vremuri un han care era frecventat de Charlemagne. Patronul îndrăgea mult povestea asta, precum și picturile indecente care împodobeau pereții barului.

Ne-a oferit cîte o țigară scumpă și după ce am mai stat un timp de vorbă, am plecat acasă.

Aveam o presimțire că nu vom obține nimic de la restaurantul acela. Patronul acela îmi părea un șarlatan și ce era mai rău era și incompetent.

Însă Boris se vedea *maitre d'hotel*, nu se descuraja.

— Am dat lovitura - mai aveam numai două săptămîni. Ce înseamnă două săptămîni? Trec imediat. Gîndește-te că în numai trei săptămîni voi avea amanta mea! Mă întreb dacă o să fie blondă sau brunetă. De fapt nu-mi pasă, numai să nu fie slabă.

Au urmat două zile grele. Mai aveam numai 60 de centime și am cumpărat cu ele o livră de pîine și o căpățînă de usturoi. Cînd mănînci usturoi cu pîine ai avantajul că mirosul de usturoi persistă și dai impresia că ai mîncat nu demult.

Aproape toată ziua am stat în Jardin Des Plantes. Boris arunca în porumbei cu pietre fără să îi nimerească; mai tîrziu am început să scriem meniuri de cină pe spatele plicurilor. Ne era prea foame ca să ne gîndim la altceva în afară de mîncare. Îmi amintesc ce cină a ales Boris pentru el: o duzină de stridii, o ciorbă cu smîntînă, raci, pui la capac, friptură de vită cu stafide, cartofi noi, salată, budincă, și brînză Roquefort, un litru de vin Burgundy și niște coniac vechi. Boris era un tip internațional, cînd era vorba de gusturi culinare. Mai tîrziu, cînd am devenit prosperi, l-am văzut întîmplător mîncînd o cantitate de mîncare incredibil de mare fără nici un fel de dificultate.

Cînd ni s-au terminat banii, am încetat să mai caut o slujbă și a urmat o altă zi în care am flămînzit. Nu-mi venea deloc să cred că restaurantul „Auberge de Jehan Cottard“ avea să se deschidă vreodată și nu aveam nici un plan pentru viitor, dar eram prea leneș ca să fac ceva, așa că leneveam în pat. Deodată norocul ne-a surîs. În toiul nopții, cam pe la ora zece, am auzit un chiot în stradă. M-am ridicat din pat și m-am dus la geam. Boris stătea cu un aer triumfător în mijlocul drumului și își agita bastonul. Înainte să-mi vorbească a scos din buzunar o pîine ruptă în două și a aruncat-o spre mine.

— *Mon ami, mon cher ami*, sîntem salvați! Ce părere ai?

— Doar n-ai obținut o slujbă!

— La hotelul X, lângă Piața Concorde - 500 de franci pe lună și mîncare. Am muncit acolo azi. Doamne Iisuse cît am putut mînca!

După zece sau douăsprezece ore de muncă, așa cu piciorul lui șchiop, s-a gîndit la mine, s-a gîndit să meargă trei km pînă la hotelul meu ca să-mi spună vestea cea bună! Mai mult decît atît, mi-a spus să vin a doua zi după amiază în grădina Tuileries pentru că va încerca să fure niște mîncare să îmi aducă. La ora fixată m-am întîlnit cu Boris pe o bancă. Și-a desfăcut vesta și a scos la iveală un pachet mare învelit în ziar, în el niște chiftele din carne de vițel, o bucată de brînză Camembert, pîine și un eclair.

— *Voilà!* spuse Boris, asta-i tot ce am putut să șterpelesc pentru tine. Individul de la ușă e un porc șmecher, greu de păcălit.

E neplăcut să mănînci pe un ziar într-un loc public și mai ales în grădina Tuileries pe unde trec multe fete drăguțe, dar mi-era prea foame ca să îmi pese de ele. În timp ce mîncam, Boris mi-a explicat că lucra la „bufetul“ hotelului, adică la depozitul de alimente. Am înțeles că „bufetul“ era cel mai disprețuit loc de muncă din hotel și pentru un chelner era o jignire să lucreze acolo, dar era un post provizoriu pînă cînd se deschidea „Auberge de Jehan Cottard“. Între timp urma să mă întîlnesc cu Boris în fiecare zi, în grădina Tuileries, unde el îmi aducea de mîncare atît cît reușea să șterpelească. Asta a durat trei zile, după care toate necazurile noastre s-au sfîrșit, căci un plongeour a plecat de la acel hotel și, la recomandarea lui Boris, slujba mi-a fost dată mie.

Capitolul X

Hotelul X era o clădire grandioasă cu o fațadă obișnuită. Într-o parte avea o ușă îngustă ca o gaură de șobolani - intrarea personalului de serviciu. Am ajuns acolo la 7 dimineața. O mînă de bărbați cu pantaloni soioși așteptau să intre și să fie verificați de un ușier care stătea într-o încăpere mică. Am așteptat și eu. La un moment dat, șeful personalului, un fel de director adjunct, a venit și mi-a pus cîteva întrebări. Era un italian cu o figură rotundă, palidă și obosită din cauză că omul muncea prea mult. M-a întrebat dacă aveam experiență la spălatul vaselor, i-am răspuns că da, el s-a uitat la mîinile mele și a văzut că mințeam, dar cînd a auzit că sînt englez a început să-mi vorbească altfel și m-a angajat.

— Căutăm pe cineva care să ne ajute la limba engleză, spuse el. Clienții noștri sînt mai mult americani și tot ce știm în engleză este... a spus niște cuvinte pe care puștii le scriu pe ziduri în Londra.

— Ai putea fi de folos aici. Vino jos cu mine.

M-a condus pe niște scări la subsol, printr-un hol îngust cu tavanul atît de jos încît uneori trebuia să mă aplec. Era un miros înnăbușitor și un întuneric beznă. Mi se părea că am mers cîteva mile prin coridoare întunecoase - de fapt nu erau decît cîteva sute de iarzi - care mi-au amintit de puntea unui pachebot - era aceeași căldură, același spațiu strîmt, izul de mîncare caldă și un zgomot specific (de la cuptoarele din bucătărie) motoarelor puse în funcțiune. Am trecut prin încăperi în care se auzeau fie tot felul de înjurături, încăperi în care dogorea focul în cuptoare sau în care era frig ca în pivniță. Cum mergeam noi pe culoar, am simțit o lovitură zdravănă în spate. Era un bloc de gheată de vreo sută de livre pe care îl căra un hamal îmbrăcat într-o salopetă albastră. După el venea un băiat care ducea pe umăr o halcă mare de carne

de vită. Obrazul băiatului se sprijinea pe carnea umedă, sîngerîndă. M-a avertizat să mă feresc din calea lor strigînd la mine: „*Sauve - toi idiot*“ și și-au continuat drumul. Pe perete, sub o lampă, cineva scrisese foarte citeț: „Curînd o să găsești un cer fără nori, ca iarna, apoi o femeie la hotelul X care își are fecioria ei“. Mi se părea un loc ciudat.

Unul dintre culoare ducea la o spălătorie unde o femeie bătrînă cu fața osoasă mi-a dat un șorț albastru și niște haine de lucru. Apoi șeful personalului m-a dus într-un bîrlug - o pivniță sub o altă pivniță cum s-ar spune - unde erau o chiuvetă și niște cuptoare. Încăperea era prea joasă ca să pot sta în picioare și cred că era o temperatură de 110° Fahrenheit. Șeful personalului mi-a explicat că treaba mea era să aduc mîncarea pe care urmau să o servească ospătarii într-o sală de mese de deasupra, să curăț sala de mese și să spăl vasele murdare. După ce a plecat el, un chelner, alt italian, a aruncat o privire spre ușă și pe urmă s-a uitat disprețuitor la mine.

— Englez, da? a spus el. Perfect, eu sînt șeful aici. Dacă-ți faci bine treaba - a făcut un gest zgomotos ca și cum ar fi destupat o sticlă. Dacă nu - l-a înghiontit fără milă pe individul de la ușă. Mie nu îmi ia prea mult să îți sucesc gîtul. Și dacă se întîmplă ceva - ei pe mine mă cred nu pe tine. Așa că fii atent.

După asta am început să muncesc cu spor. Am trudit de la 7 dimineața pînă la 9 și un sfert seara, timp în care nu m-am odihnit decît o oră. Mai întîi am spălat vasele, apoi am curățat mesele și dușumelele din restaurant, am lustruit cuțitele și paharele, am distribuit mîncare, din nou am spălat vase și tot așa. Nu era greu și m-am descurcat bine, cînd nu a trebuit să distribui comenzile. Nu mai văzusem niciodată și nici nu îmi imaginasem o asemenea bucătărie - ca o pivniță cu tavanul jos, un mic infern în care era înăbușitor de cald, luminițe roșii de la focuri și un amestec de înjurături și zdrăngănit de oale și tigăi. Era atît de cald încît pe pereți și pe tavan se

scurgeau picături de apă și tot ce era metal și fierbea pe foc trebuia acoperit. În mijlocul bucătăriei erau cuptoarele pe lângă care se învîrteau încoace și încolo doisprezece bucătari cu bonete albe pe cap și cu fețele transpirate. De-a lungul pereților erau tejghele și o mulțime de ospătari. Ajutoarele de ospătari făceau o zarvă de nedescris cu tăvile. Niște indivizi goi pînă la brîu - ajutoare de bucătari - aveau grijă de focul din cuptoare și toată lumea era agitată și părea în culmea furiei. Bucătarul șef, un roșcat cu o mustață lungă stătea în mijlocul bucătăriei și dădea instrucțiuni fără întrerupere: „*Ça marche deux oeufs brouillés! Ça marche un Chateaubriand aux pommes sautées!*“ Din cînd în cînd își vărsa nervii pe cîte un plongeur înjurîndu-l de toți sfinții și Dumnezeii. Erau trei tejghele și prima dată nu am nimerit unde trebuia. Bucătarul șef s-a îndreptat spre mine, și-a răsucit mustața și m-a măsurat cu privirea de sus în jos, de jos în sus. I-a făcut semn bucătarului care răspundea de micul dejun și m-a dat exemplu:

— Îl vezi pe ăsta? E tipul de plongeur din ziua de azi. De unde vii, idiotule? De la Charenton, presupun, așa-i? (La Charenton este un spital mare de nebuni).

— Din Anglia, am răspuns eu.

— Trebuia să-mi dau seama. Ei bine, *mon cher monsieur l'Anglais*, dacă-mi permiți, aș vrea să spun că ești un cretin. Și acum treci la tejgheaua de alături, acolo e locul tău.

Mi se făcea primirea asta de cîte ori mă duceam în bucătărie pentru că mereu făceam cîte o confuzie, se credea că am mai lucrat în domeniu și eram înjurat corespunzător. De curiozitate am numărat de cîte ori m-au numit *maquereau* în timpul zilei: de treizeci și nouă de ori.

La patru și jumătate italianul mi-a spus că pot să mă opresc din lucru, dar asta nu a însemnat că puteam pleca, la cinci am luat totul de la capăt. M-am dus la toaletă să fumez, fumatul era strict interzis și Boris mă avertizase că toaleta era singurul loc sigur. Pe urmă am muncit pînă la

nouă și un sfert cînd chelnerul italian mi-a spus că pot pleca. Spre uimirea mea, după ce m-a făcut porc, scrumbie etc. toată ziua, deodată s-a arătat aproape prietenos. Mi-am dat seama că înjurăturile pe care le îndurasem fuseseră un fel de test.

— O să ne înțelegem, *mon petit*, a spus el. *Tu n'est pas débrouillard*, dar muncești mult. Vino să-ți iei cina. Avem dreptul la cîte o sticlă de vin fiecare și eu am mai furat una. O să ne cinstim.

După plecarea șefilor a urmat o cină excelentă. Italianul, amețit, mi-a povestit aventurile lui de dragoste, despre doi indivizi pe care îi înjunghiasse în Italia și despre felul în care scăpase de serviciul militar. Era băiat de treabă, cînd îl cunoșteai mai bine, îmi amintea de Benvenuto Cellini cumva. Eram obosit și ud de transpirație, dar acum, după ce mîncasem bine, mă simțeam alt om. Treaba nu era dificilă, mi se părea că slujba asta mi se potrivea. Nu eram sigur cît va dura, căci fusesem angajat cu ziua și eram plătit cu 25 de franci. Ușierul cu mutra acră mi-a dat banii - mai puțin 50 de centime care spunea că sînt pentru asigurare (o minciună, am descoperit mai tîrziu). Apoi a pășit afară pe culoar, m-a pus să-mi scot haina și m-a pipăit să vadă dacă nu am furat mîncare. Apoi a venit șeful personalului și mi-a vorbit. Ca și chelnerul italian, devenise mai prietenos văzînd că voiam să muncesc.

— O să-ți dăm o slujbă permanentă dacă vrei, a spus el. Ospătarul șef spune că îi plac numele englezești. Vrei să lucrezi o lună aici?

Pînă la urmă aici aveam o slujbă și ar fi trebuit să nu stau pe gînduri. Dar mi-am amintit de restaurantul rusesc care se deschidea peste două săptămîni. Nu mi s-a părut cinstit să promit că lucrez o lună și să plec peste două săptămîni. Am răspuns că aveam în vedere și o altă slujbă și că aș vrea să fiu angajat pentru două săptămîni. Șeful personalului a ridicat din umeri și mi-a spus că la hotel se fac angajări numai cu luna.

Evident am pierdut slujba.

Așa cum ne înțelesesem, Boris mă aștepta pe strada Rivoli. Când i-am povestit ce făcusem s-a înfuriat. Pentru prima dată de când îl cunoșteam a uitat de bunele maniere și m-a făcut prost.

— Idiot! Ce mai idiot! La ce bun să-ți gădesc o slujbă dacă tu dai cu piciorul la un asemenea noroc? Cum ai putut fi atât de prost, încît să pomenești de celălalt restaurant? Nu trebuia decît să promiți că lucrezi o lună.

— Mi s-a părut mai cinstit să spun că există posibilitatea să plec mai devreme, am obiectat eu.

— Cinstit! Cinstit! Cine a mai auzit de un ajutor de bucătar - un plongeur - cinstit? *Mon ami* - mă înșfăcă de guler și zise răspicat - *mon ami*, ai muncit aici toată ziua. Ai văzut cum este munca de hotel. Crezi că un plongeur își poate permite să aibă un simț al onoarei?

— Nu, poate că nu.

— Bine, atunci du-te repede înapoi și spune-i șefului că ești gata să muncești o lună. Spune-i că renunți la cealaltă slujbă. Pe urmă, când se deschide restaurantul nostru, nu avem decît să plecăm.

— Dar mai primesc salariu dacă încalc angajamentul din contract?

Boris bătu cu bastonul în asfalt și își ieși din nou din fire când auzi o asemenea tîmpenie.

— Cere să fii plătit cu ziua și nu vei pierde nici un ban. Crezi că le pasă că un plongeur nu respectă contractul? Un plongeur este prea lipsit de demnitate ca să se sinchisească de el.

Am alergat înapoi, l-am găsit pe șeful personalului și i-am spus că as vrea să muncesc o lună, iar el m-a angajat pe loc. Aceasta a fost prima lecție de morală pe care am luat-o ca plongeur. Mai tîrziu mi-am dat seama că ar fi fost o prostie să am scrupule pentru că la marile hoteluri angajații sînt tratați fără pic de milă. Oamenii sînt angajați sau concediați după cum e cazul și sînt lăsați pe drumuri cînd nu e sezon. Iar dacă vreun salariat pleacă fără să dea

preaviz nu suferă nimeni căci Parisul este plin de oameni care nu au de lucru.

Capitolul XI

Nu a fost nevoie să nu respect contractul pentru că a expirat cu șase săptămîni înainte ca restaurantul „Auberge de Jehan Cottard“ să dea vreun semn că ar urma să fie deschis. Între timp am lucrat la hotelul X, patru zile la bufet, o zi îl ajutam pe chelnerul de la etajul patru și o zi înlocuiam o femeie de la spălatul vaselor. Ziua mea liberă era, din fericire, sîmbăta, dar o dată s-a îmbolnăvit cineva și a trebuit să lucrez și sîmbăta. Munceam de la 7 dimineața pînă la 2 după amiaza și apoi de la 5 la 9 seara - 12 ore pe zi, însă cînd spălam vasele lucram 14 ore pe zi. Totuși nu era mult în comparație cu cît munceau ajutoarele de bucătari de la alte hoteluri din Paris. Singurul lucru greu de suportat era căldura, înnăbușeala din bucătăria aceea ca o pivniță. În plus, hotelul unde lucram era mare, bine condus și era considerat drept confortabil.

Bufetul nostru era o pivniță întunecoasă pătrată de douăzeci de picioare lățime și șapte picioare înălțime, cu atît de multe vase de cafea și tăietoare de pîine încît de-abia te puteai mișca fără să răstorni ceva. Era luminat de un bec electric și de patru-cinci lămpi cu gaz care răspîndeau o lumină roșiatică. Termometrul nu arăta niciodată sub 110° Fahrenheit, uneori atingea 130°. La un capăt erau cinci lifturi de serviciu, iar la celălalt capăt o încăpere mare cu gheață în care depozitam laptele și untul. Cînd intrai acolo, temperatura scădea dintr-o dată cu 100 de grade, asta îmi amintea de un imn despre munții înzăpeziți din Groenlanda și despre plaja de coral din India. În afară de Boris și de mine mai lucrau încă doi bărbați la bufet. Unul, Mario - un italian nervos - era ca un polițist de oraș, avea gesturi de robot, celălalt, un animal păros pe care îl strigam Maghiarul, cred că era din

Transilvania sau și mai de departe. Exceptîndu-l pe maghiar, ne ciocneam mereu unii de alții în orele de vîrf.

La bufet nu era de lucru la fel de mult întotdeauna. Nu trîndăveam niciodată, dar munceam din greu două ore pe zi și numeam acea izbucnire „*un coup de feu*“. Prima izbucnire de acest tip era la 8 dimineața, cînd oaspeții de la etaj se trezeau și comandau micul dejun. La 8 dimineața răsunau peste tot soneriile, bărbați cu șorturi albastre străbăteau în grabă culoarele, lifturile de serviciu coborau aproape în același timp și chelnerii care serveau pe cinci etaje înjurau italienește. Nu-mi amintesc toate îndatoririle pe care le aveam, dar trebuia să facem ceai, cafea și ciocolată, să aducem carne din bucătărie, vinuri din pivniță, fructe și altele, să tăiem pîine, să o prăjim, să tăiem untul în bucăți, să porționăm gemul, să deschidem cutii de lapte, să numărăm bucăți de zahăr, să fierbem ouă, mai trebuia să pregătim poridge, cuburi de gheață, cafea - și toate acestea pentru o sută pînă la două sute de clienți.

Bucătăria era la 30 de iarzi depărtare, iar sala de mese la 60-70 de iarzi. Tot ce trimiteam cu liftul trebuia să acopere nota de plată și aceasta trebuia întocmită cu multă grijă ca să nu se piardă nici măcar o bucățică de zahăr. Pe lîngă asta, furnizam pîinea și cafeaua și aduceam mîncărurile pentru ospătarii de la etaje. În sfîrșit era o slujbă complicată.

Am calculat că în fiecare zi trebuia să merg cîte 15 mile, totuși efortul era mai mult mental decît fizic. Nimic nu putea fi mai ușor decît munca de ajutor de bucătar, însă chiar și asta era grea atunci cînd ești grăbit, în orele de vîrf. Trebuie să sari rapid de la un gen de muncă la altul - era ceva asemănător cu o cursă contra cronometru. De exemplu, prăjești pîine și deodată primești comanda pentru ceai, chifle și trei feluri de gem și nici nu începi bine să le pregătești și primești altă comandă de omletă, cafea și grapefruit, alergî la bucătărie pentru ouă, în sala de mese pentru fructe și te zorești cît poți ca să ajungi

înapoi la bufet înainte sa se ardă pîinea, îți amintești de cafea și ceai și de încă o jumătate de duzină de comenzi care au mai sosit. Tot în acest timp vreun ospătar se ține după tine să-i spui ce s-a întîmplat cu o jumătate de sticlă de apă minerală și te tot cerți mereu. E nevoie de mai multă minte decît s-ar putea crede. Mario spunea, și cred că e adevărat, că e nevoie de un an ca să ai un bufet cu personal bine organizat.

Între orele 8 și 10 și jumătate era o nebunie de nedescris. Uneori ne mișcam de parcă mai aveam cinci minute de trăit, alteori atmosfera era calmă, comenzile erau rare și pe moment ne linișteam și noi. Apoi măturam murdăria de pe dușumele, ștergeam praful și înghițeam cîte un pahar de vin, cafea sau apă - orice numai să fi fost ud. Adesea spărgeam bucăți de gheață și le sugeam în vreme ce munceam. Din cauza căldurii din bucătărie și a mirosului scîrbos de acolo beam multe lichide în fiecare zi și în cîteva ore șorțurile noastre erau ude de transpirație. Cîteodată rămîneam în urmă cu treaba și unii clienți plecau fără să mai ia micul dejun, dar Mario ne ajuta mult. Avea paisprezece ani de experiență de bucătărie și era teribil de îndemînic. Maghiarul era greoi, eu nepriceput și Boris se sustrăgea cît putea, în parte din cauza piciorului șchiop, în parte pentru că îi era rușine să lucreze la bucătărie după ce fusese ospătar, dar Mario era descurcăreț. Își folosea ambele mîini - cu una turna în cafetieră și cu cealaltă punea un ou la fiert, între timp se uita și la pîinea prăjită și îi spunea Maghiarului ce să facă, în același timp cînta și arii din „Rigoletto“ era de-a dreptul uimitor. Patronul știa să îl aprecieze și îl plătea cu 1000 de franci pe lună (noi primeam numai 500).

Iadul micului dejun se sfîrșea la 10 și jumătate. Atunci curățăm mesele de la bufet, măturam dușumeaua și lustruiam tejghelele. În zilele bune mergeam pe rînd la toaletă să fumăm. Asta se întîmpla cînd nu eram presați de treabă - aveam cam zece minute pentru prînz, dar niciodată nu îl terminam neînterupți. Prînzul clienților -

între 12 și 14,00 - marca o altă perioadă de chin. Mai tot timpul căram mîncare din bucătărie și mereu ne certam cu bucătarii care transpirau de patru-cinci ore lîngă cuptoare și erau încinși, plini de nervi.

La ora două, deodată, deveneam liberi. Aruncam șorțurile, ne puneam hainele, ne grăbeam să ieșim, iar dacă aveam bani îi cheltuiam în cel mai apropiat bistro. Era straniu să te pomenești în stradă direct din pivnițele acelea obscure. Aerul părea curat și rece ca în verile polare, și mirosul de benzină era chiar plăcut în comparație cu cel de mîncare și de transpirație. Cîteodată ne întîlneam cu bucătarii și ospătarii de la hotelul nostru în bistrouri, erau prietenoși și beau întotdeauna cu noi. Înăuntru eram sclavii lor, dar așa era eticheta la hotel: în afara orelor de program eram toți egali și înjurăturile erau uitate.

La cinci fără un sfert ne întoarceam la hotel. Pînă la 6 și jumătate nu primeam comenzi. Foloseam acest timp ca să lustruim tacîmurile, să curățăm cafetierele și ceștile și alte asemenea ciudățenii. Apoi începea cel mai mare chin al zilei - cina. Aș vrea să fiu Zola pentru cîteva momente și să pot descrie pregătirea cinei. Pe scurt, o sută pînă la două sute de oameni cereau individual mîncăruri diverse, trebuia să facem pentru fiecare client cîte cinci-șase curse, cincizeci-șaizeci de oameni găteau și îi serveau pe acești clienți și în plus mai trebuiau curățate și mesele. Oricine are experiență știe ce înseamnă toate astea. Și tocmai acum, cînd munca era dublă, întregul personal era la capătul puterilor, unii erau chiar beți. Aș putea să scriu pagini întregi despre asta și tot nu aș reda infernul despre care vorbesc. Pe culoarele înguste era un continuu du-te-vino, ne ciocneam, ne înjuram, ne luptam cu niște coșuri imense și cu bucăți de gheață, era cald și întuneric și ne certam din fugă pentru că n-aveam vreme să ne luăm la bătaie. Cine ar fi venit acolo pentru prima dată ar fi crezut că a nimerit la un spital de nebuni. De-abia după mult

timp am înțeles munca la hotel și am văzut ordine în acest haos.

La 8 și jumătate munca se oprea brusc. Nu eram liberi pînă la 9, dar de obicei ne întindeam pe dușumea și zăceam acolo odihnindu-ne picioarele, prea leneși ca să ne mai mișcăm fie și numai pînă la camera cu gheață ca să bem ceva. Uneori cînd aveam zile grele șeful personalului ne aducea sticle cu bere - hotelul era renumit pentru berea care se vindea acolo. Despre mîncarea proastă se putea spune că e comestibilă, dar cînd e vorba de băutură, patronul nu era zgîrcit - ne dădea voie să bem fiecare cîte doi litri de vin pe zi, dar de fapt știa că un plongeur care nu primește cei doi litri de vin, fura trei. Tot mai beam și ce rămăsese în sticlele care erau aduse din sala de mese, așa că uneori beam prea mult - lucru bun fiindcă lucram mai cu spor amețit un pic.

Astfel treceau patru zile pe săptămînă. Din celelalte două zile lucrătoare, una era bună și alta era proastă. După o săptămînă de muncă în acest ritm am simțit că am nevoie de vacanță. Era sîmbătă seara, așa că oamenii din bistroul nostru erau ocupați - se străduiau să se îmbete și cum urma o zi liberă eram gata să fac și eu ca ei. Toți ne-am dus la culcare beți la 2 dimineața și ar fi trebuit să dormim pînă la prînz. La 5 și jumătate m-am trezit brusc. Un paznic de noapte trimis de la hotel stătea lîngă mine. Mi-a pus în brațe hainele și m-a scuturat zdravăn.

— Trezește-te! a spus el. *Tu t'es bien saoulé la gueule, eh?* Hai, n-are importanță. Azi trebuie să lucrezi.

— De ce trebuie? am protestat. E ziua mea liberă.

— S-o crezi tu! E de lucru. Scoală-te!

M-am ridicat și am plecat, simțeam că am spinarea frîntă și în cap parcă aveam tăciuni aprinși. Nu credeam că pot să muncesc în ziua aceea. Totuși, după o oră în bucătărie mi-am revenit. În pivnița aceea era atît de cald, ca la saună și puteai să transpiri orice cantitate de lichid. Băieții din bucătărie știu și se bazează pe asta. Puterea de

a bea vin în neștire și de a-l transpira înainte să poată face prea mult rău este una din compensațiile vieții lor.

Capitolul XII

Cea mai bună perioadă la hotel a fost cînd l-am ajutat pe ospătarul de la etajul patru. Lucram într-un oficiu mic ce comunica cu bufetul prin liftul de serviciu. Era încîntător de răcoare în comparație cu fierbințeala din pivniță și trebuia mai mult să lustruiesc vase și pahare - o muncă omenească. Valenti, ospătarul, era un tip cumsecade și mă trata ca pe egalul lui cînd eram singuri deși era dur cînd se afla și altcineva de față - pentru că nu era demn pentru un ospătar să fie prietenos cu un *plongeurs*. Obișnuia să-mi dea un bacșiș de 5 franci cînd avea o zi bună. Era un băiat chipeș de vreo 24 de ani, dar părea de 18 și ca toți ospătarii era îngrijit și știa cum să-și poarte hainele. Cu haina lui neagră, cu cravata albă, cu fața proaspătă cu părul lui castaniu și lucios arăta întocmai ca un băiat din Eton. Își cîștiga existența de la 12 ani și începuse de jos de tot. Trecuse granița Italiei fără pașaport, vînduse alune din cărucior pe bulevarde, fusese închis cincizeci de zile în Londra pentru că muncea fără permis, făcuse dragoste cu o femeie bătrînă și bogată care îi dăruise un inel cu diamant și pe urmă îl acuzase de furt. Cam asta era viața lui. Îmi plăcea să stau de vorbă cu el cînd eram oarecum liberi și fumam lîngă cabina liftului.

Cele mai proaste zile le-am avut cînd a trebuit să spăl vesela din sala de mese. Nu spălam farfuriile - asta se făcea la bucătărie - cu toate celelalte vase, tăvi, argintărie, cuțite și pahare, adică treisprezece ore de muncă în care foloseam treizeci-patruzeci de cîrpe de vase. Metodele învechite care se folosesc în Franța dublează cantitatea de vase murdare. Francezii nici n-au auzit de detergent pentru vase și săpunul lichid pe care îl folosesc nu e bun de nimic. Lucram într-o încăpere mică, un gen de bîrlog - o combinație între bucătărie și oficiu - care comunica cu sala de mese. În afară de spălatul vaselor trebuia să duc

ospătarilor mîncarea și să îi servesc la masă, unii dintre ei erau insuportabili de insolenți și aveam nevoie de tot calmul ca să mă port civilizată. Persoana care spăla vasele în mod obișnuit era o femeie și îi făceam numai zile fripte.

Era amuzant să privești mica încăpere murdară și să te gîndești că era despărțită de sala de mese doar de o ușă dublă. Acolo clienții stăteau în lux - fețele de masă erau imaculate, pe mese erau vase cu flori, sala era împodobită cu oglinzi cu rame aurii, la numai doi pași stăteam noi, într-o murdărie dezgustătoare. Fiindcă asta era adevărul. Pînă seara nu aveam timp să măturăm dușumeaua, așa că alunecam pe un amestec de apă cu săpun, frunze de salată și mîncare înmuiată. O duzină de chelneri fără sacouri amestecau salate și gustau din cratiți cu degetul. Era un miros greu de mîncare și de transpirație. Cam peste tot în spatele grămezilor cu vase murdare erau depozitate cu mîncare furată de chelneri. Nu existau decît două chiuvete și nu era deloc neobișnuit ca ospătarii să se spele pe față din apa în care erau limpezite vasele. Dar clienții nu știau toate acestea, înainte să intre în sala de mese ospătarii se periau și se uitau în oglindă, astfel că apăreau în fața clienților scoși din cutie.

Este instructiv să vezi un chelner care intră într-o sală de mese într-un hotel. Cînd pășește înăuntru se schimbă total. Murdăria, graba și nervii dispar într-o clipă. Alunecă pe covor cu un aer solemn ca de preot. Mi-l amintesc pe italianul care era la noi *maitre d'hotel*, se oprise într-o zi, înainte să intre în sala de mese ca să certe un ucenic ce spărsese o sticlă cu vin. Arătîndu-i pumnul, el striga (din fericire prin ușă nu se auzea):

— *Tu me fais*. Ai pretenția că ești chelner nenorocitul? Tu, ospătar! Nu ești bun nici să speli dușumelele din bordelul din care a venit maică-ta. Scrumbie!

Nu mai știa ce să spună de furie și s-a întors spre ușă. În timp ce o deschidea a mai rostit o insultă de încheiere precum Squire Western în „Tom Jones“.

Pe urmă a intrat în sala de mese și a străbătut-o cu farfuriile în mâini mișcându-se grațios ca o lebădă. Zece secunde mai târziu face o reverență unui client. Nu te puteai abține să nu te gîndești, văzîndu-l cum se înclina și cum surîdea - cu zîmbetul acela prefăcut, antrenat - că bietul client se simțea stingherit să fie servit de un așa aristocrat.

Spălatul vaselor era treabă nesuferită - nu grea, dar plictisitoare și stupidă. E înspăimîntător să gîndești că unii își petrec zeci de ani cu o asemenea ocupație. Femeia pe care o înlocuiam avea 60 de ani și spăla vase treisprezece ore pe zi, șase zile pe săptămîină. Tot anul era bătaia de joc a ospătarilor. Se lăudase că fusese pe vremuri actriță, adică - îmi închipuiam eu - prostituată, cele mai multe prostituate ajung pînă la urmă să spele vase. Era straniu să o vezi cum, în ciuda vîrstei, purta o perucă blondă, își creiona ochii cu negru și își vopsea fața ca o fată la 20 de ani.

Capitolul XIII

În a treia zi de cînd lucram la hotel, șeful personalului, care în general vorbea frumos cu mine, mă chemă și îmi spuse:

— Ascultă, rade-ți mustața aia odată! Ce Dumnezeu, cine a mai văzut un *plongeur* cu mustață?

Am protestat, dar mi-a tăiat vorba:

— Ce prostie - un *plongeur* cu mustață! Ai grijă să nu o mai văd mîine.

Pe drum spre casă l-am întrebat pe Boris ce înseamnă asta. A ridicat din umeri.

— Trebuie să faci ce îți spune, *mon ami*. La hotel nimeni nu are mustață în afară de bucătari. Credeam că ai observat. Vrei o explicație? Nu există. Așa e obiceiul.

Mi-am dat seama că așa cerea eticheta și mi-am ras mustața. Mai tîrziu am găsit explicația obiceiului și anume: în hotelurile bune ospătarii nu poartă mustață și, ca să-și arate superioritatea față de *plongeurii*, sînt împotriva ca aceștia din urmă să poarte mustață. La rîndul lor, bucătarii poartă mustață în semn de dispreț pentru chelneri.

Cam așa stau lucrurile din punct de vedere ierarhic la hotel. La hotelul meu, cei 110 angajați aveau mîndria lor ca și soldații, un bucătar sau un ospătar erau cu mult deasupra unui *plongeur* - ca un căpitan față de ordonanță. Cel mai sus dintre toți era situat directorul care concedia pe oricine, chiar și pe bucătari. Nu l-am văzut niciodată pe patron și tot ce știam despre el era că mîncarea lui era preparată cu mult mai mare grijă decît aceea a clienților; ordinea din hotel depindea de director. Era un tip conștiincios, mereu pus pe concedieri, dar noi eram prea șmecheri ca să ne prindă călcînd strîmb. În hotel funcționa un sistem de sonerii folosite de întregul personal ca mijloc de comunicare. Cînd suna o dată lung și o dată

scurt, apoi de două ori lung; însemna că vine directorul și când auzeam semnalul acesta ne străduiam să părem ocupați.

Imediat inferior directorului era „*maître d’hotel!*“ El nu servea la masă decît lorzi sau alte persoane de acest rang, dar dădea ordine ospătarilor și ajuta la distribuirea comenzilor. Bacșișurile și banii pe care îi primea de la companiile de vinuri (2 franci pentru fiecare dop) însemnau 200 de franci pe zi. Avea o poziție oarecum privilegiată față de restul personalului, mînca într-un separeu, servit de doi ucenici îmbrăcați în jachete albe. Subordonatul direct al ospătarului șef - *le maître d’hotel* - era bucătarul șef care cîștiga în jur de 5000 de franci pe lună, mînca în bucătărie, dar la o masă separată și era servit de un bucătar ucenic. Apoi urma șeful personalului - cîștiga numai 1500 de franci pe lună, dar purta haină neagră și nu făcea muncă fizică, el doar angaja și concedia ajutoare de bucătari și chelneri. Urmau ceilalți bucătari care cîștigau între 3000 și 750 de franci lunar, apoi chelnerii care aveau 70 de franci pe zi numai din bacșișuri, apoi spălătoresele și croitoresele, apoi ucenicii-ospătari care nu primeau bacșișuri, dar erau plătiți cu 750 de franci pe lună. Urmau ajutoarele de bucătar - *les plongeurs* - plătiți cu 750 de franci, apoi cameristele cu 5-6 sute de franci pe lună și în sfîrșit cei care lucrau la bufet - 500 de franci pe lună. Noi cei de la bufet eram cei disprețuiți din hotel, tutuiți de toată lumea.

Mai erau și alții - funcționari de birou (curieri), magazionerul, pivnicerul, comisionari, paznicul de noapte, brutarul, ușierul. Slujbe diverse și oameni de diverse feluri. Funcționarii de birou, bucătarii și croitoresele erau francezi, chelnerii - italieni și nemți (rareori găsești un ospătar francez în Paris), ajutoarele de bucătărie erau de toate națiile din Europa, ba chiar erau și negrii și arabi. Franceza era lingua franca, chiar și italienii vorbeau în franceză între ei.

La fiecare departament se cîștiga și suplimentar. În toate hotelurile din Paris este obiceiul ca pîinea veche să fie vîndută butarilor pentru cîteva centime livra; resturile din bucătărie erau vîndute crescătorilor de porci, iar banii erau împărțiți între *plongeurs*. Desigur nu se fura mult. Toți ospătarii furau mîncare - de fapt rareori am văzut un ospătar forțindu-se să mănînce porția la care avea dreptul. Și bucătarii șterpeleau pe la bucătărie, dar în proporții mari; noi la bufet subtilizam ceai și cafea. Pivnicerul fura coniac. Era o regulă ca ospătarii să nu păstreze băuturi alcoolice, ci să meargă la pivnicer de cîte ori li se dădea voie să bea. Pivnicerul, care distribuia băutura, avea probabil grijă să pună în fiecare pahar mai puțin cu o lingură și astfel își strîngea partea lui. Pe urmă îți vindea coniacul furat cu cîteva centime înghițitura și asta dacă îi inspirai încredere.

Erau hoți printre angajați și dacă îți lăsași bani prin buzunarele de la haine, în general îți dispăreau. Ușierul, care ne plătea salariile și ne controla să nu furăm mîncare, era cel mai mare hoț din hotel. În afară de faptul că îmi dădea mai puțini bani cînd îmi plătea, acest individ a reușit să mă înșele cu 114 franci în șase săptămîni. Cerusem să fiu plătit cu ziua, așa că ușierul îmi dădea în fiecare seară 16 franci și fiindcă duminica nu îmi plătea (deși ar fi trebuit), băgă în buzunar 64 de franci ce mi se cuveneau. De asemenea, uneori munceam duminica și cu toate că nu am știut am fost premiat cu 25 de franci. Ușierul nu mi i-a plătit niciodată și la fel a făcut cu alți 75 de franci. De-abia în ultima săptămînă am realizat că eram înșelat și cum nu puteam dovedi nimic, nu am recuperat decît 25 de franci. Ușierul păcălea orice angajat care era destul de fraier să nu-și dea seama. Pretindea că este grec, dar de fapt era armean.

Erau tipi bizari printre ospătari. Unul era gentleman - un tînăr care terminase o facultate și avusese o slujbă bine plătită într-un birou de afaceri. Luase o boală venerică, își pierduse slujba și acum se considera norocos

că lucra ca ospătar. Mulți ospătari se strecuraseră în Franța fără pașaport, și unul sau doi dintre ei erau spioni - în mod frecvent. Spionii se prefac că sînt chelneri. Într-o zi, în sala chelnerilor s-a iscat o ceartă teribilă între Morandi, un tip cu înfățișare agresivă, cu o privire aparte și un alt italian. Am înțeles că Morandi luase amanta celui alt italian. Acesta, slab și vizibil înspăimîntat de Morandi, îl amenința timid. Morandi își bătea joc de el.

— Ei, ce ai de gînd să faci? M-am culcat cu iubita ta, de trei ori. A fost minunat. Ce poți face, ia spune?

— Te denunț poliției. Ești spion italian.

Morandi nu a negat. A scos un brici din buzunar și a spintecat aerul cu el de două ori ca și cum l-ar fi pălmuit pe celălalt. Acesta s-a dat înapoi.

Cel mai ciudat individ pe care l-am văzut în hotel era un tip angajat cu ziua, primea 25 de franci pe zi ca să îl înlocuiască pe maghiar, care era bolnav. Era sîrb, plinuț, dar agil, avea 25 de ani și vorbea șase limbi, inclusiv engleza. Părea să știe totul despre munca la hotel și pînă la prînz muncea ca un sclav. Îndată ce bătea ora 12, devenea ursuz, chiulea, fura vin și fuma pipă fără să se ascundă cîtuși de puțin. Desigur că fumatul era interzis și sîrbul putea fi sancționat pentru că încălca regulamentul. Însuși directorul auzise ce se întîmpla și venise să stea de vorbă cu sîrbul care fuma în draci.

— Ce dracu', vrei să arăți fumînd aici? a țipat el.

— Ce dracu' vrei să arăți făcînd o mutră ca asta? răspunsese calm sîrbul.

Nu pot să vă spun cît de jignitoare era o asemenea remarcă. Dacă un *plongeur* i-ar fi vorbit astfel, bucătarul șef i-ar fi azvîrlit o cratiță cu supă fiartă în față. Directorul a spus deodată:

— Ești concediat.

La două după amiaza sîrbul își primea cei 25 de franci și era dat afară. Înainte să plece Boris l-a întrebat în rusește ce fel de joc era acela. Sîrbul a răspuns:

— Ascultă, *mon vieux*, sînt obligați să îmi plătească salariul pe o zi întreagă dacă am lucrat pînă la prînz, nu? Asta e legea. Și atunci de ce să mai muncesc după ce îmi cîștig salariul? Așa că îți spun cum fac. Mă duc la un hotel, obțin o slujbă plătită cu ziua și trudesk pînă la prînz. După ce bate ora 12, fac un asemenea tărăboi încît nu au de ales și mă concediază. Corect, nu? De obicei sînt concediat la 12 și jumătate: astăzi s-a întîmplat la ora două, dar nu îmi pasă, am economisit patru ore de muncă. Singurul necaz e că nu îți merge trucul de două ori la același hotel.

Am înțeles că așa făcuse la jumătate din hotelurile și restaurantele din Paris. Probabil că jocul e convenabil vara, deși hotelurile se autoprotejează cumva de asemenea șiretlicuri prin intermediul listelor negre.

Capitolul XIV

În cîteva zile știam principiile pe baza cărora funcționa hotelul. Zgomotul asurzitor și dezordinea din orele de vîrf ar fi zăpăcit pe oricine venea pentru prima dată acolo unde lucram noi. Era ceva cu totul diferit de munca neîntreruptă, constantă dintr-un magazin sau dintr-o fabrică și prima impresie este de lipsa unei bune organizări. Munca la hotel nu este foarte grea, dar prin natura ei este neuniformă, nu poate fi împărțită.

De exemplu, nu poți să frigi o friptură cu două ore înainte de a fi comandată, trebuie să aștepti momentul cînd primești comanda și între timp se adună și alte lucruri urgente, trebuie să faci totul într-o viteză de nedescris. Rezultatul este că la ora mesei fiecare muncește cît doi și de aceea e atîta gălăgie. Certurile sînt desigur o parte inerentă în procesul muncii căci nu poate fi liniște cîtă vreme cineva acuză pe altcineva că trîndăvește. De aceea la orele cînd era servită masa, angajații erau plini de nervi și se înjurau ca niște diavoli. În acele momente rareori se putea auzi în hotel alt verb decît „*Foutre*”. O fată de 16 ani de la brutărie folosea înjurături pe care nici polițiștii nu le știau încă. - Nu a spus Hamlet: „înjura ca un bucătar“ (Fără îndoială că Shakespeare văzuse bucătari la treabă). Dar nu ne pierdeam capetele și nici vremea, doar ne stimulam unul pe altul ca să reușim să epuizăm patru ore de muncă în două ore.

Ceea ce ține un hotel în funcțiune este faptul că angajații fac o mîndrie din munca lor așa cum e ea murdară. Dacă cineva lenevește, ceilalți îl descoperă îndată și conspiră împotriva lui ca să fie concediat. Bucătarii, ospătarii și ajutoarele lor sînt diferiți ca înfățișare, dar se aseamănă în ceea ce privește mîndria.

Desigur cei mai muncitori sînt bucătarii. Nu cîștigă atît de mult ca ospătarii, dar prestigiul lor este mai mare și locul lor mai sigur. Bucătarul nu se consideră servitor, ci un muncitor îndemînic, în general este numit „*ouvrier*“, ceea ce nu se poate spune deloc despre ospătari. El își știe importanța - știe că el singur face un restaurant să meargă sau nu și dacă el întîrzie cinci minute dereglează tot ritmul de lucru. Bucătarul îi disprețuiește pe toți ceilalți angajați care nu sînt bucătari și, de la ospătarul șef în jos, pentru el e o mîndrie să insulte pe oricine. Este foarte mîndru de munca lui fiindcă cere multă pricepere. Nu să gătești este dificil, ci să te încadrezi în timp. Între micul dejun și prînz, la hotelul X, bucătarul șef primește sute de comenzi de diverse feluri de mîncare; toate trebuiesc servite la anumite ore, pe unele dintre ele le gătește chiar el, pentru restul dă instrucțiuni și le gustă înainte să le trimită sus. Are o memorie uimitoare. Chitanțele comenzilor erau pe o tavă, dar bucătarul șef rareori le citea, avea totul bine întipărit în minte și exact la momentul potrivit striga: „*Faites marcher une côtelette de veau*“ sau orice altceva, fără să se înșele. Era un tip meticolos, dar artist. În general, bucătarii sînt preferați în locul bucătăreselor tocmai pentru punctualitatea lor, nu pentru că ar găti mai bine.

Ospătarul are și el punctul lui de vedere. Și el este mîndru într-un fel de îndemînarea lui, dar aceasta constă în special în a fi serviabil. Munca lui îl face să aibă nu mentalitatea unui muncitor, ci de snob. Permanent trăiește în preajma oamenilor bogați, se învârtește pe lîngă mesele lor, le ascultă conversația, îi măgulește cu diverse glume și le zîmbește neîncetat. Are plăcerea să cheltuiască bani prin procură. Mai mult decît atît întotdeauna există șansa să se îmbogățească, pentru că, deși majoritatea ospătarilor mor săraci, se întîmplă uneori să aibă un noroc neașteptat. La unele cafenele de pe Bulevardul Mare, chelnerii cîștigă atît de mulți bani încît îl plătesc pe patron ca să îi angajeze. Rezultatul este că văzînd mereu bani pe

care speră să-i obțină, ospătarul ajunge să se identifice într-o oarecare măsură cu cei pe care îi servește. Se va strădui să servească masa cât mai stilat, deoarece simte că el însuși face parte din ritual.

Îmi amintesc de un banchet din Nisa la care Valenti mi-a povestit că servise și el. Costase 200.000 de franci și s-a vorbit de el luni întregi după aceea.

— A fost splendid, *mon petit, mais magnifique!* Doamne Iisuse! spunea Valenti. *Champagne*, argintărie, orhidee - n-am mai întâlnit vreodată așa ceva și am văzut eu multe. Ce vremuri bune!

— Dar, am spus eu, tu erai ospătarul, nu?

— Da, desigur, totuși a fost splendid.

Morala este că niciodată nu trebuie să compătimesti un ospătar. Uneori când te afli într-un restaurant, și încă mai mănânci, deși ora închiderii a trecut de o jumătate de oră, simți că ospătarul obosit care te servește are pentru tine tot disprețul. Dar nu este așa. În timp ce te privește nu se gîndește „Ce mocofan nesătul!“, ci „într-o zi, când voi fi economisit destui bani, am să fac și eu la fel ca acest om“. Își aduce contribuția la un gen de plăcere pe care o înțelege pe deplin și o admiră. De aceea ospătarii sînt rareori socialiști, nu au nici un fel de organizație și muncește 12 ore pe zi - în unele cafenele chiar 15 ore pe zi, șapte zile pe săptămînă. Sînt snobi și le place natura servilă a muncii lor.

Ajutoarele de bucătari - *plongeurii* - au și ei punctul lor de vedere. Meseria lor nu oferă nici o perspectivă, este extrem de obositoare și în același timp nu cere nici pricepere, nici talent, este genul de meserie pe care ar trebui să o facă femeile dacă ar fi suficient de rezistente fizic. Tot ce li se cere este să fie în stare să se miște repede și să suporte ore în șir o căldură innăbușitoare. Nu au cum să scape de viața asta pentru că nu pot să economisească nici un penny din salariu, muncesc între 60 și 100 de ore pe săptămînă și de aceea nu au timp să se pregătească pentru altceva. Tot ce pot spera e să

găsească o muncă ușoară ca de exemplu paznic de noapte sau supraveghetor la o spălătorie.

Și totuși, *plongeurii*, cu toată modestia condiției lor, au și ei un fel de mândrie. Este o mândrie de hamal - unul care este definit prin ce contează, ce cantitate de muncă. La acest nivel numai puterea de a continua să muncești ca o vită poate fi considerată o virtute - dar se obține greu. *Débrouillard*, iată cum vrea orice *plongeur* să pară. Un *débrouillard* este un tip care chiar și atunci când i se cere imposibilul se descurcă într-un fel sau altul. Unul din *plongeurii* din bucătărie, de la hotelul X, un neamț, era cunoscut ca fiind *débrouillard* - descurcăreț, adică. Într-o noapte a sosit la hotel un lord, ospătarii erau disperați pentru că lordul ceruse piersici și în depozit nu mai erau, iar magazinele închiseseră la ora aceea.

— Lăsați-mă pe mine, a spus neamțul. A plecat și în zece minute s-a întors cu patru piersici. Se dusese la un restaurant din apropiere și le furase. Asta se înțelege printr-un *débrouillard*.

Lordul a plătit 20 de franci pentru fiecare piersică.

Mario, care lucra la bufet, avea o mentalitate tipică de hamal. Nu se gîndea decît să-și facă treaba și te provoca să îi dai cît mai multe de făcut. Cei paisprezece ani de experiență în bucătărie, sub pămînt, îl făcuseră să devină ca un robot. - *Faut être dur*, spunea el cînd se plîngea cineva.

Adesea *plongeurii* spuneau „*Je suis dur*“ de parcă ar fi fost soldați, nu bărbați, care făceau treabă de femeie.

Deci fiecare avea un simț al demnității la hotel și cînd erau orele de vîrf, eram toți gata să facem un efort oricît de mare ca să ne descurcăm. Continua întrecerea între diversele departamente contribuia la mărirea eficienței, căci fiecare ținea la mîndria lui și încercam să-i eliminăm pe cei care trîndăveau sau chiuleau.

Asta este partea bună a muncii la hotel care funcționează pentru că mecanismul lui complicat este pus în mișcare de un număr de angajați, fiecare are rolul lui,

bine stabilit și îl îndeplinește cu scrupulozitate. Dar există și un punct slab, anume că ceea ce fac angajații nu corespunde întotdeauna cu ceea ce așteaptă clientul. Clientul plătește pentru serviciul de calitate, angajatul este plătit pentru „boulot“ - adică, o imitație de serviciu de calitate. Rezultatul este că deși din punct de vedere al punctualității hotelurile funcționează perfect, în ceea ce privește lucrurile esențiale sînt inferioare celor mai prost întreținute case particulare.

Curățenia, de exemplu. În hotelul X, în încăperile de serviciu este o mizerie revoltătoare, în bufetul nostru, prin colțuri este murdărie de un an, iar prin lăzile pentru pîine mișună gîndaci de bucătărie. Odată i-am propus lui Mario să-i strivim.

— De ce să omorîm bieteles făpturi? a răspuns el cu reproș. Ceilalți au rîs de mine cînd am vrut să mă spăl pe mîini înainte să ating untul. Și totuși se presupunea că trebuie să fim curați din moment ce curățenia făcea parte din „houlot“. Curățăm mesele și lustruam tacîmurile cu regularitate fiindcă așa promisem ordin, dar nu ni se ordonase să fim curați perfect și nici nu aveam vreme pentru asta. Pur și simplu ne făceam datoria; cum prima noastră datorie era punctualitatea, economisiseam timp nespălîndu-ne.

În bucătărie era și mai rău. Nu este o figură de stil, este adevărul pur: bucătarul francez scuipa în supă dacă nu avea de gînd cumva să mînce și el. Este artist, dar arta lui nu e curățenia. Într-un fel este murdar pentru că este artist - mîncarea, ca să arate bine, nu necesită o pregătire în condiții neapărat igienice. De exemplu, cînd o friptură este adusă spre a fi verificată de bucătarul șef nu este folosită furculița. Bucătarul o întoarce pe parte și pe cealaltă cu mîna, bagă degetul mîncare și îl linge ca să guste sosul, pe urmă îl mai înmoaie încă o dată în sos, face un pas înapoi și contemplă mîncarea așa cum își contemplă un pictor tabloul, pe urmă presează puțin friptura cu degetele lui roz și grase pe care le-a lins pînă

atunci de sute de ori. Când este mulțumit, ia o cârpă și șterge urmele degetelor lui de pe farfurie și o înmânează ospătarului. Acesta, sigur că își înmoaie și el degetele în sos - degetele lui unsuroase pe care și le trece mereu prin părul lucios, lipit de cap. De câte ori cineva plătește mai mult de 10 franci pentru o mîncare la Paris, poate fi sigur că a fost gustată așa cum am spus. În restaurante ieftine este altfel, acolo nu se ostenesc atît cu mîncarea, o pun cu lingura în farfurie și gata. Pe scurt, cu cît o mîncare este mai scumpă cu atît mai mult scuipat și transpirație înghite clientul care a comandat-o.

Murdăria este inerentă în hoteluri și restaurante, curățenia este sacrificată din cauza punctualității și a felului apetisant în care arată mîncarea. Salariații hotelului sînt prea ocupați cu prepararea comenzii ca să își amintească de faptul că urmează să fie mîncată. O mîncare este pur și simplu o comandă, așa cum pentru a medic, un bolnav de cancer este un caz. Un client comandă, de exemplu, pîine prăjită. Cineva, ocupat într-o pivniță înăbușitoare, trebuie să o prepare. Dacă n-o să se oprească din lucru ca să se gîndească: „Pîinea asta urmează să fie mîncată - trebuie să fie comestibilă“. Știe numai că trebuie să arate bine și să fie gata în trei minute. Picături mari de transpirație îi cad pe pîine. De ce i-ar păsa? Scapă felia de pîine în praful și mizeria de pe dușumea. De ce să se obosească să prăjească o altă felie? O scutură puțin pe aceea și economisește timp. Pe drum, pe scări, felia cade din nou, cu untul în jos. Mai este unsă cu puțin unt. Așa se întîmplă cu orice. Singura mîncare preparată curat la hotelul X este mîncarea personalului și a patronului. Maxima repetată de toată lumea era: „Atenție, e pentru patron“, iar în ceea ce îi privește pe clienți „*S'en f... pas mal!*“ Pretutindeni în încăperile unde lucra personalul era o murdărie revoltătoare care odată cu mîncarea ajungea în in intestinele clienților.

În ciuda mizeriei, patronul storcea bani de la clienți cu nerușinare, pentru că cea mai mare parte a ingredientelor

erau de proastă calitate, însă bucătarii se pricepeau să le gătească astfel încît să arate bine. Carnea era din cea mai ieftină, cît despre legume, în piață nu s-ar fi uitat nimeni la ele. Smîntîna printr-o convenție tacită era diluată cu lapte. Ceaiul și cafeaua erau de calitate inferioară, iar gemul din cel sintetic, din conserve fără etichete. Toate vinurile ieftine, după cum spunea Boris, erau numite vinuri obișnuite. Regula era că orice angajat plătește pentru ceea ce strică, așa că rareori se arunca ceva.

Odată, un chelner de la etajul trei a scăpat pe jos un pui fript care a căzut într-un amestec de firimituri, hîrtii și praf. L-am șters cu o cîrpă și l-am trimis sus din nou. Și la etaj se întîmplau tot felul de murdării, cearșafurile folosite o singură dată nu erau spălate, ci doar înmuiate, călcate și puse din nou pe pat. Patronul era la fel de meschin și cu noi și cu clienții. În tot hotelul nu exista nici o perie sau un fâraș, trebuia să ne descurcăm cu mătura și cu o bucată de carton. Personalul din spălătorie era bun pentru Asia Centrală, și nu exista nici un loc unde să te speli pe mîini în afară de chiuvetele unde erau limpezite vasele.

Cu toate acestea, hotelul X era unul dintre cele mai scumpe hoteluri din Paris, iar clienții plăteau sume enorme. Prețul pentru o noapte la hotel, fără mic dejun era 200 de franci. Vinul și tutunul se vindeau la prețuri duble față de cele din magazine deși nu încapе îndoială că patronul le cumpăra en-gros, la prețuri mici. Dacă vreun client era cunoscut, avea titlu de noblețe sau se știa că e milionar, atunci nota de plată se mărea automat. Într-o dimineață, un american de la etajul patru, care ținea regim, a dorit la micul dejun numai sare și apă caldă. Valenti era furios:

— Doamne, Iisuse! Și procentul meu de 10%? 10% dintr-o comandă de sare și apă. Și a încărcat nota de plată cu 25 de franci pentru micul dejun. Clientul a plătit fără o vorbă.

După părerea lui Boris, la fel se întîmpla în toate hotelurile pariziene sau cel puțin în cele mari și scumpe.

Dar cred că la hotelul X clienții puteau fi cel mai ușor înșelați pentru că erau în general americani, nu vorbeau franceza și păreau să nu știe ce înseamnă o mâncare bună. Se hrăneau cu dezgustătoare cereale americane și mâncau ceai și marmeladă, după cină beau vermut și comandau „*poulet à la reine*“ de 100 de franci și îl îmbibau cu sos Worcester. Un client din Pittsburgh cina în fiecare seară în dormitorul lui și comanda invariabil: omletă și cacao. Probabil că nu prea contează dacă asemenea oameni sînt înșelați sau nu.

Capitolul XV

Am auzit povești ciudate în hotel - despre drogate, despre prostituate - care frecventau hotelurile căutînd băieți frumoși, cu bani, despre hoți și despre șantaj. Mario mi-a povestit că la unul dintre hotelurile la care lucrase, o cameristă furase un inel cu un diamant de o valoare foarte mare de la o doamnă americană. Zile întregi personalul a fost percheziționat după orele de program și doi detectivi au scotocit tot hotelul, însă inelul nu a fost găsit. Camerista avea un iubit la brutărie și acesta ascunsese inelul într-o chiflă înainte să o coacă, și acolo a rămas pînă cînd nu s-au mai făcut percheziții.

Odată, Valenti, într-un moment de răgaz mi-a povestit ceva despre el.

— Știi, *mon petit*, este ușoară viața la hotel, dar este al dracului de rău cînd nu ai de lucru. Presupun că știi ce înseamnă să trăiești fără să mănînci, nu? Desigur că astfel nu ai spăla tu vase. Ei bine, eu nu sînt un amărît de *plongeur*, eu sînt chelner, dar mi s-a întîmplat să nu mănînc nimic cinci zile la rînd. Cinci zile fără o coajă de pîine, Doamne Iisuse!

Îți spun că acele cinci zile au fost infernale. Singurul lucru bun era că aveam chiria plătită în avans, într-un hotel mic, murdar și ieftin din strada Sf. Eloise din cartierul Latin. Se numea hotelul Suzanne May, după numele unei prostituate faimoase de pe vremea imperiului. Muream de foame și nu aveam ce să fac, nu puteam să merg nici măcar la cafenelele unde proprietarii de hoteluri

veneau să angajeze ospătari, pentru că nu aveam bani de băutură. Tot ce eram în stare să fac era să zac în pat, să slăbesc și să privesc gândacii care mișunau pe pereți. Nu vreau să mai suport niciodată așa ceva, crede-mă.

În după amiaza celei de-a cincea zile eram pe jumătate nebun, sau cel puțin așa mi se pare acum. Pe unul din pereții camerei mele atîna un tablou care înfățișa un cap de femeie; mă tot întrebam cine era, după vreo oră mi-am dat seama că trebuia să fie Sfînta Eloise - cea care proteja cartierul. Pînă atunci nu observasem obiectul cu pricina, cum stăteam eu în pat și mă holbam la tablou, mi-a venit o idee. „*Écoute, mon cher*“, mi-am zis, „O să mori de foame dacă nu se schimbă situația. Trebuie să faci ceva. De ce nu te rogi la Sfînta Eloise? Așează-te în genunchi și roag-o să-ți trimită niște bani. Pînă la urmă nu se poate întîmpla nimic rău. Încearcă!“

Nebun? zic. Totuși omul face orice cînd îi este foame. Și așa cum am spus, nu putea să-mi dăuneze. M-am dat jos din pat și am început să mă rog. Am spus:

„Scumpă Sfîntă Eloise, dacă ești, te rog trimite-mi niște bani. Nu cer mulți - doar atît cît să-mi ajungă să cumpăr niște pîine și o sticlă de vin ca să-mi recapăt puterea. Trei sau patru franci ar fi suficienți. Nu știi cît de recunoscător aș fi sfîntă Eloise, dacă m-ai ajuta acum. Și fii sigură că dacă îmi trimiți ceva, primul lucru pe care îl fac este să mă duc la biserica ta să ard o lumînare pentru tine. Amin.“ Am pomenit de lumînare fiindcă auzisem că sfinților le place să arzi lumînări pentru ei. Aveam de gînd să-mi respect promisiunea desigur. Dar sînt ateu și nu credeam că o să-mi folosească la ceva rugăciunea.

Așa că m-am întins din nou în pat; cinci minute mai tîrziu a bătut cineva la ușă. Era o fată, Maria, o tînără voinică - locuia și ea în hotel. Era o fată prostuță, dar avea suflet bun și nu îmi păsa că mă vedea în halul acela.

Cînd i-am deschis, a strigat: „*Mon Dieu!* ce s-a întîmplat cu tine? *Quelle mine que tu as!* Arăți mai mult ca un cadavru decît ca un om“.

Probabil că avea dreptate. Nu mîncasem de cinci zile, zăcusem în pat și de trei zile nu mă bărbierisem, nici nu mă spălasem. Camera arăta că o cocină.

— Ce s-a întîmplat, a repetat Maria.

— Ce s-a întîmplat? Iisuse! Mor de foame. Nu am mîncat de cinci zile. Asta s-a întîmplat.

Maria s-a înspăimîntat.

— Nu ai mîncat de cinci zile? De ce? Nu ai avut bani?

— Bani! am răspuns. Dar ce crezi că dacă aveam, așteptam să mor de foame? Am avut cinci monezi de 25 de cenți și nu mai am ce să amanetez. Uită-te prin cameră și dacă vezi ceva care mi-ar putea aduce 50 de centime, ești mai isteată decît mine.

Maria a început să caute prin cameră și deodată s-a entuziasmat. A rămas cu gura căscată de uimire.

— Idiotule! a strigat ea. Imbecilule! Dar asta ce e?

Am văzut cum ridică un bidon gol de petrol care zăcuse într-un colț. Îl cumpărasem cu cîteva săptămîni în urmă, pentru o lampă cu petrol, îmi vîndusem aproape toate lucrurile.

— Acela? am întrebat. Este un bidon cu petrol. Ce e cu el?

— Imbecilule! Nu ai plătit 3 franci și jumătate garanție?

— Sigur că da. Întotdeauna îți opresc garanție pe bidon și ți-o restituie cînd le duci bidonul înapoi. Dar uitasem de el cu desăvîrșire.

— Idiotule! a țipat Maria din nou.

Era atît de bucuroasă, încît a început să danseze prin cameră, țopăia de credeam că saboții ei o să găurească dușumeaua.

— Idiotule! *T'es fou! T'es fou!* Trebuie numai să-l duci înapoi și îți primești garanția. Mori de foame uitîndu-te la 3 franci și jumătate. Imbecilule!

Acum nu-mi dau seama cum în cele cinci zile nu m-am gîndit să duc bidonul la magazin. Valora 3 franci și jumătate și nu-mi trecuse prin cap! M-am așezat în pat.

— Repede! am strigat la Maria. Du-l tu în locul meu. Du-l la băcănia din colțul străzii. Mișcă-te repede și adu-mi mîncare!

Nu era nevoie să îi spun. A înșfăcat bidonul și a plecat tropăind pe scară ca o turmă de elefanți. În trei minute era înapoi cu două livre de pîine sub un braț și o sticlă de jumătate de litru sub celălalt brat. Nici nu i-am mulțumit.

Am înhățat pîinea și mi-am înfipt dinții în ea. Ai observat ce gust are pîinea după ce ai stat nemîncat multă vreme. De cocă rece, umedă, cleioasă. Dar, lisuse, ce bună era! Cît despre vin, l-am sorbit dintr-o înghițitură și l-am simțit prin vine și prin corp de parcă îmi înnoise sîngele. Mă simțeam altfel. Cele două livre de pîine le-am înghițit fără să mă opresc să respir. Maria stătea cu mîinile înfipte în șolduri uitîndu-se cum mîncam.

— Te simți mai bine? m-a întreat ea după ce am terminat.

— Mai bine? am răspuns. Mă simt cît se poate de bine! Mă simt alt om. Acum mai vreau un singur lucru - o țigare.

Maria scotoci în buzunarul de la șort.

— Nu se poate, spuse ea. Nu mai am bani. Mi-au rămas numai cîteva centime. Nu sînt de-ajuns pentru cele mai ieftine țigări; îmi trebuiesc 12 monezi de cîte 25 de centime.

— Atunci poți să cumperi țigări, am spus. Ce noroc! Mai am și eu exact cinci monezi.

Maria a luat banii și s-a repezit la tutungerie. Pe urmă mi-am adus aminte de Sfînta Eloise. Îi promisesem o lumîinare dacă îmi trimite bani, și de fapt cine putea să spună, că rugăciunea nu îmi folosise? Spusesem că vreau trei sau patru franci, și am găsit trei franci și jumătate. Nu voiam să îmi încalc promisiunea. Trebuia să cumpăr o lumîinare cu banii pentru țigări.

Am chemat-o pe Maria înapoi.

— Nu are rost, i-am spus. I-am promis Sfîntei Eloise că ard o lumîinare pentru ea. Cu banii pentru țigări o să

cumpărăm o lumînare. Ce prostie, nu-i așa? Nu pot să fumez o țigară.

— Sfînta Eloise? Ce-i cu ea? a întreat Maria.

— Am rugat-o să îmi trimită bani și i-am promis că ard o lumînare dacă mă ajută. M-a ajutat, oricum, banii au apărut. Acum trebuie să cumpăr o lumînare. Trebuie să-mi țin promisiunea.

— Dar ce-ți veni să te gîndești la Sfînta Eloise? m-a întreat Maria.

— Tabloul ei, am răspuns și i-am explicat totul. Uite-o, am spus arătîndu-i tabloul din perete. Maria a privit tabloul și spre uimirea mea a izbucnit în rîs. Rîdea din ce în ce mai tare ținîndu-se cu mîinile de burtă. Credeam că a înnebunit. După două minute a fost în stare să vorbească:

— Idiotule! a strigat ea. Ești nebun! Vrei să spui că ai îngenuncheat în fața tabloului și te-ai rugat la femeia din fotografie? Cine ți-a spus că e Sfînta Eloise?

— Dar, am fost sigur că ea e! am răspuns.

— Imbecilule! Nu este Sfînta Eloise deloc. Cine crezi că e?

— Cine am întreat.

— Este Suzanne May, femeia al cărei nume îl poartă acest hotel.

Mă rugasem la Suzanne May, faimoasa prostituată de pe vremea imperiului.

Dar, pînă la urmă nu mi-a părut rău. Risesem cu Maria. Am vorbit despre asta și am ajuns la concluzia că nu îi datoram nimic Sfîntei Eloise. Precis că nu era ea cea care îmi îndeplinise rugăciunea și nu era nevoie să ard pentru ea o lumînare. Așa că mi-am cumpărat țigări.

Capitolul XVI

Timpul trecea și restaurantul „Auberge de Jehan Cottard“ nu părea că ar urma să se deschidă. Am trecut cu Boris pe acolo într-o zi în pauza după prînz și nu am văzut vreo modificare în afară de picturile indecente. Patronul ne-a întîmpinat curtenitor ca de obicei și în momentul următor s-a întors spre mine (viitorul ajutor la bucătărie) și mi-a cerut să-i împrumut 5 franci. După asta am fost sigur că restaurantul nu se va deschide niciodată. Totuși patronul a spus din nou că localul se va deschide „exact de azi în două săptămîni“ și ne-a prezentat unei femei care urma să fie bucătăreasa - era o rusoaică de cinci picioare, care măsura un yard la șolduri. Ne-a spus că fusese cîntăreață înainte să devină bucătăreasă și că îi plăcea mult literatura engleză - în special „La Case de l'Oncle Tom“.

În două săptămîni m-am obișnuit cu viața de *plongeur* într-atît încît nu mi-o puteam închipui altfel. Era o viață fără prea multă variație. La 6 fără un sfert, te sculai brusc, te îmbrăcai în hainele unsuroase și scortoase și te grăbeai să ieși nespălat, nedezmorțit. Era în zorii zilei și ferestrele erau întunecate cu excepția celor de la cafenelele pentru muncitori. Cerul era ca un perete imens din cobalt pe care păreau lipite acoperișuri de case și clopotnițe din carton. Bărbații somnoroși măturau străzile cu mănunchiuri de nuiele și alungau familii de zdrențăroși care înnoptaseră pe lîngă lăzile de gunoi. Muncitori și fete cu o bucată de ciocolată într-o mînă și cu un corn în cealaltă intrau în stațiile de metrou. Tramvaie pline cu muncitori treceau

huruind monoton. Fiecare se înghesuia să coboare în stația de metrou, se lupta pentru un loc - la șase dimineața în Paris chiar trebuia să te lupți ca să ieși metroul să stai presat în masa de călători nas în nas cu fața hidoasă a vreunui francez și să-i respiri mirosul de usturoi și de vin. Pe urmă coborau în subsolurile hotelurilor și uitau lumina zilei pînă la ora două, cînd soarele ardea puternic și orașul era plin cu mașini și oameni.

După prima mea săptămînă la hotel îmi petreceam dormind răstimpul de după-amiază. Aproape toți angajații își pierdeau timpul liber la fel cu excepția ospătarilor care mergeau să ia lecții de engleză, majoritatea erau prea oboseți ca să mai aibă chef să facă altceva decît să doarmă. Uneori cîte o jumătate de duzină de *plongeur* organizau o petrecere și se destrăbălau la un bordel oribil de pe Rue de Sieyès, unde prețul distracției era numai 5 franci și 25 de centime - 10 pence și o jumătate de penny. Era poreclit „*le prix fixe*“ și băieții își povesteau experiențele ca pe niște glume. Bordelul acela era locul favorit de întîlnire al muncitorilor de la hotel. Salariul *plongeurilor* nu le permitea să se căsătorească și fără îndoială că munca oboșitoare din subsol nu le stimula sentimentele.

Urmau alte patru ore petrecute în celule, după care lucrătorii ieșeau transpirați în răcoarea străzilor luminate - era o lumină roșiatică, ciudată specific pariziană - cu lămpi înșirate în zig-zag de-a lungul Senei, pe lîngă Turnul Eiffel, ca niște șerpi enormi de foc. Mașinile alunecau una după alta încoace-încolo și femeii frumoase în lumina serii se plimbau pe sub arcade. Uneori cîte o femeie arunca vreo otheadă spre mine sau spre Boris, dar observînd hainele noastre unsuroase se uita în altă parte din nou. Pe urmă ajungeam din nou în îmbulzeala de la metrou și la 10 eram acasă. De la 10 la miezul nopții mergeam la un bistro de pe strada noastră, un local subteran frecventat de marinari arabi. Nu era un loc potrivit pentru încăierări, dar uneori vedeam sticle care zburau fără să nimerească

ținta, însă arabii se băteau între ei și îi lăseau pe creștini în pace. Raki - băutură arabă - era foarte ieftină, bistroul era deschis non-stop pentru că arabii - norocoși bărbați - erau în stare să muncească toată ziua și să bea toată noaptea.

Ăsta era modul de viață tipic pentru un *plongeur* și pe atunci nu părea o viață grea. Nu simțeam sărăcia, pentru că și după ce îmi plăteam chiria și îmi păstram bani pentru tutun, ziare și mâncare de duminică, tot îmi rămîneau 4 franci pe zi pentru băutură și 4 franci era o avere. Aveam o senzație de mulțumire - e greu să o descriu - o mulțumire de animal bine hrănit care avea o viață simplă. Nimic nu putea fi mai simplu decît viața de *plongeur*. El muncește, doarme și tot așa fără să mai aibă timp să gîndească, dar să mai fie și atent la lumea exterioară; pentru el Parisul se confundă cu hotelul, metrul, cîteva bistrouri și patul în care doarme. Dacă pleacă undeva nu se deplasează mai mult de două-trei străzi - fac numai o escapadă cu cîte o servitoare care stă pe genunchii lui și înghite stridii și bere. În ziua lui liberă, *plongeurul* lenevește în pat pînă la prînz, își pune o cămașă curată, joacă zaruri să-și poată plăti o băutură, după prînz se întoarce în pat din nou. Nimic nu există în el în afară de muncă, băutură și somn, dintre toate acestea somnul este cel mai important.

Într-o noapte tîrziu a fost o crimă chiar sub fereastra mea. M-am trezit din cauza unor strigăte înfiorătoare și cînd m-am dus la fereastră am văzut un bărbat care zăcea pe pavaj; criminalii - vedeam trei dintre ei - fugiseră, se aflau deja la capătul străzii. Am coborît împreună cu cîteva bărbați și l-am găsit pe omul acela aproape mort - fusese lovit în cap cu o rangă de plumb. Îmi amintesc culoarea sîngelui, ciudat de roșu, ca vinul, era încă pe pavaj cînd am ajuns acasă seara și se spunea că veniseră copii de la cîteva mile depărtare ca să-l vadă. Dar ce mă șochează cînd îmi amintesc trecutul este că înaintea crimei cu numai trei minute eu dormeam în patul meu. Ca majoritatea oamenilor de pe stradă, eram siguri că omul a

fost omorât și ne-am culcat la loc. Munceam și ce rost avea să pierd orele de somn din cauza unei crime.

Munca la hotel mă învățase să apreciez orele de somn așa cum perioadele când nu aveam ce să mănînc mă învățaseră să apreciez mîncarea. Somnul nu mai era numai o necesitate fizică, era o voluptate, o plăcere mai mult decît o ușurare. Nu mai aveam neazuri cu gîndacii. Mario îmi spuse cum să scap de ei cu piper pisat presărat pe așternuturi. Mă făcea să strănut, dar gîndacii emigrau în alte camere.

Capitolul XVII

Cu 30 de franci pe săptămână pentru băutură puteam să iau parte la viața socială a cartierului. Ne distram bine în serile de sîmbătă în micul bistro de la hotelul „Trois Moineaux“.

În încăperea de 15 mp, se aflau vreo douăzeci de oameni cam înghesuiți, iar aerul era înecăcios din cauza fumului. Zgomotul era asurzitor, căci fiecare vorbea cît putea de tare dacă nu cînta. Uneori era numai un zumzăit confuz de voci, alteori cineva începea deodată să cînte „*La Marseillaise*“, „*L'Internationale*“, „*Madeion*“, „*Les Fraises et les Framboises*“. Azaya, o țărăncuță șleampătă care lucra paisprezece ore pe zi la fabrica de sticlă, cînta un cîntec „*il a perdu ses pantalons, tout en dansant le Charleston*“. Prietena ei, Marinette, o corsicană brunetă, subțirică și virtuoasă din cale-afară, dansa din buric, ținîndu-și genunchii lipiți unul de altul. Cei doi Rougiers se fițiau pe ușă – intrau, ieșeau - cerșind băutură și încercînd să spună o poveste lungă și încurcată despre cineva care încercase odată să îi păcălească cu un pat. R., cadaveric și tăcut, stătea în colțul lui și se îmbăta liniștit. Charlie, beat, pe jumătate dansa, pe jumătate se clătina încoace și încolo cu un pahar de absint botezat pe care îl legăna în mîna lui grasă, din cînd în cînd ciupea femeile de sîni și declama versuri. Bărbații jucau zaruri pe băutură. Manuel, un spaniol, venea cu fetele la bar și atingea cutiuța cu zaruri de burta lor ca să aibă noroc. Madame F. stătea la bar și turna vin prin pîlnia de cositor, întotdeauna avea la îndemîină o cîrpă de vase udă pentru

că toți bărbații din cameră încercau să facă dragoste cu ea. Doi copii, bastarzii lui Louis, zidarul, stăteau într-un colț împărțind același pahar de sirop. Toată lumea era fericită, simțeam că lumea e un loc minunat și noi sîntem un grup de oameni remarcabili.

Pentru o oră gălăgia s-a mai liniștit. Spre miezul nopții s-a auzit un strigăt puternic „*Citoyens*“ și un scaun a căzut zgomotos. Un muncitor blond cu fața roșie se ridicase în picioare și lovea cu sticla în masă. Nimeni nu mai cînta; se șușotea: „*Ssst! Începe!*“ Furex era o creatură ciudată, un constructor care muncea din greu toată săptămîna, iar sîmbăta se îmbăta criță. Își pierduse memoria și nu își putea aminti nimic dinainte de război și ar fi băut pînă ar fi căzut lat dacă Madam F. nu ar fi avut grijă de el. Sîmbăta seara, cam pe la 5, ea spunea cuiva: „Prinde-l pe Furex înainte să-și cheltuiască salariul“ și cînd punea mîna pe el, ea îi lua toți banii afară de cîțiva franci pentru băutură. Într-o săptămîna nu a reușit să-l prindă, iar Furex, mergînd beat prin Piața Monge, a fost lovit de o mașină și rănit grav.

Furex avea o ciudățenie: treaz era un comunist înverșunat, beat devenea un patriot violent. La începutul serii vorbea despre principii comuniste, dar după 4-5 litri de vin se transforma într-un șovin turbat - denunța spioni, provoca străinii la bătaie și arunca cu sticla dacă nu era împiedicat de cineva. Cam în acest moment își rostea discursul - ținea un discurs patriotic în fiecare sîmbătă seara. Discursul era mereu același, vorbă cu vorbă. Suna așa:

„Cetățeni ai Republicii, sînt francezi pe-aici? Dacă sînt francezi pe-aici, mă ridic să le amintesc zilele glorioase ale războiului. Cînd te uiți în urmă la vremurile acelea eroice îți amintești de eroism. Și cînd îți aduci aminte de eroii care au murit - îți amintești eroii care au murit. Cetățeni ai Republicii, eu am fost rănit la Verdun“.

Aici se dezbracă parțial și își arăta locul unde fusese rănit la Verdun. Izbucneau aplauze. Nu credeam că există

ceva mai comic pe lume decît discursul lui Furex. Dădea un spectacol renumit în cartier: oamenii veneau aici din alte bistrouri ca să îi vadă numărul.

„Sst“ se auzi și astfel Furex se simțea flatat. Făcînd cu ochiul către ceilalți, cineva ceru să fie liniște și îl rugă pe Furex să cînte „*La Marseillaise*“. Cînta frumos, cu o voce de bas, plină de emoție patriotică atunci cînd cînta „*Aux armes, citoyens!* *Formez vos bataillons!*“ Lacrimi adevărate îi șiroiau pe obraji, era prea beat ca să-și dea seama că toți rîdeam de el. Înainte să termine, doi muncitori puternici îl luau de cîte un braț și îl așezau pe un scaun, în timp ce Azaya striga „*Vive l’Allemagne*“. Furex se înroșea la față auzînd o asemenea infamie. Toată lumea din bistro striga „*Vive l’Allemagne*“, iar Furex se zbătea să pună mîna pe ei. Deodată dispărea tot hazul. Furex pălea, picioarele i se înmuiau și înainte să-l sprijine cineva, cădea lat pe masă. Madam F. îl ridică și îl căra ca pe un sac pînă sus unde-l punea în pat. Dimineața el era din nou liniștit și își cumpăra „*L’Humanité*“.

Masa era ștearsă cu o cîrpă și Madame F. mai aducea cîteva sticle cu vin și pîine, ne așezam și beam zdravăn. Se cînta din nou. Venea cîte un cîntăreț amator cu un banjo și cînta pentru cîteva monezi de 25 de centime. Un arab și o fată de la un bistro din apropiere dansau: bărbatul mînuia un falus din lemn pictat, de mărimea unui popic. Din cînd în cînd larma se potolea. Oamenii începuseră să discute despre aventurile lor amoroase și despre război, despre mrețele din Sena și despre cele mai bune moduri în care se face revoluția, povesteau diverse întîmplări. Charlie, din nou beat, a monopolizat discuția și a vorbit timp de cinci minute despre sufletul lui. Ferestrele și ușile erau deschise ca să se aerisească încăperea. Strada devenea pustie și în depărtare se auzea trenul cu lapte trecînd în josul bulevardului Saint Michel. Aerul rece ne răcorea frunțile, iar blestematul acela de vin african avea gust bun totuși: încă mai eram fericiți, dar meditativi; dispoziția de petrecere se stinsese.

Pe la ora unu nu mai eram fericiți. Bucuria acelei seri se diminuase și mai ceream vin, dar Madame F. îl boteza acum și nu mai avea același gust. Bărbații deveneau certăreți. Fetele erau sărutate cu forța și pipăite violent. Louise, zidarul, beat, se tîra pe dușumea și lătra prefăcîndu-se că e cîine, îi plectisea pe ceilalți așa că primea șuturi cînd trecea pe lîngă cineva. Oamenii se luau de braț unul pe altul și își făceau confesiuni, cînd nu erau ascultați se înfuriau. Rămîneau din ce în ce mai puține persoane. Manuel și un tip care juca și el cărți se duceau vis-à-vis la bistroul arab, unde jucau cărți pînă în zori. Charlie împrumuta 30 de franci de la Madame F. și dispărea probabil la un bordel. Bărbații își goleau paharele, salutau scurt și se duceau la culcare. La 1 și jumătate ultima picătură de plăcere se evaporase și nu mai lăsa decît dureri de cap. Ne dădeam seama că nu sîntem locuitorii minunați ai unei lumi minunate, ci o gloată de muncitori prost plătiți, beți și posomorîți. Terminam vinul - din reflex - și plecam fiindcă atmosfera era insuportabilă acum. Aveam capul greu, buzele roșii, iar dușumeaua era alunecoasă. Nu avea nici un rost să mai continuăm. Cîțiva bărbați care se simțeau rău, mergeau în spatele bistroului să se ușureze. Ne trînteam în pat, pe burtă, pe jumătate îmbrăcați și zece ore dormeam nemișcați.

Aproape toate serile de sîmbătă le petreceam astfel. De fapt cele două ore în care ne simțeam fericiți păreau să merite durerile de cap care urmau. Pentru mulți bărbați din cartier, neînsurați și fără nici un viitor, beția din fiecare săptămîină era singurul lucru pentru care trăiau.

Capitolul XVIII

Charlie ne-a spus într-o seară de sîmbătă la bistro o poveste interesantă. Încercați să vi-l închipuiți beat, dar nu într-atît încît să nu-și poată urma firul cuvintelor. Se trîntește la bar și cere să fie liniște.

— Liniște, *messieurs et dames* - liniște, vă rog! Ascultați ceea ce o să vă povestesc. O poveste memorabilă, instructivă, una din amintirile unei vieți rafinate, civilizate. Liniște, *messieurs et dames!*

— S-a întîmplat într-o vreme cînd eram la strîmtoare. Știți cum e cînd un om fin ajunge într-o asemenea situație. Nu-mi soseau bani de acasă, amanetasem tot ce aveam și nu mai aveam încotro: trebuia să muncesc - ceea ce nu am de gînd să fac vreodată. Locuiam cu o fată pe atunci. O chema Yvonne - o fată minunată de la țară ca și Azaya, avea părul blond și picioarele plinuțe. Nici eu, nici ea nu mîncasem de trei zile. *Mon Dieu*, ce suferință! Fata se plimba prin cameră înapoi și încolo cu mîinile pe burtă, urlînd ca un ciine care moare de foame. Era groaznic.

Dar pentru un om deștept nimic nu e imposibil. M-am întrebat: „Cum se cîștigă bani cel mai ușor?“ Și imediat a venit răspunsul: „Ca să cîștige bani ușor trebuie să fii femeie. Nu are orice femeie ceva de vîndut? Și în vreme ce mă gîndeam ce aș face dacă aș fi femeie mi-a trecut prin cap o idee. Mi-am amintit că există spitale de caritate pentru femei, știți despre ce vorbesc, nu? Mă refer la spitalele acelea unde femeilor însărcinate li se distribuie gratuit mîncare fără să fie întrebate nimic. Asta pentru a stimula femeile să aibă copii. Orice femeie poate să meargă

acolo dacă este însărcinată, poate cere mâncare și primește imediat.

„Doamne!” m-am gândit eu, „dacă aș fi fost femeie! Aș fi mâncat într-unul din aceste locuri în fiecare zi. Cine poate spune dacă o femeie este sau nu însărcinată fără să o examineze?”

M-am întors spre Yvonne.

— Încetează să te mai vaiți, i-am spus.

Am găsit un mod prin care putem face rost de mâncare.

— Cum? a întrebat ea.

— E simplu. Te duci la spitalul guvernamental pentru femei. Spui că ești însărcinată și ceri mâncare. Îți vor da mâncare fără să te întrebe nimic.

Yvonne a pălit.

— Mais, *mon Dieu*, a țipat ea, nu sînt însărcinată!

— Cine își dă seama? Asta se poate remedia ușor. Ai nevoie de o pemuță, poate chiar două. Este inspirație divină, *ma chère*. Nu o risipi.

Pînă la urmă am convins-o. Am împrumutat o pernuță, am aranjat-o bine și am dus-o pe Yvonne la maternitate. Acolo a fost întîmpinată cu brațele deschise. A primit supă de varză, sos cu carne de vită, piure de cartofi, piine, brînză, bere și tot felul de sfaturi referitoare la copil. Yvonne a mâncat pînă nu a mai putut și a reușit să șterpelească și pentru mine niște piine cu brînză. Am dus-o acolo în fiecare zi pînă cînd am primit bani din nou. Inteligența mea ne-a salvat.

Totul a mers bine încă un an. Într-o zi eram cu Yvonne - ne plimbam pe bulevardul Port Royal, pe lîngă magazine. Deodată Yvonne a rămas cu gura căscată, s-a înroșit la față, a pălit și iar s-a înroșit.

— Doamne! a strigat ea. Uită-te cine vine! Este sora de la maternitate. Sînt pierdută.

— Repede, i-am zis, fugi!

Dar era prea tîrziu. Sora o recunoscuse pe Yvonne și se îndreptă spre noi, zîmbind. Era o femeie grasă cu un

pince-nez de aur și cu obraji roșii ca un măr. Tipul de femeie cumsecade, mămoasă.

— Sper că te simți bine, *ma petite?* a spus ea cu amabilitate. Copilul ce îți face? E băiat, așa cum ai vrut?

Yvonne începuse să tremure atât de tare încît a trebuit să o susțin.

— Nu, a răspuns în cele din urmă.

— A, atunci evident e fetiță?

Yvonne, idioata, și-a pierdut cumpătul.

— Nu, a spus ea din nou.

Sora a pășit înapoi.

— Cum? s-a mirat ea. Nici băiat, nici fată. Dar ce poate fi?

Închipuiți-vă, *messieur et dames*, era un moment periculos. Yvonne era roșie ca sfecla, mai avea puțin și izbucnea în plîns, în secunda următoare ar fi mărturisit tot. Dumnezeu știe ce s-ar fi putut întîmpla. Numai că eu mi-am ținut firea și am spus sigur pe mine:

— Au fost gemeni.

— Gemeni! s-a mirat sora.

Era atât de încîntată încît a luat-o pe Yvonne de umeri și a sărutat-o pe amîndoi obraji în public.

— Da, gemeni...

Capitolul XIX

Într-o zi, pe cînd lucram la hotelul X de cinci sau șase săptămîni, Boris a dispărut pe neașteptate. Seara, l-am găsit așteptîndu-mă în strada Rivoli. M-a bătut vesel pe umăr.

— În sfîrșit sîntem liberi, *mon ami!* Poți să dai un preaviz mîine la hotelul X. Restaurantul „Auberge“ se deschide mîine.

— Mîine?

— Bine, e posibil să mai dureze o zi-două pînă cînd punem lucrurile la punct. Oricum, am terminat cu hotelul X! *Nous sommes lancés*, mon ami! Mi-am și scos sacoul de la casa de amanet!

Arăta prea entuziasmat și eram sigur că nu era ceva în regulă, așa că nu am vrut să renunț la slujba mea sigură de la hotel. Totuși, îi promisesem lui Boris, așa că am dat preaviz, și în dimineața următoare, la ora 7, m-am dus la restaurantul „Auberge de Jehan Cottard“. Era încuiat. Am plecat să îl caut pe Boris care se mutase din vechea lui cameră. Își închiriasse alta în strada Croix Nivert. L-am găsit dormind cu o fată pe care o agățase cu o noapte în urmă și despre care îmi spusese că „era foarte simpatică“. Cît despre restaurant, mi-a spus că totul era aranjat, însă mai era nevoie să fie făcute niște mici modificări.

La 10 am reușit să-l conving pe Boris să se scoale și am descuiat restaurantul. Dintr-o privire am văzut care erau „micile modificări“. Pe scurt, de cînd fusese acolo ultima dată, nimeni nu se atinsese de nimic. Plitele pentru bucătărie nu sosiseră, apa și electricitatea nu funcționau

și nici nu se zugrăvise. Dacă nu se întâmpla un miracol, restaurantul nu se deschidea nici în zece zile și era foarte posibil să nu se deschidă deloc. Era clar ce se întâmplase. Patronul nu avea bani. Angajase personal (eram patru) ca să ne folosească în locul muncitorilor. Munca noastră nu îl costa nimic, pentru ca ospătarii nu au salariu și deși urma să-mi plătească un salariu pînă cînd se deschidea restaurantul nu îmi dădea să mănînc. Deci ne-a înșelat cu cîteva sute de franci trimițînd după noi înainte de deschiderea restaurantului. Renunșasem la o slujbă bună degeaba. Totuși Boris era optimist. Se gîndea numai că avea șansa să fie chelner și să poarte uniforma aceea încă o dată. Pentru asta era gata să muncească zece zile fără să fie plătit, chiar dacă risca să rămînă fără nici o slujbă.

— Răbdare! spunea el. Totul se va aranja. Așteaptă să se deschidă restaurantul și o să fie bine. Răbdare, *mon ami!*

Aveam nevoie de răbdare, căci zilele treceau și restaurantul nu părea să se mai deschidă vreodată. Am curățat pivnița, am fixat rafturi, am zugrăvit pereții, am lustruit lemnăria, am văruiat tavanul, am curățat dușumeaua, dar apa și electricitatea nu funcționau pentru că patronul nu putea plăti lucrătorii. În mod evident, nu avea bani deloc, căci refuza să plătească și cele mai mici sume, iar cînd i se cereau bani dispărea iară urmă. Din cauza manierelor lui aristocratice, curtenitoare, era greu să nu îi faci pe voie. Cînd era căutat pentru bani aveam instrucțiuni să spun că e plecat la Fontainebleau, la Saint Cloud sau în alt loc destul de îndepărtat. Între timp îmi era din ce în ce mai foame. Cînd renunșasem la slujba de la hotel nu aveam decît 30 de franci în buzunar și începusem imediat un regim cu pîine uscată. Boris reușise la început să obțină de la patron un avans de 60 de franci, dar jumătate din ei îi cheltuisese ca să își răscumpere hainele de chelner și cealaltă jumătate cu fata aceea „simpatică“. Într-o zi a împrumutat 3 franci de la Jules, al

doilea ospătar și îi cheltuise pe pâine. Cîteodată nu aveam bani nici de tutun.

Uneori bucătăreasa venea să vadă cum au evoluat lucrările, dar pleca atunci cînd vedea că în bucătărie nu era nici o oală sau cratiță. Jules, al doilea chelner, refuza cu încăpățănare să ne ajute la treabă. Era un maghiar, mic de statură, brunet, cu trăsături ascuțite, purta ochelari și era foarte guraliv. Fusese student la medicină, dar abandonase facultatea din lipsă de bani. Îi plăcea să vorbească, în timp ce alții munceau și îmi povestise totul despre el. Am înțeles că era comunist și avea tot felul de idei ciudate (îți demonstra că nu e bine să muncești), ca mai toți maghiarii era foarte mîndru. Oamenii mîndri și leneși nu sînt chelneri buni. Cel mai trăsnet lucru l-a făcut odată cînd l-a insultat pe un client. Jules i-a vărsat pe gît o farfurie cu supă fierbinte și pe urmă a părăsit restaurantul fără să aștepte să fie concediat.

Pe zi ce trecea, Jules era tot mai furios că patronul ne folosea. Vorbea pompos ca un orator. Se plimba prin cameră strîngînd din pumni și mă îndemna să nu mai muncesc.

— Lasă peria aia, fraierule! Eu și tu sîntem doi tipi deosebiți, nu muncim pe degeaba ca blestemații aștia de servitori ruși. Mă chinuiesc cînd văd cum ești înșelat. Pe vremuri, cînd cineva mă înșela fie și numai cu cîteva zeci de centime, vomitam de furie. *Mon vieux*, spunea el, nu uita că sînt și comunist. *À bas la bourgeoisie!* M-a văzut vreodată cineva muncind? Nu. Și nu numai că nu muncesc așa ca niște proști ca voi, dar fur, tocmai ca să-mi afirm independența. Odată lucram într-un restaurant unde patronul credea că mă poate trata ca pe un cîine. Ei bine, ca să mă răzbun, am găsit un mod de a fura lapte din vasele cu lapte și apoi le sigilam din nou astfel încît nu știa nimeni. Îți spun că beam lapte și dimineața și seara. În fiecare zi beam cîte patru litri plus o jumătate de smîntînă. Patronul era în culmea furiei din cauză că nu știa ce se întîmplă cu laptele. Mie nu îmi plăcea laptele,

dimpotrivă, nu puteam să îl sufăr, dar era principiul, trebuia să mă răzbun, înțelegi?

Însă după trei zile mă durea stomacul groaznic și m-am dus la doctor. „Ce ai mâncat?“ m-a întrebat doctorul.

„Beau patru litri de lapte pe zi și o jumătate de litru de smântână“, i-am spus.

„Patru litri, s-a mirat el. Atunci oprește-te, o să plesnești dacă mai bei atât lapte“.

„Nu-mi pasă, am spus. Pentru mine totul e să mă răzbun, o să beau chiar dacă plesnesc“.

A doua zi patronul m-a prins furînd lapte.

„Ești concediat!“ mi-a spus el. „Pleci la sfîrșitul săptămîinii“. „*Pardon, monsieur*“ am răspuns eu. „Plec chiar în dimineața asta“.

„Nu, nu o să pleci, nu te pot înlocui pînă sîmbătă“, a spus el.

„Foarte bine, *mon patron*“, mi-am zis eu, vedem noi cine obosește primul.

Și pe urmă am început să distrug vasele. Am spart nouă farfurii în prima zi și treisprezece a doua zi, după care patronul nu a vrut să mă mai vadă. Da, eu nu sînt rus“, *moujiks*.

Au trecut zece zile. Era greu. Nu mai aveam bani deloc și datoram chiria pe cîteva zile. Trîndăveam în restaurantul acela trist prea înfometaji ca să mai terminăm ce mai rămăsese de făcut. Acum numai Boris mai credea că restaurantul se va deschide. Își pusese în gînd să fie *maitre d'hotel* și a născocit o poveste cum că patronul avea banii investiți în acțiuni și aștepta momentul favorabil ca să le vîndă. În a zecea zi nu mai aveam nici ce să mănînc, nici ce să fumez și i-am spus patronului că nu mai pot munci dacă, nu îmi dă un avans din salariu. Curtenitor, ca de obicei, patronul mi-a promis avansul și pe urmă a dispărut, evident. Am mers o bucată de drum spre casă, dar nu mă simțeam în stare să îi fac o scenă patronului hotelului - Madam F. - în legătură cu chiria, așa că am petrecut noaptea pe o bancă de pe

bulevard. A fost foarte incomod - scîndurile te jenează la spate - și e mult mai frig decît mă așteptasem. În timpul liber - din zori și pînă cînd mă duceam la lucru - m-am tot gîndit ce prost fusesem să mă las pe mîinile acelor ruși.

În dimineața aceea, totul s-a schimbat în bine. Patronul ajunsese la o înțelegere cu creditorii, fiindcă a venit cu bani, a liniștit spiritele, iar mie mi-a dat avansul promis. Am cumpărat cu Boris macaroane și ficat de cal și am mîncat ceva cald pentru prima dată de zece zile. Au fost aduși muncitorii și s-au făcut noi modificări. Pentru mese, de exemplu, care urmau să fie acoperite cu pînză - patronul găsind că pînza era prea scumpă - au fost aduse niște huse uzate de la cazarmele militare. Aveau un miros teribil de transpirație. Evident că erau acoperite cu fețe de masă asortate cu „stilul normand“. În ultima noapte am muncit pînă la două dimineața și am terminat totul. Vesela nu sosise pînă la ora opt și fiindcă era nouă a trebuit să o spălăm. Cîrpele de bucătărie au sosit a doua zi, așa că am șters vasele cu o cămașă de-a patronului și cu o față de pernă veche de la spălătorie. Jules chiulea; patronul și soția lui erau la bar - beau pentru succesul restaurantului. Bucătăreasa plîngea în bucătărie cu capul pe masă pentru că se așteptase să gătească pentru cincizeci de oameni și nu erau oale și tigăi nici ca să gătească pentru zece oameni. Spre miezul nopții a avut loc o discuție cu niște indivizi care veniseră să ia înapoi opt crătiți de cupru luate de patron pe credit. Au fost cumpărați cu o jumătate de sticlă de coniac.

Eu și Jules am pierdut ultimul metrou și am dormit pe dușumea în restaurant. Cînd ne-am sculat de dimineață am văzut doi șobolani mari pe masa din bucătărie, mîncau o bucată de șuncă uitată acolo. Era un semn rău și am fost mai sigur ca oricînd că restaurantul „Auberge de Jehan Cottard“ va da faliment.

Capitolul XX

Patronul mă angajase ca *plongeur* la bucătărie, adică treaba mea era să spăl vasele, să fac curățenie în bucătărie, să pregătesc legumele pentru salate și mâncare, să fac ceai, cafea și sandwich-uri, să prepar ce era mai ușor de gătit și să alung cerșetorii. Condițiile erau cele obișnuite: primeam 500 de franci pe lună și mâncare, dar nu aveam zi liberă și nici un program de lucru anume. La hotelul X era cea mai bună organizare administrativă, se plăteau orele lucrate în fiecare zi și totul mergea strună. Acum, la Auberge am aflat cum se fac lucrurile în restaurantele de mîna a doua. Merită să descriu acestea pentru că în Paris sînt sute de restaurante similare și fiecăruia i se poate întîmpla să mănînce într-unul din ele.

Trebuie să spun că Auberge nu era genul de bombă ieftină frecventată de studenți și muncitori. Nu se putea mânca bine pentru mai puțin de 25 de franci, iar modul în care era amenajat localul ridica oarece pretenții. La bar erau niște tablouri indecente, pereții erau decorați cu motive normande - imitații de raze, sistemul de iluminare era electric - dar cu lumînări, existau elemente de olărie tipic „țărănească” - la ușă se afla chiar un buștean adevărat - iar patronul și ospătarul șef erau ofițeri ruși. Mulți dintre clienți erau ruși refugiați. Pe scurt, era un restaurant șic.

Totuși bucătăria arăta exact ca o cocină și condițiile noastre de lucru erau pe măsură.

Bucătăria avea cincisprezece picioare lungime și opt în lățime, și jumătate din acest spațiu era ocupat cu plite și mese. Toate oalele trebuiau ținute pe rafturi ca să nu

încurce locul, exista o singură încăpere pentru o singură ladă de gunoi care pînă la prînz era plină pînă la refuz, duşumeaua era de obicei acoperită cu un strat de mîncare înmuiată.

Mîncarea se pregătea pe trei aragaze, fără cuptor și de aceea foloseam la nevoie cuptoarele de la bucătărie.

Nu exista nici cămară. În lipsă de așa ceva foloseam un șopron acoperit din curte în mijlocul căruia creștea un copac. Carnea, legumele și celelalte alimente erau depozitate pe pămîntul gol și erau inspectate regulat de șobolani și pisici.

Nu exista nici un boiler. Pentru spălatul vaselor apa era încălzită în crățiți pentru care nu era loc pe aragaz atunci cînd se gătea și de aceea majoritatea vaselor erau spălate cu apă rece. Apa rece, dură din Paris și săpunul lichid nu se amestecau deloc și pînă la urmă curățăm grăsimea de pe vase cu bucăți de ziar.

Aveam atît de puține crățiți încît trebuia să le spăl pe măsură ce erau folosite în loc să le las să se strîngă pînă seara. Numai asta mă făcea să risipesc o oră pe zi.

Din motive de economie, lumina electrică funcționa numai pînă la 8 seara. Patronul ne îngăduia să folosim trei lumînări în bucătărie însă cum bucătăreasa spunea că trei e o cifră cu ghinion, foloseam numai două.

Rișnița noastră de cafea era împrumutată de la un bistro din apropiere, iar lada de gunoi și periile, de la portar. După o săptămînă de lucru ștergarele noastre de bucătărie nu mai soseau înapoi de la spălătorie pentru că nu fuseseră achitate notele de plată. Aveam necazuri cu un inspector de la forțele de muncă - descoperise că personalul nu includea nici un francez, a avut cîteva discuții particulare cu patronul care cred că a fost nevoit să-l mituiască. Cei de la compania de instalații electrice ne dădeau și ei dureri de cap, dar, cînd au văzut că îi cumpărăm cu aperitive, au început să fie mai amabili. Aveam datorii la băcănie, nu am mai fi luat nimic pe credit dacă soția băcanului (o femeie cu mustați, de vreo 60 de

ani) nu avea o slăbiciune pentru Jules care se ducea în fiecare dimineață să o îmbuneze. În fiecare zi trebuia să pierd încă o oră tocmindu-mă pentru legume în strada Commerce ca să economisesc cîteva centime.

Așa se întîmpla cînd un restaurant este deschis în ciuda capitalului insuficient. Și în condițiile acestea, eu și bucătăreasa trebuia să gătim treizeci-patruzeci de feluri de mîncare pe zi și pe viitor patronul voia chiar o sută de feluri. Încă din prima zi a fost prea multă muncă pentru noi. Bucătăreasa gătea de la 8 dimineața pînă la miezul nopții, iar eu de la 7 dimineața pînă la 12 și jumătate noaptea adică 17 ore și jumătate aproape fără pauză. Pînă la 5 după amiaza nu era chip să ne așezăm nici o clipă pe un scaun și nici măcar atunci nu puteam să ne odihnim nicăieri - poate doar pe lada de gunoi. Boris, care locuia în apropiere și nu avea nevoie să prindă ultimul metrou spre casă, muncea de la 8 dimineața pînă la 2 dimineața - 18 ore pe zi, șapte zile pe săptămână. Un asemenea program de lucru - neobișnuit, ce-i drept - e normal la Paris.

Ritmul de acolo făcea să mi se pară că viața de la hotelul X fusese pe timpul vacanței. Mă trezeam la 6 dimineața, nu mă bărbieream uneori, mă spălam, mă grăbeam spre Place d'Italie și mă înghesuiam să prind un loc în metro. La 7 mă aflam în bucătăria aceea mizerabilă și friguroasă. Pe jos erau coji de cartofi, oase, cozi de pește și o grămadă de farfurii nespălate. Nu puteam să curăț farfuriile pentru că apa era rece și trebuia să aduc lapte, să pregătesc cafeaua pentru că ceilalți veneau la 8 și se așteptau să găsească pregătită cafeaua. Veșnic se găseau cîteva crătiți de aramă care trebuiau spălate. Cratițele astea sînt un blestem în viața unui *plongeur*. Trebuiau frecate pe dinăuntru cu nisip și cu spălătoare de sîrmă cîte zece minute fiecare și pe urmă trebuia să le lustruiești și pe dinafară. Din fericire cu timpul nu s-a mai fabricat acest gen de vase pentru bucătăriile franceze, însă cine ține morțiș poate cumpăra asemenea ustensile de la magazinele de mîna a doua.

Cînd începeam să spăl farfuriile, bucătăreasa mă chema să curăț ceapa și cînd începeam să curăț ceapa venea patronul și mă trimetea să cumpăr castraveți. Cînd ajungeam înapoi cu castraveții, soția patronului îmi spunea să mă duc la un magazin ce se afla la o milă depărtare și să-i cumpăr ruj. Pînă ce ajungeam înapoi se strîngeau și mai multe legume care trebuia să fie curățate, dar farfuriile erau tot nespălate. Și-așa, incompetenți cum eram, pe parcursul unei zile făceam mai multe meserii pe rînd chiar dacă nu ne pricepeam.

Pînă la 10 ne descurcam mai ușor, munceam mult, repede și nimeni nu-și ieșea din fire. Bucătăreasa găsea vreme să vorbească despre natura ei de artistă, mă întreba dacă nu credeam că Tolstoi era *épatant* și fredona cu o voce de soprană în timp ce toca vreo bucată de carne. La 10 însă, ospătarii voiau să mănînce de prînz, iar la 11 soseau primii clienți. Deodată atmosfera devenea agitată și toți eram indispuși. Nu era aceeași grabă și aceeași zarvă ca la hotelul X, ci o harababură și o zăpăceală care te duceau la exasperare. Nu aveam loc unii de alții, ne ciocneam în bucătărie, puneam vasele pe jos și veșnic trebuia să fim atenți să nu călcăm pe ele. Bucătăreasa cu fundul ei mare se lovea mereu de mine fițiindu-se înapoi și încolo. Vorbea neîncetat, dădea ordine și mă cicălea neobosit.

— Idiotule. De cîte ori ți-am spus cum se prepară salata de sfeclă? Mișcă-te mai repede și dă-mi voie la chiuvetă! Ia cuțitele de acolo, curăță cartofii. Unde ai pus strecurătoarea? Lasă odată cartofii. Nu ți-am spus să iei spuma de deasupra ciorbei? Ia vasul acela cu apă de pe aragaz. Lasă vasele murdare acum, curăță țelina. Nu, nu așa prostule, așa. Cum ai avut grijă de mazăre, că a dat în foc. Pregătește heringii, nu sta! Asta numești tu farfurie spălată? Șterge-o cu șorțul. Pune salata pe dușumea. Așa, chiar acolo în drumul meu ca să calc în ea! Vezi că dă oala în foc! Dă la o parte cratița aia. Nu aia, cealaltă. Pune asta pe grătar. Aruncă mai repede cartofii ăștia. Nu pierde

vremea. Aruncă-i pe dușumea. Sari peste ei. Mătură puțin mizeria, că podeaua asta alunecă de parcă ar fi patinoar. Zăpăciturile, nu vezi că se arde friptura? Doamne Dumnezeule, de ce oare mi-au trimis un idiot ca tine? Cu cine vorbești așa? Știi că mătușa mea a fost contesă rusoaică? etc., etc., etc.

Cam așa mergeau lucrurile pînă în jurul orei trei, dar mai întîi cam pe la 11 bucătăreasa făcea o criză de nervi și vărsa un torent de lacrimi. De la trei la cinci ospătarii aveau timp liber destul fiindcă erau clienți puțini, dar bucătăreasa era tot ocupată și eu trudeam în continuare, căci aveam de spălat o grămadă de farfurii murdare și deși mă mișcam repede nu reușeam să termin cu spălatul pînă la cină. Spălatul vaselor era de două ori mai dificil din cauza condițiilor primitive - apa era călduță, chiuveta se înfunda o dată pe oră și cîrpele pentru șters vasele erau ude learcă. La cinci nici eu, nici bucătăreasa nu ne mai țineam pe picioare, nu mîncasem și nici nu stătusem vreun pic de la 7 dimineața. Ne prăbușeam: ea pe lada de gunoi, eu pe dușumea, beam cîte o sticlă cu bere și ne ceream scuze unul altuia pentru ce ne spusese în dimineața aceea. Ceaiul ne făcea să rezistăm. Aveam grijă să fie permanent pregătit și în timpul zilei luam cîte o înghițitură să ne revenim.

La 5 și jumătate din nou începeam să ne agităm, să ne certăm și acum era mai rău decît oricînd pentru că toți erau la capătul puterilor. Bucătăreasa mai făcea o criză de nervi la 6 și alta la 9, întotdeauna la fix, astfel că puteam ghici cît era ceasul fără să dăm greș. Se trîntea pe lada de gunoi, plîngea plină de nervi și striga că niciodată, dar niciodată nu crezuse că o să aibă o asemenea viață, strigă că era cu nervii la pămînt, că studiasse muzica la Viena și că trebuia să aibă grijă de soțul ei care nu se putea mișca din pat etc., etc. În alte împrejurări ar fi provocat milă, dar cum și noi eram epuizați, vocea ei plîngăreată ne înfuria la culme. Soția patronului era o cicălitoare, iar Boris și Jules se certau toată ziua, pentru că Jules chiulea, iar Boris

avea pretenția - ca ospătar șef - la partea lui de bacșiș. Chiar a doua zi după ce s-a deschis restaurantul s-au luat la bătaie pentru un bacșiș de 2 franci, iar eu și bucătăreasa am fost nevoiți să-i despărțim. Singura persoană care nu uita bunele maniere era patronul. Stătea în restaurant cît noi, doar că nu făcea nimic, pentru că de fapt soția lui dirija totul. Singura lui ocupație, în afară de aceea de a comanda provizii, era să stea la bar fumînd țigări cu un gentleman, și făcea asta perfect.

Eu și bucătăreasa ne făceam timp să luăm cina între 10 și 11. La miezul nopții bucătăreasa fura un pachet de mîncare pentru soțul ei, îl ascundea sub haine și pleca bombănind că slujba asta o să o omoare cu zile și că în dimineața următoare o să dea un preaviz patronului. Jules pleca și el la miezul nopții, de obicei după ce se certa cu Boris, care rămînea la bar pînă la 2. Între 12 și 12 și jumătate făceam tot ce puteam ca să termin de spălat vasele. De fapt nu aveam vreme să fac treaba asta cum trebuia, așa că ștergeam grăsimea de pe farfurii cu fețe de masă. Cît despre murdăria de pe dușumea, o lăsam acolo sau măturam puțin ca să nu fie la vedere.

La 12 și jumătate îmi puneam haina și plecam în grabă. Patronul, politicos ca întotdeauna mă oprea cînd treceam pe lîngă bar și-mi spunea:

— *Mais mon cher monsieur*, cît de obosit ești! Te rog fă-mi o favoare și acceptă acest pahar cu brandy.

Mă servea cu un pahar cu brandy și gesturile lui erau atît de curtenitoare de parcă aș fi fost un duce rus nu un ajutor de bucătărie. Așa se purta cu toți angajații lui. Era ca o compensație pentru că munceam 17 ore pe zi.

De obicei, ultimul metrou era gol - un mare avantaj pentru că puteam să mă așez și să dorm un sfert de oră. În general, la 1 și jumătate eram în pat. Uneori pierdeam ultimul metrou și dormeam în restaurant, pe dușumea, dar nu avea importanță pentru că aș fi putut să dorm și pe pietre pe atunci.

Capitolul XXI

Viața asta a mai continuat vreo două săptămîni, cu singura diferență că am muncit și mai mult pentru că a crescut numărul clienților restaurantului. Aș fi putut economisi o oră pe zi dacă mi-aș fi închiriat o cameră lângă restaurant, dar părea imposibil să-mi găsesc timp pentru asta, nu aveam vreme nici măcar să mă tund, să arunc o privire pe un ziar sau măcar să mă îmbrac complet. După zece zile am reușit să scap un sfert de ceas de la bucătărie și i-am scris prietenului meu B., din Londra. L-am rugat să-mi facă rost de o slujbă, orice fel de slujbă numai să pot dormi mai mult de cinci ore pe noapte. Nu îmi convenea să trudesesc 17 ore pe zi deși sînt mulți oameni care nu se sinchisesc de asta. Cînd muncești prea mult încerci acest sentiment de compasiune pentru alții, gîndindu-te că muncesc astfel nu pentru cîteva săptămîni ci toată viața. La bistroul de lângă hotelul meu era o fată care muncea de la șapte dimineața pînă la miezul nopții, zilnic, tot anul și se așeza puțin numai cînd mînca. Îmi amintesc că odată am invitat-o să mergem să dansăm, ea a rîs și mi-a spus că nu fusese mai departe de colțul străzii de cîteva luni. Era ofticoasă și a murit la cîtăva vreme după ce am părăsit Parisul.

După o săptămînă la „Auberge“ eram toți neurastenici cu excepția lui Jules, care chiulea cu nerușinare. Certurile, la început rare, nu se mai terminau acum. Ore întregi ne cicăleam unii pe alții, abuzam unii de alții la fiecare cîteva minute:

— Dă-mi cratița aia idiotule! striga bucătăreasa (ea nu era destul de înaltă ca să ajungă la raftul cu cratițe).

— Ia-ți-o singură tîrfă bătrînă, îi răspundeam.

Remarcile de acest gen erau lansate spontan și într-un mod firesc în bucătărie. Ne luam la harță pentru mărunțișuri meschine. De exemplu, lada de gunoi era unul din motivele de ceartă - dacă stătea unde voiam eu o încurca pe bucătăreasă, dacă stătea unde voia ea - adică între mine și chiuvetă - mă încurca pe mine. Într-o zi m-a cicălit atît de mult încît, ca să îi fac în ciudă, am ridicat lada de gunoi și am așezat-o drept în mijlocul bucătăriei.

— Acum, așaz-o singură unde vrei, vacă bătrînă, i-am spus eu.

Biata bătrînă - lada de gunoi era prea grea ca să o poată ridica - s-a așezat, a pus capacul pe masă și a izbucnit în lacrimi. Și eu îmi băteam joc de ea. Acesta este efectul pe care îl are oboseala asupra oamenilor binecrescuți.

După cîteva zile bucătăreasa n-a mai vorbit despre Tolstoi nici despre firea ei sensibilă, nu mai discutam unul cu celălalt decît de nevoie, nici Boris și Jules nu își mai vorbeau și nu vorbeau nici cu bucătăreasa. Chiar Boris și eu de-abia ne mai adresam cîte un cuvînt. Stabilisem ca certurile de la slujbă să nu le punem la suflet, dar stăteam mai mereu în restaurant - și oricum fuseseră spuse lucruri prea urîte ca să poată fi uitate. Jules lenevea tot mai mult, fura mîncare în mod constant - din simțul datoriei, spunea el. Pe noi ne numea spărgători de grevă cînd nu furam împreună cu el. Avea o fire ciudată, răutăcioasă. Aproape mîndru, mi-a spus - așa, ca fapt divers - că uneori storcea o cîrpă de vase murdară în supa cîte unui client înainte să i-o servească, doar ca să se răzbune pe burghezie.

Bucătăria era tot mai murdară, iar șobolanii se înmulțeau deși prinsesem cîteva dintre ei. Privind prin încăperea aceea mizerabilă, în care carnea zăcea pe dușumea și pretutindeni erau împrăștiate crățiți năclăite, uitîndu-mă la chiuveta înfundată și mînjită de grăsime, mă întrebam dacă mai exista undeva în lume un restaurant mai groaznic decît acela. Ceilalți spuneau însă

că lucraseră în localuri și mai murdare. Lui Jules îi făcea o plăcere nebună să observe lucrurile murdare. După masă, când nu avea ce să facă, se proptea în pragul bucătăriei și se uita batjocoritor la noi, care munceam din greu:

— Prostule! De ce speli farfuria aia? Șterge-o pe pantaloni. Cui îi pasă de clienți? Ei nu știu ce se întâmplă aici. Ce înseamnă munca la restaurant? Tai un pui fript și îți scapă pe dușumea, te scuzi faci o plecăciune, pleci și te întorci în cinci minute, pe altă ușă, cu același pui. Asta înseamnă munca la restaurant etc.

Și, lucru curios, în ciuda murdăriei și a incompetenței, „Auberge de Jehan Cottard” avea succes. În primele zile, clienții noștri erau ruși, prieteni ai patronului, apoi au venit americanii și alți străini - nici un francez. Pe urmă, într-o noapte când a venit în sfârșit un francez, ne-am agitat teribil: pentru un timp am uitat să ne certăm și am făcut un real efort să îi servim o cină bună. Boris se furișase în bucătărie, își ridicase mîna dreaptă cu pumnul strîns și degetul mare în sus șoptindu-ne cu un aer conspirativ:

— *Attention, un français!*

Peste o clipă a venit și soția patronului și ne-a spus tot în șoaptă:

— „*Attention, un français!*” Aveți grijă să primească o porție dublă de garnitură de legume.

În timp ce mîncă francezul, soția patronului stătea în spatele ușii dinspre bucătărie și studia expresia feței lui. Seara următoare francezul a revenit împreună cu alți doi francezi. Asta însemna că eram apreciați, e cel mai sigur indiciu după care poate fi recunoscut un restaurant prost este că îl frecventează numai străini. Unul din motive era, probabil, acela ca patronul avînd o sclipire de intuiție când amenajase restaurantul cumpăraseră cuțite foarte ascuțite. Fără îndoială că secretul restaurantelor cu clienți numeroși este acela că au cuțite ascuțite. Îmi pare bine că s-a întîmplat așa pentru că astfel mi-a spulberat o iluzie, adică ideea că francezii cunosc o mîncare bună cînd o văd.

După standardul parizian, se pare că restaurantul nostru era unul dintre cele destul de bune și în acest caz mă gândesc că cele proaste depășesc orice putere de imaginație.

La câteva zile după ce i-am scris lui B., el mi-a răspuns că poate să-mi facă rost de o slujbă. Trebuia să îngrijesc un imbecil congenital și îmi părea o treabă odihnitoare după „Auberge de Jehan Cottard”. Mă și vedeam hoinărind la țară pe poteci, dînd la o parte cu bastonul ciulinii din calea mea, mîncînd friptură de miel și tarte cu melasă și dormind 10 ore pe zi în așternuturi cu miros de lavandă. B. mi-a trimis o bancnotă de 5 lire ca să îmi plătesc drumul și să-mi scot hainele de la casa de amanet și cum au sosit banii am dat preaviz și a doua zi am plecat de la restaurant. Plecarea mea neașteptată l-a pus pe patron în încurcătură, pentru că nu avea bani - ca de obicei - și mi-a plătit salariul cu 30 de franci mai puțin. Totuși mi-a oferit un pahar de coniac Courvoisier din '48 și s-a gândit probabil că astfel își achita datoria. În locul meu au angajat un ceh care își cunoștea bine meseria, iar pe biata bucătăreasă au concediat-o câteva săptămîni mai tîrziu. Mai tîrziu am auzit că, de cînd la bucătărie lucrau doi oameni pricepuți, munca de *plongeur* se redusese la 15 ore pe zi. Mai puțin de atît nu s-ar fi putut lucra, cu excepția cazului în care bucătăria ar fi fost modernizată.

Capitolul XXII

Cred că merită să vă spun părerea mea despre viața unui *plongeur* din Paris. Dacă stai să te gîndești este ciudat că mii de oameni dintr-un oraș mare, modern să își petreacă timpul - când nu dorm - spălând vasele într-o pivniță înăbușitoare. Întrebarea este de ce continuă viața astfel și la ce folosește, cine vrea ca ea să se desfășoare așa, de ce nu iau eu o atitudine nepăsătoare în semn de protest? Încerc să descopăr semnificația socială a vieții de *plongeur*.

Ar trebui, probabil, să încep prin a spune că un *plongeur* este un sclav în lumea modernă. Nu pentru că ar fi nevoie să îl compătîmim, căci situația lui este mai bună decît a multor muncitori normali, dar un *plongeur* nu este mai liber decît în cazul în care ar fi cumpărat sau vîndut. Munca lui nu necesită nici un talent, el trebuie numai să fie supus să facă tot ce i se cere și este plătit exact atît cît să trăiască, singurul lui concediu începe din momentul în care este dat afară. Nu se poate căsători, iar dacă se căsătorește soția lui trebuie să muncească și ea. Fără un noroc neașteptat, el nu poate scăpa de viața asta - dacă excludem posibilitatea de a intra la închisoare. Există oameni cu grade universitare care curăță vesela în localurile din Paris 10-15 ore pe zi. Nu se poate spune că nu vor să muncească - un trîntor nu poate fi *plongeur* - pur și simplu au căzut într-o cursă a soartei și nu au altă soluție, nu sînt în stare să mai gîndească. Dacă *plongeurii* ar fi gîndit vreun pic, demult s-ar fi unit și ar fi intrat în

grevă ca să obțină condiții de viață mai bune. Dar nu gîndesc, nu au timp pentru asta, viața i-a făcut sclavi.

Întrebarea este de ce continuă această sclavie? Oamenii cred că orice muncă este făcută dintr-un motiv precis. Ei văd pe cineva făcînd ceva ce nu le place și cred că lucrurile sînt rezolvate pentru că munca aceea este necesară. Mineritul, de exemplu, este o muncă grea, dar este necesară - avem nevoie de cărbuni. Nu este o plăcere să lucrezi la canalizare, dar trebuie să lucreze cineva și acolo. La fel și cu munca de *plongeur*. Unii oameni trebuie să mănînce la restaurant, astfel ca alții să spele vase 80 de ore pe săptămîină. Așa funcționează mecanismul vieții civilizate și nu întrebările nu au nici un rost - merita să ne gîndim la asta.

Este, într-adevăr, necesară lumii civilizate munca de *plongeur*? Simțim că trebuie să fie o muncă „cinstită“ pentru că este grea și neplăcută și am făcut un fel de din munca manuală. Vedem un om care taie un copac și sîntem siguri că societatea are nevoie de asta, tocmai pentru că el își folosește mușchii, nu ne trece prin cap că poate taie copacul numai ca să facă spațiu pentru vreo statuie hidoasă. Același lucru se întîmplă și cu un *plongeur*. Își cîștigă pîinea cu sudoarea frunții dar asta nu înseamnă că face ceva folositor, el numai ajută la crearea unei impresii de lux, care, adesea nu există.

Ca de exemplu pentru ceea ce vreau să spun prin lux care nu este lux, iată un caz extrem, rareori întîlnit în Europa - un indian care trage o ricșă sau o trăsurică indiană cu ponei. În orice oraș din Orientul îndepărtat sînt asemenea indivizi cu sutele, negricioși, slabi acoperiți numai în jurul șoldurilor cu o pînză. Unii dintre ei sînt bolnavi, alții nu au decît 15 ani. Mile întregi mărșăluiesc pe ploaie sau pe arșiță, cu capul aplecat, trăgînd lectici, transpirația le picură din mustățile negre. Cînd se mișcă încet călătorii le spun „bahin-chut“. Cîștigă 30-40 de rupii pe lună și în cîțiva ani încep să scuipe plămîinii. Poneii de la trăsurică sînt oboșiți și au fost vînduți ieftin fiindcă nu

mai sînt în stare să muncească decît cîțiva ani. Stăpînul lor îi biciuiește în loc să le dea mîncare. Munca lor se exprimă printr-un fel de ecuații de genul bici plus mîncare egal energie. În general 60% din energie se presupune că vine din loviturile cu biciul, iar 40% din mîncare. Uneori în jurul gîtului au o rană adîncă și toată ziua trag lectica avînd curelele puse pe carne vie. Totuși pot fi făcuți să muncească, secretul este să fie ciomăgiți destul ca durerea de spate să echilibreze greutatea cărată. După cîțiva ani nici biciul nu mai e de folos și poneii sînt duși la măcelar. Acestea sînt exemple de muncă de care nu este nevoie pentru că ricșele și lecticile nu sînt cu adevărat necesare. Există numai pentru că orientalilor li se pare vulgar să meargă pe jos, constituie un lux și oricine a călătorit cu ele știe că reprezintă numai un lux ieftin. Oferă un minimum de confort care nu merită ca omul sau animalul să sufere.

La fel și în cazul meseriei de *plongeur*. *Plongeurul* este rege în comparație cu cel care trage lectica sau cu poneiul, dar cazul este analog. El este sclav într-un hotel sau restaurant și sclavia lui este mai mult sau mai puțin necesară. Căci, pînă la urmă, de ce au de fapt nevoie marile hoteluri și restaurantele elegante? Ar trebui să ofere condiții de lux, dar în realitate furnizează o invitație ieftină de calitate inferioară a ceea ce se chema lux. Aproape nimeni nu suferă hotelurile. Unele restaurante sînt mai bune decît altele, dar este imposibil să obții într-un restaurant o mîncare la fel de bună ca aceea pe care o ai la un preț similar într-o casă particulară. Fără îndoială, hotelurile și restaurantele trebuie să existe, dar nu este nevoie ca atîtea sute de oameni să devină sclavi.

Nu ceea ce trebuie să facă înseamnă muncă, ci fățarnicia de care dau dovadă pentru a crea impresia de lux. Eleganță înseamnă de fapt că personalul muncește mai mult și clienții plătesc mai mult, nu beneficiază nimeni cu excepția proprietarului hotelului care își cumpără o vilă frumoasă la Deauville. Un hotel „elegant“ este un loc în care o sută de oameni se spetesc muncind pentru ca

două sute de oameni să risipească o mulțime de bani pentru lucruri pe care nici nu le doresc de fapt. Dacă serviciile inutile ar fi eliminate din hoteluri și restaurante, iar munca ar fi făcută eficient, *plongeurii* ar putea munci 6-8 ore pe zi în loc de 10-15 ore.

Să presupunem că se știe că munca unui *plongeur* este mai mult sau mai puțin inutilă. Atunci, se pune întrebarea, pentru ce motiv cineva ca *plongeurul* să muncească degeaba? Încerc să trec peste cauza economică și să îmi dau seama ce plăcere pot avea unii să știe că un bărbat spală vasele toată viața, căci, fără îndoială, oamenii - oamenii cu situație bună - chiar au o asemenea plăcere. Un sclav ar trebui să muncească atunci când nu doarme, spunea Marcus Cata. Nu contează dacă este nevoie sau nu de munca lui, trebuie să muncească pentru că munca este bună ea însăși, pentru sclavi cel puțin. Această idee încă se mai aplică și ca urmare se fac munci de corvoadă fără folos.

Cred că asta - de a perpetua munca fără folos - vine din teama de mulțime, de gloată. Cei mulți sînt animale inferioare și ar fi periculoși dacă ar avea timp liber, este mai sigur să îi faci să fie atît de ocupați încît să nu mai gîndească. Un om bogat care mai este din întîmplare și cînstit - intelectualicește vorbind - dacă este întrebat despre îmbunătățirea condițiilor de muncă, de obicei răspunde cam așa:

— Știm că sărăcia este dezagreabilă, dar cum nu este cazul nostru, nu ne ostenim să ne gîndim la asta. Nu vă așteptați ca noi să facem ceva ca să schimbăm lucrurile. Ne pare rău pentru săraci așa cum ne pare rău pentru o pisică rîioasă, dar vom lupta din răspuțeri împotriva oricărei îmbunătățiri a condiției voastre de viață. Credem că așa cum sînteți e mult mai sigur pentru toată lumea. Actuala stare a lucrurilor ne convine și nu avem de gînd să ne asumăm riscul de a vă lăsa liberi nici măcar o oră pe zi. Așa că, fraților, pentru că trebuie să asudați ca să plătiți călătoriile noastre în Italia, asudați fir'ați afurisiți.

Aceasta este atitudinea oamenilor inteligenți, cultivați, o puteți înțelege din sute de eșecuri. Foarte puțini dintre oamenii cultivați au mai puțin decît 400 de lire pe an, și bineînțeles trec de partea celor bogați pentru că își imaginează că orice concesie făcută în fovearea săracilor, a libertății lor este o amenințare a propriei lor libertăți. Prevăzînd vreo alternativă marxistă jalnică drept alternativă, omul educat preferă să lase lucrurile așa cum sînt. Probabil că bogații nu-i plac din cale-afară de mult, dar presupune că pînă și cel mai de rînd dintre bogați este mai puțin ostil bucuriei lui decît săracii și atunci e de partea bogaților. Tocmai teama aceasta de un presupus pericol pe care l-ar reprezenta gloata îi fac pe oamenii inteligenți să fie conservatori.

Teama de gloată este o teamă care provine din superstiție. Este bazată pe ideea că între bogați și săraci este o diferență fundamentală, misterioasă, ca și cum ar fi două rase diferite, ca albi și negrii. De fapt nu există o astfel de diferență. Bogații și săracii se deosebesc numai prin venituri, nu prin altceva, un milionar este un tip care spală vasele îmbrăcat cu un costum nou. Schimbi locurile și care este cel drept, care este hoțul? Oricine a trăit printre săraci știe foarte bine că am dreptate. Necazul este că oamenii inteligenți, cultivați, tocmai aceia de la care se așteaptă să aibă opinii liberale, nu se amestecă niciodată cu cei săraci. Motivul? Ce știu majoritatea oamenilor cu educație aleasă despre sărăcie? În exemplarul meu din volumul de poezii de Villon, editorul a găsit necesar să explice în josul paginii versul „*Ne pain ne voyent qu'aux fenetres*“ - atît este de străină noțiunea de foame, de experiența celor cu educație. Din această ignoranță rezultă în mod aproape natural teama de gloată. Omul educat își închipuie o hoardă de oameni inferiori care vor o zi de libertate ca să îl jefuiască, să îi prade casa, să îi ardă cărțile, așa că îi trimit să lucreze în uzine, în spălătorii. „Orice“ se gîndește el, „orice nedreptate poate fi făcută decît să lași gloata să trîndăvească“. El nu vede că din

moment ce nu e nici o diferență între bogați și săraci nu poate fi vorba că gloata trîndăvește. Gloata trîndăvește în realitate acum și - sub forma bogaților - își folosește puterea ca să obosească de plictiseală.

Ca să rezum: un *plongeur* este un sclav, un sclav inutil care muncește prosteste și în mare parte fără să fie de folos. Este pus să muncească din cauza unui sentiment că ar putea fi periculos dacă ar avea timp liber. Oamenii educați care ar trebui să îi țină partea îl lasă singur pentru că nu știu nimic despre el și ca urmare le e teamă de el. Spun toate acestea despre *plongeur* pentru că pe el l-am luat ca exemplu, dar aceleași lucruri sînt valabile pentru numeroase alte tipuri de muncitori. Acestea sînt ideile mele despre viața unui *plongeur*.

Capitolul XXIII

Îndată ce am plecat de la „Auberge de Jehan Cottard“ m-am oprit drept în pat și am dormit 23 de ore fără întrerupere. Pe urmă m-am spălat pe dinți pentru prima dată după două săptămîni, am făcut baie, m-am tuns și mi-am scos hainele de la casa de amanet. Am hoinărit de capul meu două zile întregi. Mi-am pus cel mai bun costum și m-am dus la Auberge și, la bar, am risipit 5 franci pe o bere englezească. Încerci o senzație ciudată cînd ești client acolo unde ai fost sclavul sclavului. Boris regreta că părăseam restaurantul tocmai ne „lansasem“ și aveam ocazia să facem bani. De atunci am păstrat legătura cu el și îmi spunea că reușea să cîștige 100 de franci pe zi și are o iubită - o fată serioasă care nu miroase niciodată a usturoi.

Am petrecut o zi întreagă rătăcind prin cartier și luîndu-mi la revedere de la toți. În ziua aceasta mi-a povestit Charlie despre moartea bătrînului Raucolle, avarul care locuise cîndva în cartier.

Este foarte posibil ca Charlie să fi mințit, ca de obicei, însă povestea a fost interesantă.

Rancille murise la 74 de ani, cu un an-doi înainte ca eu să vin la Paris, dar oamenii din cartier vorbeau încă de el pe cînd eram eu acolo. Nu a fost niciodată pe măsura lui Daniel Dancer, însă era un individ interesant. În fiecare dimineață se ducea la „Les Halles“ să adune legume stricate și să mănînce mîncarea pisicilor; în loc de lenjerie intimă folosea ziare, își făcea focul în cameră cu lambriurile de pe pereți, își confecționase o pereche de

pantaloni dintr-un sac și cu toate acestea avea investiții de o jumătate de milion de franci. Mi-ar fi plăcut să îl cunosc.

Ca mulți zgîrciți Raucolle a sfinșit rău investindu-și banii într-o afacere riscantă. Într-o zi venise în cartier un evreu, un individ tînăr care avea un plan nemaipomenit pentru a face contrabandă cu cocaină în Anglia. Desigur, e destul de simplu să cumperi cocaină la Paris, și să faci contrabandă de asemenea, numai că întotdeauna se găsește vreun spion care deconspiră planul poliției sau clienților. Oricum, evreul jurase că nu era nici un pericol. Știa el un mod de a obține cocaina direct din Viena, nu prin metodele obișnuite, era exclus orice șantaj. Ajunsesse la Raucolle printr-un tînăr polonez, student la Sorbona, care avea de gînd să intre în afaceri cu 4000 de franci dacă Raucolle punea 6000. Astfel puteam cumpăra 10 livre de cocaină care în Anglia valora o mică avere.

Polonezul și evreul s-au târguit mult pînă au obținut banii de la bătrînul Raucolle. 6000 de franci nu era mult - avea și mai mulți bani cusuți în salteaua din camera lui - dar îi era nespus de greu să se despartă fie și de un bănuț. Polonezul și evreul au venit la el săptămîni la rînd, i-au explicat, i-au dat tot felul de asigurări și argumente, l-au rugat în genunchi, l-au implorat să le dea bani. Bătrînul se lupta în sine, zbătîndu-se între teamă și lăcomie. A cedat la gîndul că va avea un profit de 50 de mii de franci, dar încă nu se putea hotărî să riște. Stătea într-un colț al camerei, ținîndu-și capul în mîini, bombănind și vătîndu-se de parcă era în agonie, adesea îngenunchea (era foarte pios) și se ruga să aibă tărie, dar tot nu putea să se hotărască. Pînă la urmă mai mult de oboseală a cedat brusc, a desfăcut salteaua în care erau ascunși banii și i-a dat 6000 de franci evreului.

Evreul a livrat cocaina chiar în ziua aceea și a dispărut fără urmă. Și între timp, după cum era de așteptat din cauza tapajului făcut de Raucolle, afacerea făcuse vîlvă în cartier. În dimineața următoare poliția a percheziționat tot hotelul.

Raucolle și polonezul erau în agonie. Polițiștii erau la poartă, scotoceau peste tot și întorceau camerele cu susul în jos. Raucolle și polonezul priveau pachetul mare de cocaină de pe masă și nu știau ce să facă și cum să scape. Polonezul voia să-l arunce pe fereastră, dar Raucolle nici nu voia să audă. Charlie mi-a povestit că asistase și el la scena cu pricina.

Mi-a spus că atunci cînd au vrut să îi ia pachetul, Raucolle l-a strîns la piept și s-a luptat ca un nebun deși avea 74 de ani. Spaima îl sălbăticiise, prefera să meargă la închisoare decît să-și arunce banii.

Pînă la urmă, cînd poliția scotocea un etaj mai jos cineva a avut o idee. Un bărbat de la același etaj cu Raucolle avea o duzină de borcânașe cu pudră de față pe care o vindea, cocaina trebuia pusă în acele borcânașe și avea să treacă drept pudră de față. Pudra a fost aruncată în grabă pe fereastră și după ce s-a făcut substituția, borcânașele au fost puse pe masa lui Raucolle ca și cum nu era nimic de ascuns. Cîteva minute mai tîrziu poliția a intrat în camera lui Raucolle. Au verificat pereții, șemineul, sertarele, marginile dușumelei și tocmai cînd aveau de gînd să renunțe un inspector a văzut pe masă borcânașele.

— *Tiens*, ia te uită, pe astea nu le observasem, zise el. Ce e în ele?

— Pudră de față, spuse polonezul cu tot calmul de care era în stare.

În aceeași clipă Raucolle a școs un geamăt și polițiștii au devenit suspicioși. Au deschis o cutiuță și au golit conținutul. După ce l-a mirosit, un inspector a spus că este cocaină. Raucolle și polonezul s-au jurat pe toți sfinții că este pudră de față, dar degeaba, cu cît protestau mai mult cu atît mai mult polițiștii erau mai suspicioși. Cei doi au fost arestați și duși la poliție, jumătate din cartier se ținea după ei.

La poliție, Raucolle și polonezul au fost interogați de comisar în vreme ce o cutiuță cu cocaină fusese trimisă la

expertiză. Charlie spunea că Raucolle a făcut o scenă de nedescris. A plîns, s-a rugat, a făcut afirmații contradictorii și l-a denunțat pe polonez strigînd atît de tare încît putea fi auzit din stradă. Polițistul de abia își mai ținea rîsul.

O oră mai tîrziu un polițist s-a întors cu borcănașul de cocaină și o notă de la expertiză. Rîdea.

— Nu este cocaină, domnule, a spus el.

— Nu este cocaină? a întreat comisarul. *Mais alors.*

— Ce e atunci?

— Pudră de față.

Raucolle și polonezul au răsuflat ușurați în același timp, disculpați, dar foarte supărați. Evreul îi înșelase. Mai tîrziu, după ce s-a terminat scandalul, s-a adevărit că le jucase aceeași farsă și altor oameni din cartier.

Polonezul era destul de bucuros că scăpase, chiar dacă pierduse 4000 de franci, dar bietul bătrîn Raucolle era cu nervii la pămînt. S-a așezat în pat și toată ziua și jumătate din noapte a fost auzit înjurînd, bombănind și jelindu-se cît îl ținea gura:

— 6000 de franci! *Nom de Jésus Christ!*

— 6000 de franci!

Trei zile mai tîrziu a avut un fel de criză și în două săptămîni era mort - de inimă rea, spunea Charlie.

Capitolul XXIV

Am călătorit spre Anglia cu clasa a treia, prin Dunckerque și Tilbury, care este calea cea mai ieftină, fără să fie cea mai proastă, peste Canal. Pentru cabină se plătește o suprataxă, așa că am dormit în salon, împreună cu cea mai mare parte a pasagerilor de la clasa a treia. În ziua aceea îmi notasem în jurnal:

„Am dormit în salon cu douăzeci și șapte de bărbați și șaisprezece femei. De dimineață nici, măcar o singură femeie nu s-a spălat pe față. Majoritatea bărbaților s-au dus la baie, femeile și-au scos cutiuțele cu farduri și și-au acoperit murdăria cu pudră. Întrebare: O a doua diferență între sexe?”

În timpul călătoriei am stat alături de un cuplu de români, aproape copii, care mergeau în Anglia în luna de miere. Mi-au pus o mulțime de întrebări despre Anglia, iar eu le-am spus o groază de minciuni frumoase. Eram atât de încântat că mă duceam acasă după ce mă chinuisem luni de zile într-un oraș străin, încît Anglia îmi părea un fel de Paradis. Într-adevăr, în Anglia sînt numeroase lucruri datorită cărora poți fi bucuros că te întorci acasă: băi, fotolii, lichior de mentă, cartofi noi pregătiți îngrijit, pîine neagră, marmeladă, bere făcută din hamei adevărat - toate sînt minunate dacă poți plăti pentru ele. Anglia este o țară frumoasă cînd nu ești sărac și desigur nu urma să fiu sărac pentru că trebuia să am grijă de un imbecil blînd. Gîndul că nu voi fi sărac mă făcea mai patriot. Cu cît mai multe întrebări îmi puneau românii, cu atît mai mult lăudam Anglia: clima, peisajul, literatura, legile - totul în Anglia era perfect.

În Anglia putea fi admirată arhitectura? mă întrebau românii.

— Totul e splendid! le spuneam. Așteptați să vedeți statuile din Londra! Parisul este vulgar - jumătate grandios și jumătate plin de mahalale. Dar Londra...

Apoi vaporul a trecut pe chei, prin Tilbury. Prima clădire pe care am văzut-o a fost unul din hotelurile acelea imense cu turnuri care par că se zgîiesc de pe coasta engleză așa cum se zgîiesc nebunii pe deasupra zidurilor unui ospiciu. I-am văzut pe români, prea politicoși ca să spună ceva, uitîndu-se curioși la hotel.

— E construit de arhitecți francezi, i-am asigurat eu. Chiar și mai tîrziu cînd trenul intra în Londra prin mahalalele din est, eu tot vorbeam despre frumusețea clădirilor din Anglia.

Nu mai știam cum să vorbesc mai frumos despre Anglia, acum că veneam acasă și nu mai munceam din greu.

M-am dus la biroul lui B. și primele lui cuvinte mi-au pulberat speranțele.

— Îmi pare rău, a spus el, cei care aveau nevoie de tine au plecat în străinătate cu bolnav cu tot. Oricum, se întorc peste o lună. Presupun că te descurci pînă atunci?

Mă aflam în stadă înainte să fi împrumutat niște bani. Aveam de așteptat o lună și aveam exact 19 șilingi și 6 pence în mîină. Vestea îmi tăiase respirația. Pentru cîtăva vreme nu m-am putut hotărî ce să fac. Am hoinărit ziua pe străzi și noaptea, neavînd nici cea mai mică idee cum să obțin un pat ieftin în Londra, m-am îndreptat către un hotel unde camera era 7 șilingi și 6 pence. După ce am achitat nota mi-au mai rămas 10 șilingi și 2 pence.

De dimineață mi-am făcut planuri. Mai devreme sau mai tîrziu trebuia să mă duc la B. pentru bani, dar nu se cuvenea să cer acum și trebuia să trăiesc cumva totuși. Experința mă învățase că nu trebuie să amanetez cel mai bun costum. Aveam de gînd să îmi las lucrurile la oficiul pentru bagaje în gară cu excepția celui de-al doilea costum

bun pe care îl puteam schimba pe niște haine ieftine și poate și o liră. Dacă urma să trăiesc o lună cu 30 de șilingi îmi trebuiau haine proaste - fără îndoială, cu cât mai proaste, cu atît mai bine. Nu știam dacă 30 de șilingi puteau să îmi ajungă o lună, nu cunoșteam Londra așa cum cunoșteam Parisul. Probabil puteam să cerșesc sau să vînd șireturi. Mi-am amintit articolele pe care le citisem în ziarele de duminică despre cerșetori care aveau cusute în pantaloni 2000 de lire. În orice caz era imposibil că mori de foame în Londra așa că nu aveam motive să mă îngrijorez.

Am pornit spre strada Lambeth ca să-mi vînd hainele. Acolo locuiesc săraci și sînt un șir de magazine de haine vechi. În primul magazin în care am intrat am dat peste un proprietar politicos, dar nu m-a ajutat cu nimic. În al doilea proprietarul a fost grosolan, în al treilea era surd sau se prefăcea că e surd. În următorul magazin proprietarul era un individ blond, tînăr și voinic, cu pielea roz ca o bucată de șuncă. S-a uitat la hainele pe care le purtam și le-a pipăit nemulțumit.

— Proastă stofă, a spus el, foarte proastă de fapt. (Era un costum bun). Cît vrei pe el?

I-am explicat: niște haine vechi și bani. S-a gîndit puțin, a ales niște zdrențe și mi le-a aruncat pe tîghea.

— Și banii? am întrebat sperînd să primesc o liră. A strîns din buze și a scos un șiling pe care l-a pus lîngă haine. Nu am protestat, eram pe cale să o fac, dar în timp ce deschideam gura, individul a făcut un gest ca și cum ar fi vrut să ia înapoi șilingul, mi-am dat seama că nu aveam de ales. Mi-a dat voie să mă schimb într-o cămăruță mică din spatele magazinului.

Căpătasem o haină - odată fusese catifea - o pereche de pantaloni de stambă, o eșarfă și o șapcă din pînză; îmi păstrasem propria mea cămașă, șosetele și ghetetele. Mai aveam un pieptene și un brici. Te simți ciudat cînd ești îmbrăcat în asemenea vestminte. Mai purtasem eu haine proaste, dar nu chiar ca acestea - nu erau numai șifonate

și murdare, în plus dădeau și impresia de mizerie veche de când lumea - ceea ce era cu totul diferit de aspectul zdrențaros. Era genul de haine pe care le poartă vânzătorii de șireturi sau vagabonzi. O oră mai târziu, pe strada Lambeth, am văzut un individ amărît - părea un vagabond - îndreptîndu-se spre mine și cînd am privit mai bine mi-am dat seama că eram chiar eu reflectat în fereastra unui magazin. Sărăcia, mizeria se citeau deja pe figura mea. Mizeria are mult respect pentru oameni, te lasă în pace cînd ești îmbrăcat, dar, îndată ce nu mai ai guler, te invadează din toate părțile.

Am sta pe străzi pînă noaptea târziu mișcîndu-mă tot timpul. Așa cum eram îmbrăcat îmi era teamă să nu mă aresteze poliția pentru vagabondaj și nu îndrăzneau să vorbească nimănui imaginîndu-mi că ar observa nepotrivirea dintre hainele mele și accent. (Mai târziu am descoperit că nu aveam de ce să-mi fac griji în privința asta). Noile mele haine mă introduceau într-o lume nouă. Comportamentul oamenilor față de mine se schimbase brusc. Am ajutat un vânzător ambulant să ridice o ladă care se răsturnase.

— Mulțumesc amice, mi-a spus el rînjind la mine.

Nimeni nu îmi mai spusese „amice“ pînă atunci - hainele erau de vină pentru asta. De asemenea, am observat pentru prima dată că atitudinea femeilor față de bărbați se schimbă în funcție de hainele pe care le poartă aceștia. Cînd trece un bărbat prost îmbrăcat se feresc de el cu o mișcare de dezgust ca și cum ar trece pe lîngă o pisică moartă. Hainele te fac important. Îmbrăcat în haine de vagabond este al dracului de dificil, cel puțin în prima zi să nu ai senzația de degradare. Probabil că aceeași rușine - irațională, dar reală - o simți în prima noapte de pușcărie.

Pe la 11 am început să caut un loc unde să dorm. Citisem despre azilurile de noapte (apropo, de fapt nu sînt niciodată numite astfel și am presupus că acolo se poate obține un pat pentru 4-5 pence). Am văzut un marinăr care stătea pe un trotuar de pe Waterloo Road, m-am oprit

și i-am cerut lămuriri. I-am spus că eram lefter și că voiam să-mi fac rost de un loc de dormit cât mai ieftin.

— Păi, vezi peste stradă, acolo unde este inscripția „Paturi bune pentru bărbați singuri“. E un loc bun de dormit, asta e. Și eu stau acolo din cînd în cînd. E ieftin și curat.

Era o casă înaltă cu ferestrele abia luminate, unele dintre ele erau acoperite cu hîrtie cafenie. Am intrat pe o ușă îngustă și un băiețuș cu ochi somnoroși mi-a ieșit în cale venind dinspre o ușă ce ducea spre o pivniță. Din direcția pivniței venea și un murmur de voci și un aer închis cu miros de brînză. Băiatul a căscat și a întins mîna.

— Vrei un pat? Ai nimerit, bătrîne.

Am plătit un șiling și băiatul m-a condus pe niște scări șubrede spre dormitor. Mirosea a analgezice și a așternuturi îmbîcsite. Ferestrele păreau închise bine și aerul era aproape sufocant la început. La lumina lumînării, care era aprinsă, am văzut că încăperea avea 15 picioare în lungime, opt în lățime și avea opt paturi. Șase dintre chiriași se aflau deja în pat și arătau ciudat - cu toate hainele pe ei, chiar și cu ghetele - așa cum stăteau ghemuiți. Cineva tușea într-un fel sîcîitor într-un colț al camerei.

M-am așezat în pat. Era tare ca scîndura, iar perna era de fapt un cilindru ca un ciot de lemn. Era chiar mai rău decît dacă dormeam pe masă pentru că patul nu avea nici măcar șase picioare lungime, era îngust, iar salteaua era convexă, astfel încît trebuia să te ții bine dacă nu vroiai să ajungi pe jos. Așternuturile puțeau a transpirație în asemenea hal încît nu le puteam suporta. De asemenea, pătura pentru pat, care nici măcar nu ținea de cald. Zgomote slabe se auzeau în întuneric. O dată la o oră, bărbatul din dreapta mea - un marinar, cred - se trezi, înjură cu ciudă și își aprinse o țigară. Alt bărbat, bolnav de vezică se sculă și își folosi plosca de vreo douăsprezece ori pînă dimineață. Bărbatul din colțul camerei tușea din

douăzeci în douăzeci de minute, atît de regulat încît ajunsesem să-l ascult așa cum aștepți lătrăturile unui cîine care mîrîie la lună. Tușea într-un fel scîrbos de parcă își vărsa intestinele. Cînd a scăpărat un băț de chibrit l-am văzut: era un bătrîn cu o față pămîntie, cadaverică. Purta pantalonii înfășurați în jurul capului în loc de scufiță de noapte ceea ce nu știu de ce m-a dezgustat teribil. De cîte ori tușea el sau înjura celălalt bărbat, dinspre unul din paturi se auzea o voce somnoroasă strigînd:

— Liniște! Pentru numele lui Dumnezeu, liniște!

N-am dormit decît o oră toată noaptea. Dimineața m-am trezit din cauza unei umbre imense care părea că vine spre mine. Am deschis ochii și am văzut că era unul din picioarele marinarului - nu îi încăpea în pat și îl întinsese pînă sub nasul meu. Era bronzat, avea o piele de indian și mai era și murdară. Pereții erau plini de jeg, iar cearceafurile spălate cu trei săptămîni în urmă erau cenușii. M-am sculat, m-am ridicat și am coborît. În pivniță se aflau un rînd de chiuvete și niște prosoape scortoase. Aveam o bucată de săpun în buzunar și tocmai voiam să mă spăl cînd am observat că toate chiuvetele erau înfundate cu o murdărie negricioasă și vîscoasă ca crema de ghete. Am plecat nespălat. Pînă la urmă „pensiunea“ nu fusese nici curată și nici ieftină după cum spusese marinarul. Însă așa cum am descoperit mai tîrziu era reprezentativă printre azilurile de noapte.

Am traversat rîul și am mers o bucată de drum spre est, pînă cînd am ajuns într-o ceainărie de pe strada Tower Hill. O ceainărie obișnuită din Londra, ca mii de alte ceainării, îmi părea ciudată și străină în comparație cu cele pariziene. Era o încăpere înăbușitoare cu cîteva bănci înalte în spate cum era moda în anii '40, meniul zilei era scris pe oglindă cu o bucată de săpun; o fată de 14 ani servea clienții. Marinarii mîncau din niște pachete înfășurate cu ziar și beau ceai din căni mari care semănau cu niște boluri chinezești. Într-un colț un evreu, aplecat pe

farfuria lui, se înfrupta cu lăcomie dintr-o bucată de costiță.

— Aș dori ceai, pâine și unt dacă se poate, i-am spus fetei. Ea a tresărit.

— N-avem unt, numai margarină, a răspuns ea surprinsă și a repetat comanda într-o propoziție care în Londra echivalează cu eternul „*coup de rouge*“ din Paris:

— Un ceai și două felii de pâine.

Pe peretele de lângă banca mea era un afiș pe care scria: „Este interzis să luați zahăr în buzunare” și dedesupt, un client cu inspirație poetică adăugase:

„Cine fură zahăr, este un...” dar altcineva se străduise să răzuie ultimele cuvinte. Asta era Anglia. Ceaiul și cele două felii de pâine m-au costat 3 pence și jumătate de penny, așa că am rămas cu 8 șilingi și 2 pence.

Capitolul XXV

Cei 8 șilingi mi-au ajuns trei zile și patru nopți. După experiența din strada Waterloo am migrat spre est și am petrecut următoarea noapte într-o „pensiune“ din Cennyfields. Era o „pensiune“ tipică, așa cum erau cu zecile în Londra. Singurul adăpost pentru cincizeci pînă la o sută de bărbați și era condusă de un „delegat“ - adică un reprezentant al proprietarului - pentru că aceste pensiuni erau afaceri profitabile și proprietarii lor erau oameni bogați. Am dormit cincisprezece sau douăzeci într-un dormitor, paturile erau și aici tari însă cearșafurile erau spălate de o săptămînă ceea ce însemna o ameliorare. Taxa era 19 pence sau un șiling (în dormitoarele pentru care se plătea un șiling paturile erau de șase picioare în loc de patru), se plătea pe loc la 7 seara, în caz contrar nu erai primit acolo.

La parter era o bucătărie comună, pentru toți chiriașii, care își puteau prepara singuri masa folosindu-se de oalele, ceainicele și furculițele de acolo. Mai erau și niște sobe care ardeau zi și noapte tot anul. Prin rotație chiriașii supravegheau focul, măturau bucătăria și făceau paturile. Unul dintre ei, un normand voinic, hamal, pe nume Steve era cunoscut ca „stăpînul casei“ și era arbitru în certuri.

Îmi plăcea bucătăria. Era o încăpere joasă, o pivniță mult sub pămînt, foarte călduroasă și mirosea a mîncare. Numai focul o lumina făcînd să apară umbre catifelate pe pereți. Cîrpele de bucătărie stăteau agățate pe sîrme. Oamenii, pe fețele cărora cădea lumina roșiatică, hamali în marea majoritate, se mișcau înoace și încolo cu oalele,

unii dintre ei erau goi pentru că își spălaseră hainele și așteptau să se usuce. Seara se dormea, erau beții, se cînta - „Sînt holtei și părinții nu m-au vrut“ era refrenul favorit ca și un alt cîntec despre un vapor naufragiat. Uneori, noaptea tîrziu, bărbații veneau cu o vadră de vin pe care-l cumpăraseră la un preț ieftin și îl împărțeau între ei. Se mînca în comun și era o regulă ca șomerii să fie hrăniți. O creatură firavă, fantomatică, evident pe moarte, căreia i se spunea bietul Brown și care fusese operat de trei ori - era hrănit zilnic de ceilalți.

Doi sau trei chiriași erau pensionari bătrîni. Pînă să îi întîlnesc nu am știut că în Anglia există oameni care trăiesc numai cu o pensie de zece șilingi pe săptămîină.

Niciunul dintre acești bătrîni nu mai avea alt mod de a cîștiga bani. Unul dintre ei era vorbăreț și l-am întrebat cum reușea să trăiască. El mi-a răspuns:

— Păi, 19 pence costă patul pentru o noapte - asta însemna 5 șilingi și 3 pence pe săptămîină. Pe urmă, 3 pence - sîmbăta - bărbieritul, în total 5 șilingi și 6 pence pe săptămîină. Dacă mă tund o dată pe lună, mai cheltuiesc 6 pence. așa că îmi rămîn pentru mîncare și băutură 4 șilingi și 4 pence.

Alte cheltuieli nu-și putea imagina. Mînca pîine cu margarină și bea un ceai, iar spre sfîrșitul săptămîinii mînca pîine uscată și bea ceai fără lapte, hainele probabil erau de căpătat. Părea mulțumit, prețuia patul și căldura mai mult decît mîncarea. Dar, cu un venit de 10 șilingi pe săptămîină mi se părea demn de admirație că risipea bani pe bărbierit.

Ziua întreagă am hoinărit pe străzi, spre est pînă la Wapping, spre vest, pînă la Whitechapel. După ce văzusem Parisul, totul părea straniu, curat, liniștit și mohorît. Simțeam lipsa tramvaielor și a zgomotului de pe străzile Parisului și a patrulelor înarmate care tropăiau prin piețe. Oamenii erau mai bine îmbrăcați în Londra și figurile lor erau mai blînde - semănau între ele - nu aveau mîndria și malițiozitatea francezilor. Erau mai puțini bețivi, mai

puțină mizerie, mai puține certuri și mai multă trîndăvie. Erau la tot pasul grupuri de oameni aproape nemișcați, pe care îi țineau în picioare cele două felii de piine și ceaiul pe care le înghit londonezii la fiecare două ceasuri. Atmosfera nu era așa agitată ca în Paris. Era țara ceaiului așa cum Parisul era a bistrourilor și a magazinelor cu dulciuri.

Era interesant să privești mulțimile. În estul Londrei sînt femei frumoase (sîngele încrucișat probabil e motivul), populația e diversă - chinezi, dravidieni care vînd eșarfe, etc. Din loc în loc străzile se întretaie.

Pe strada East India Dock făcea de serviciu Armata Salvării. Cîntau „Vrea cineva să îl pedepsească pe Juda“ și „Ce-i de făcut cu un marinar beat?“. Pe strada Tower Hill doi mormoni încercau să se adreseze unei adunări. Lîngă platforma lor o mîină de oameni strigau și îi întrerupeau. Cineva îi denunțase pentru poligamie. Un șchiop cu barbă, fără îndoială ateu, auzise cuvîntul Dumnezeu și supărat, punea tot felul de întrebări. Era un zumzet confuz de voci.

— Dragi prieteni, vreți să ne dați voie să terminăm ce avem de spus?

— Hai, dă-i drumu'! Ce mai aștepți?

— Nu, nu, voi să-mi răspundeți. Puteți să mi-l arătați pe Dumnezeu? Arătați-mi-l și vă cred.

— Taci, nu mai întrerupe!

— Întrerupeți-vă singuri poligamilor!

— Ei bine, sînt multe lucruri de spus despre poligamie. Fără să vorbim despre femei.

— Dragi prieteni vreți să...

— Nu, nu, nu încerca să te eschivezi. L-ai văzut pe Dumnezeu? L-ai atins? Ai dat mîna cu el?

— Nu mai comenta, pentru numele lui Iisus, nu mai comenta etc., etc.

Am ascultat vreo douăzeci de minute, nerăbdător să aflu ceva despre mormonism, dar nu auzeam decît strigăte. Asta e soarta adunărilor în stradă.

Pe strada Middlesex, prin îmbulzeala de la piață o femeie cu pantofii murdari de noroi trăgea după ea un ținc

de 5 ani. Îi agita prin față o trompetă de tinichea, dar puștiul țipa.

— Joacă-te! striga mama. De ce crezi că te-am adus aici și pentru ce ți-am cumpărat trompeta? Vrei să mă necăjești? Joacă-te ticălosule mic!

Cîteva stropi de scuipat săriră din trompetă. Mama și copilul dispăruseră, țipînd amîndoi. Totul era foarte ciudat după Paris.

În ultima seară în care am stat la pensiunea din Pennyfields a avut loc o scenă urîtă între doi chiriași care s-au certat cumplit. Un pensionar bătrîn, un bărbat de vreo 70 de ani, gol pînă la brîu (se spăla), a înjurat un hamal scund și gras care stătea cu spatele spre foc. Vedeam la lumina focului fața bătrînului care aproape plîngea de durere și de furie. Fără îndoială se întîmplase ceva serios.

Bătrînul pensionar: Du-te -!

Hamalul: Tacă-ți gura bătrîne, pînă nu mă iau de tine.

Bătrînul pensionar: Mai încearcă! Sînt cu 70 de ani mai bătrîn decît tine, dar sînt în stare să-ți dau un șut să te fac să cazi în WC!

Hamalul: Și probabil că pe urmă crezi că nu te pocnesc zdravăn, nu?

Au continuat așa vreo cinci minute. Chiriașii stăteau în jur, amăriți, încercînd să nu observe cearta. Hamalul părea nepăsător, dar bătrînul se înfuria mai tare. Îl tot întărita pe celălalt, striga la el și scuipa, voia să se enerveze ca să-și facă destul curaj pentru bătaie și nu reușea. Pînă la urmă izbucni:

-Un... asta ești, un... Ia asta în plisc și suge-o! Înainte să termin cu tine îți smulg...! Un... asta ești ticălosule. Să mă lingi în...! Asta cred despre tine,... ce ești, pui de năpîrcă!

După asta s-a prăbușit deodată pe o bancă și a început să plîngă. Am înțeles că era vorba de mîncare de un șiling. Cumva bătrînul își pierduse provizia de pîine și margarină și în următoarele trei zile nu mai avea ce să mănînce dacă

nu-i dădeau ceilalți de milă. Hamalul care muncea și se hrănea bine, își bătuse joc de el, de aici s-au luat la ceartă.

Cînd am rămas numai cu 1 șiling și 4 pence m-am dus să dorm o noapte la o pensiune de pe strada Bow unde taxa era de numai 8 pence.

Se intra pe un coridor îngust într-o pivniță înăbușitoare, de zece metri pătrați. Zece bărbați, majoritatea marinari, stăteau aproape de focul care ardea puternic. Era miezul nopții, dar fiul reprezentantului proprietarului, un puști palid și slab de vreo 5 ani stătea acolo și se juca pe genunchii marinarilor. Un irlandez bătrîn fluiera la o pasăre dintr-o colivie. Erau păsări cîntătoare acolo - slabe pentru că trăiseră sub pămînt. Ca să nu mai meargă pînă la vespasiană, bărbații făceau pipi în foc. Cum stăteam la masă am simțit mișcîndu-se ceva lîngă piciorul meu și uitîndu-mă în jos am văzut un șir de pete negre mișunînd pe dușumea, erau gîndaci negri.

Erau șase paturi în dormitor și cearșafurile - însemnate cu litere mari: *furat de la...* - aveau un miros dezgustător. În patul de lîngă mine stătea un bătrîn, lucrător la șosele, care se întinsese în așa fel încît stătea cu spatele la vreo două palme de fața mea. Era gol și tatuat cu niște dîre ciudate de murdărie. În timpul nopții a mai venit un bărbat, beat și a vomitat pe podea chiar lîngă patul meu. Erau și gîndaci de bucătărie - nu atîția cîți la Paris, dar destui ca să nu mă lase să dorm. Era un loc mizerabil. Totuși reprezentantul proprietarului și soția lui erau oameni cumsecade și erau gata să îți facă o ceașcă de cafea la orice oră din zi sau din noapte.

Capitolul XXVI

Dimineața, după ce am plătit ceaiul și cele două felii de pâine cu margarină și după ce mi-am cumpărat și o uncie de tutun, am rămas cu o jumătate de penny. Nu voiam încă să îi cer bani lui B. așa că nu puteam să fac altceva decât să mă duc la o cantină pentru săraci. Știam una la Romton așa că am pornit într-acolo. Am ajuns pe la 3 sau 4 după-amiaza. Un irlandez slab, cu figura obosită stătea sprijinit de o cocină de porci din piața Romton - era, fără îndoială un vagabond. M-am apropiat și m-am sprijinit și eu. I-am oferit cutia mea cu tutun. A deschis-o și s-a uitat la tutun cu uimire.

— Cerule, ăsta-i tutun bun de 16 penny, spuse el. De unde dracu' îl ai? Nu l-ai adunat de pe stradă.

— Ce, nu ai mai găsit tutun pe trotuare? l-am întrebat.

— Ba da. Privește.

Scoase o cutie ruginită în care fuseseră cîndva cuburi OXO. În ea se aflau douăzeci-treizeci de mucuri de țigări adunate de pe trotuare. Irlandezul mi-a mărturisit că rareori fuma alt tutun, a mai adăugat că de pe trotuarele Londrei se pot strînge 2 uncii de tutun în fiecare zi.

— Vii de la vreuna din pensiunile pentru săraci din Londra?

I-am spus că da, gîndindu-mă că o să mă accepte ca fiind vagabond și l-am întrebat cum era în pensiunea de la Romton.

— Păi e clasa întâi. Aici, slavă Domnului nu se mănîncă fiertură de ovăz.

Am stat de vorbă o oră sau două. Irlandezul era un bătrîn prietenos, dar mirosea groaznic ceea ce nu era de mirare pentru că suferise de o mulțime de boli. Am înțeles (mi-a descris simptomele pe îndelete) că din cap pînă în

picioare avea următoarele afecțiuni: pe pielea capului - era chel de altfel - avea o eczemă, nu vedea de aproape și nu avea ochelari, avea bronșită cronică, niște dureri de spate care nu știa de unde provin, avea dispepsie, uretrită, varice, bătăături și platfus. Cu arsenalul ăsta de boli vagabonda pe străzi de 15 ani.

Pe la 5 irlandezul zise:

— Ți-ar plăcea o înghițitură de ceai?

— Mi-ar plăcea.

— E pe-aici un loc unde se distribuie gratuit o cană de ceai și o chiflă. E bun ceaiul. Pe urmă te pun să rostești o mulțime de blestamate de rugăciuni, dar la dracu! De-abia mai trece vremea. Hai cu mine.

M-a condus spre un șopron mic, acoperit ca un pavilion de criket de la țară. Mai așteptau acolo vreo douăzeci și cinci de vagabonzi. Numai câțiva erau vagabonzi murdari, ceilalți niște flăcăiași cu înfățișare decentă din nord, probabil mineri sau muncitori din industria textilelor rămași fără lucru. Deodată ușa s-a deschis și o doamnă într-o rochie de mătase albastră cu ochelari aurii și un crucifix ne-a urat bun venit și ne-a poftit să intrăm. Înăuntru erau treizeci- patruzeci de scaune tari, o orgă și o litografie care reprezenta Crucificarea.

Stînjeniți, ne-am scos șepcile și ne-am așezat. Doamna ne-a împărțit ceai și în timp ce beam și mîncam ea a continuat să se plimbe printre noi vorbind cu o voce blîndă. Vorbea despre religie - despre Iisus Christos căruia întotdeauna îi fusese milă de săraci și cît de folos îi era omului dacă își spunea rugăciunile regulat. Era plictisitor. Stăteam sprijiniți de perete pipăindu-ne șepcile (un vagabond se simte stingher fără șapcă), înroșindu-ne și încercînd să bilbiim ceva cînd doamna ni se adresa. Fără îndoială că făcea totul din bunătate. Îndreptîndu-se cu o farfurie cu chifle spre unul din flăcăii din nord, ea întreabă:

— Dar tu, băiatul meu, de cînd nu ai mai îngenunchiat să stai de vorba cu Tatăl din Ceruri?

Bietul băiat nu putea rosti un cuvânt, dar burta lui răspunse pentru el cu un chiorăit provocat de vederea mîncării. Apoi, copleșit de rușine de-abia își mai putea înghiți chifla. Doar un singur bărbat a reușit să îi răspundă doamnei în stilul ei, era un individ vioi, cu nasul roșu, semăna cu un caporal care și-a pierdut gradele din cauza beției. Era în stare să pronunțe cuvintele „preaiubitul Domn Iisus“ cu mai puțină rușine decît oricine. Fără îndoială că era obișnuit de la închisoare.

Ceaiul se termină și i-am surprins pe vagabonzi uitîndu-se pe furiș unul la altul. Un gînd nerostit era în mintea tuturor - oare nu ar putea pleca înainte să înceapă rugăciunile? Cineva se răsuci pe scaun - fără să se ridice, doar uitîndu-se către ușă ca și cum sugera pe jumătate ideea plecării. Doamna l-a muștrat din priviri. Ea spuse cu o voce mai blîndă decît oricînd:

— Nu cred că ar trebui să plecați totuși, nu se deschide pînă la 6 și avem timp să îngenunchem și să ne rugăm întii Tatălui nostru. Cred că ne vom simți mai bine pe urmă, nu-i așa?

Bărbatul cu nasul roșu s-a dovedit foarte săritor, a tras orga la locul ei și a împărțit cărți de rugăciuni. În timp ce făcea asta mînuia cărțile de rugăciune ca pe cele de joc și șoptea fiecăruia:

— Ia și tu bărbate, bucata asta afurisită este pentru tine, patru ași și un rege! etc.

Cu capetele descoperite am îngenunchiat printre ceștile goale de cafea și am început să bolborosim că făcusem lucruri pe care n-ar fi trebuit să le facem și le neglijasem pe cele de care se cădea să ne îngrijim și ne rugam așa fără nici un pic de vlagă. Doamna se ruga cu fervoare, dar tot timpul cu ochii la noi ca să fie sigură de participarea noastră. Cînd nu se uita la noi, ne strîmbam unii la alții și ne făceam cu ochiul și spuneam în șoaptă glume obscene ca să arătăm că nu ne pasă de rugăciune, dar ne simțeam stînjiți. Nimeni cu excepția tipului cu nasul roșu nu se stăpînea destul de bine așa încît să poată rosti

răspunsurile printre șoapte. Am continuat să cîntăm mai bine cu excepția unui vagabond bătrîn care nu știa altă melodie decît „înainte soldați creștini“ și din cînd în cînd o fredona stricînd armonia.

Rugăciunile au ținut o jumătate de oră și după ce ne-au fost strînse mîinile la ușa, am plecat.

— Ei, s-a terminat chinul, a spus cineva îndată ce nu mai puteam fi auziți. Credeam că afurisitele alea de rugăciuni nu se mai termină.

— Ți-ai căpătat chifla, spuse altul, trebuia să plătești pentru ea.

— Să mă rog pentru ea, vrei să spui. Dar nu capeti prea mult pentru nimic. Nu pot nici măcar să-ți dea o ceașcă de ceai de doi penny dacă nu te așezi în afurisiții ăștia de genunchi pentru ea.

Se auzi un murmur general, aprobativ. Evident ca vagabonzii nu erau recunoscători pentru ceașca lor cu ceai. Și totuși fusese un ceai excelent, diferit de cel din ceainărie așa cum diferă un Bordeaux bun de un vin roșu ordinar, și ne bucuram pentru asta. De asemenea sînt convins că a fost dat cu plăcere, fără intenția de a ne umili, așa că ar fi trebuit să fim recunoscători - dar nu eram.

Capitolul XXVII

Cam pe la 6 fără un sfert, irlandezul ne-a condus la pensiunea pentru săraci. Era o clădire sinistră, cenușie, ca un cub din cărămidă, amplasată într-un colț al terenului pe care se afla azilul de săraci. Din cauza grilajelor metalice de la ferestre și pentru că era separat de stradă printr-un zid înalt cu porți de fier, semăna mai mult cu o închisoare. Se formase deja un șir lung de oameni zdrențăroși care așteptau să se deschidă porțile. Erau de toate felurile și vîrstele: cel mai tînăr era un băiat de 16 ani cu obraji proaspeți, cel mai bătrîn fiind un bunic fără dinți de 75 de ani. Unii erau vagabonzi trecuți prin multe, ușor de recunoscut după bețele și bastoanele de cauciuc precum și după fețele întunecate și murdare; unii lucraseră în fabrică și acum erau șomeri, alții erau muncitori agricultori, unul era funcționar - cu guler și cravată - și mai erau doi imbecili. Priviți în ansamblu ofereau o priveliște dezgustătoare, nu erau periculoși sau răi, dar așa zdrențuiți și înfomețați erau respingători. Oricum erau liniștiți și nu puneau întrebări. Mulți mi-au oferit tutun - adică mucuri de țigări.

Sprijinit de perete ca și vagabonzii îi ascultam vorbind despre azilurile pentru săraci în care fuseseră de curînd. Am înțeles din ceea ce spuneau că nu erau la fel, fiecare avea avantajele și dezavantajele sale pe care este bine să le știi cînd ești pe drumuri. Exista un îndrumar vechi în care sînt specificate toate ciudățeniile azilurilor pentru săraci din Anglia cam așa: la A ai voie să fumezi, dar sînt gîndaci în camere; la B, paturile sînt confortabile, dar portarul e un bătăuș; la C, îți dau voie să ieși dimineața devreme, dar ceaiul e o porcărie; la D, funcționarii îți fură banii - dacă ai - și așa mai departe. Între azilurile de săraci aflate la distanțe mari unele de altele sînt cărări bătătorite.

Mi s-a spus că drumul spre Barnet - St. Albans este cel mai bun și am fost sfătuit să mă feresc să merg spre Billericay și Chelmsford precum și spre Ide Hill în Kent. Se spunea că Chelsea era cea mai bună pensiune pentru săracii din Anglia. Vara, vagabonzii hoinăresc prin țară, o străbat în lung și în lat, dar iarna stau în preajma orașelor mari la adăpost și pentru că oamenii sînt mai miloși decît în orașele mici. Totuși nu poți rămîne în același loc - nu poți merge la aceeași pensiune mai mult de o dată-de două ori pe lună în Londra pentru că riști să fii închis o săptămînă.

La puțin timp după ora șase porțile au fost deschise și ne-am îmbulzit să intrăm toți odată. În curte era un birou în care a intrat un funcționar. Ne-a întrebat pe fiecare numele, vîrsta, ocupația, de unde veneam și încotro ne îndreptam și a notat totul într-un registru - astfel se ținea evidența vagabonzilor. Cînd am fost întrebat cu ce mă ocup, am spus că sînt pictor, pictasem în acuarelă - cine nu a încercat? Funcționarul ne-a întrebat dacă aveam bani și toți am spus că nu. Este ilegal să intri într-o pensiune pentru săraci dacă ai mai mult de 8 pence și orice sumă mai mică decît aceasta trebuie lăsată la poartă. Dar, de obicei, vagabonzii preferă să își păstreze banii pe furis, legîndu-i bine într-o bucată de pînză ca să nu facă zgomot. În general îi pun în săculețul pentru ceai și zahăr pe care îl are orice vagabond, sau printre „documente”. „Documentele” sînt considerate sfinte și nu sînt cercetate niciodată.

După ce am fost luați în evidență în birou, am fost conduși în pensiune de un funcționar - căruia i se spunea Supraveghetor (treaba lui era să supravegheze pensiunea și este de obicei un servitor amărit) - și de un portar în uniformă albastră, un ticălos, care înjura și striga la noi - ne trata ca pe niște vite. Pensiunea avea o baie, o spălătorie și un șir de celule din piatră - probabil vreo sută. Era o clădire mohorîtă, întunecată, din piatră, pereții văruiți cîndva, erau acum murdari și era un miros de

săpun de rufe și de latrină, un miros de închisoare care te descuraja.

Portarul ne-a mînat într-un hol și ne-a spus să intrăm în baie cîte șase ca să fim percheziționați mai întii. Ne căutau de bani și de tutun, dar dacă ți-l găseau, ți-l confiscau. Cei care mai fuseseră acolo ne-au spus că portarul nu căuta niciodată mai jos de genunchi așa că înainte să intrăm, toți ne-am ascuns tutunul în ghete. Pe urmă, cînd ne dezbrăcăm îl puneam în haine - aveam dreptul să le păstrăm și să le folosim drept perne.

În baie, priveliștea era dezgustătoare. Cincizeci de bărbați despuiati și murdari lovindu-se unul de altul într-o încăpere prea mică, aveam numai două dușuri și două role de prosoape. N-am să uit niciodată mirosul acela de picioare nespălate. De fapt și-au făcut baie mai puțin de jumătate din vagabonzi, restul s-au spălat doar pe picioare și pe față. Apa curată, pentru limpezit era numai pentru cei care își făcuseră o baie completă, așa că mulți bărbați se îmbăiau în apa în care își spălaseră alții picioarele. Portarul ne înghiontea și ne împingea și înjura cînd i se părea că cineva pierde vremea. Cînd mi-a venit rîndul să fac baie, am întrebat dacă pot să desfund cada înainte să o folosesc fiindcă era plină de mizerie. Portarul mi-a răspuns scurt:

— Ține-ți pliscul și fă-ți baie. Pe urmă n-am mai vorbit deloc.

După ce ne-am făcut baie, portarul ne-a legat hainele separat și ne-a dat niște cămăși gri din bumbac - fără îndoială că erau murdare arătau ca niște cămăși de noapte mai scurte. Am fost trimiși spre celule și pe urmă, portarul și supraveghetorul ne-au adus mîncare. Fiecare a primit cîte o jumătate de livră de pîine unsă cu margarină și un sfert de litru de ceai neîndulcit, într-o cană de tablă. Așezați pe dușumea am înghițit totul în cinci minute și pe la ora 7, ușile celulelor au fost încuiate pe dinafară, urmînd să fie descuiate la ora 8 în dimineața următoare.

Fiecare putea să doarmă cu cine voia și în fiecare celulă stăteau cîte doi bărbați. Eu nu aveam un tovarăș așa că am fost repartizat cu un alt bărbat singur - un tip slab, cu fața osoasă și puțin sașiu. Celula avea opt picioare în lungime, cinci picioare în lățime și opt în înălțime. Era din piatră și semăna cu o celulă de pușcărie. Pe un perete sus de tot era și o ferestruică de la care nu lipseau gratiile. Înăuntru se aflau șase pături, o oală de noapte, un calorifer și nimic altceva. Am privit în jurul meu cu sentimentul că lipsea ceva. Apoi mi-am dat seama ce nu aveam și uimit am strigat:

— La dracu, unde sînt paturile?

— Paturile? spuse colegul meu mirat. Nu există așa ceva. Ce credeai? Aici se doarme pe jos. Doamne, nu cunoști obiceiurile?

Am înțeles că nu era nimic neobișnuit în faptul că nu erau paturi. Dimpotrivă. Ne-am întocmit hainele și le-am pus lîngă calorifer apoi ne-am întins atît de comod cît am putut. Se făcuse cald, dar nu destul ca să ne putem pune toate paturile pe jos. Acoperisem dușumeaua cu o singură pătură. Stăteam la două palme unul de altul, respirînd nas în nas, atingîndu-ne și rostogolindu-ne unul spre altul de cîte ori adormeam. Te întorceai de pe o parte pe alta, dar nu era de nici un folos, fiindcă dușumeaua era tare și din cauza durerilor nu puteai pune geană pe geană. Era imposibil să dormi mai mult de 10 minute.

Spre miezul nopții colegul meu a început să facă gesturi de homosexual - o experiență scîrboasă, într-o celulă încuiată, pe o beznă totală. Era un tip slăbănog și l-aș fi domolit ușor, dar fără îndoială că ar fi fost greu să adorm din nou. Cît a mai rămas din noapte am rămas treji, am fumat și am vorbit. Bărbatul acela mi-a spus povestea vieții lui - era instalator și nu mai avea slujbă de trei ani. Mi-a spus că soția îl părăsise cînd își pierduse slujba și că trecuse atîta vreme de cînd nu mai atinsese o femeie, încît nu mai știa cum era. Spunea că după un timp îndelungat mai toți vagabonzii ajung homosexuali.

La 8 a venit portarul și a descuiat celulele strigîndu-ne să ieșim afară. Cînd s-au deschis ușile, un miros stătut s-a răspîndit pe hol. Îndată holul s-a umplut de bărbați slăbănogi, în cămăși gri, fiecare îndreptîndu-se spre baie cu oala de noapte în mînă. Am înțeles că dimineața nu aveam voie să folosim decît o cadă și cînd mi-a venit rîndul, deja se spălaseră douăzeci de vagabonzi, am aruncat o privire la jegul care plutea pe apă și am plecat nespălat. Pe urmă am primit un mic dejun identic cu cina primită cu o seară în urmă. Ne-a fost înapoiată îmbrăcămintea și ni s-a spus să ieșim în curte să muncim, adică să curățăm cartofii pentru cina săracilor. Asta era numai o formalitate ca să nu stăm degeaba pînă cînd venea doctorul. Cea mai mare parte a vagabonzilor leneveau. Doctorul și-a făcut apariția pe la ora 10; ni s-a spus să ne întoarcem în celulele noastre, să ne dezbrăcăm și să așteptăm inspecția.

Goi, tremurînd ne-am aliniat pe coridor. E de neînchipuit în ce hal arătam, stînd acolo în lumina orbitoare a dimineții. Puteau fi văzute tot felul de defecte fizice: platfus, burți, piepturi scobite, mușchi fleșcăiți. Aproape toți eram subnutriți și unii chiar bolnavi, doi bărbați erau bandajați, iar unul arăta ca o bunică de 75 de ani și te făcea să te întrebi cum de se mai putea mișca. După fețele noastre nebărbierite și trase din cauza nopții de nesomn se putea crede că eram după o săptămînă de beție.

Scopul inspecției era de fapt depistarea cazurilor de pojar; nu se lua în seamă starea noastră generală. Un tînăr, student la medicină, a trecut rapid prin fața noastră fumînd o țigară, uitîndu-se la noi de jos în sus fără să ne întrebe de sănătate. Cînd s-a dezbrăcat colegul meu de celulă și am văzut că avea pieptul acoperit cu bube roșii am simțit cum mă cuprinde teama că am luat pojar. Doctorul l-a examinat și a spus că petele erau din cauza subnutriției, nu avea pojar.

După inspecție ne-am îmbrăcat, am fost trimiși în curte, iar portarul ne-a strigat pe fiecare și ne-a dat înapoi lucrurile pe care le lăsasem în birou, pe urmă ne-a distribuit bonurile pentru masă. Fiecare bon valora 6 pence și am fost îndrumați spre chioșcuri de pe drumul pe care a spus fiecare că urmează să plece. Un număr mare de vagabonzi nu știau să citească și eu sau alți „școliți“ le descifram tichetele.

Porțile au fost deschise și ne-am împrăștiat imediat. Ce aer dulce era chiar în mahalale după ce respirasem aerul fetid din azilul de săraci! Aveam un coleg acum, pentru puțin timp curățasem împreună cartofi și mă împrietenisem cu un vagabond irlandez pe care îl chema Paddy Jacques, un tip melancolic și palid care părea curat și serios. Mergea spre azilul de săraci din Edbury și a sugerat că am putea merge împreună. Am plecat și am ajuns acolo la prânz. Era un drum de 12 mile, dar noi făcusem 14 mile fiindcă ne rătăcisem prin mahalalele Londrei. Tichetele noastre pentru masă erau pentru Ilford. Când am ajuns acolo ticăloasa de fată care servea, uitându-se la tichete și văzînd că sîntem vagabonzi și-a făcut de lucru și nu ne-a dat să mîncăm. Într-un tîrziu ne-a adus două ceaiuri și patru felii de pîine cu margarină - adică mîncare de 18 penny. Am înțeles pe urmă că vagabonzii erau întotdeauna înșelați cu 2-3 pence la un tichet. Pentru că au tichete în loc de bani, vagabonzii nu pot protesta, nu au încotro și înghit ce li se servește.

Capitolul XXVIII

În următoarele două săptămîni, Paddy mi-a fost coleg de cameră și cum era primul vagabond pe care îl cunoșteam bine, vreau să-l prezint așa cum merită. Cred că era un vagabond tipic și ca el sînt zeci de mii în Anglia.

Era un bărbat destul de înalt, de vreo 35 de ani, cu părul blond-cenușiu și ochi albaștri. Trăsăturile lui erau frumoase, dar obrajii i se supseseră și erau pămîntii ca de murdărie din cauza regimului cu pîine și margarină. Purta haine mai bune decît majoritatea celorlalți vagabonzi: o jachetă sport din tweed și o pereche de pantaloni de seară uzați care încă mai aveau vipușcă. Evident că vipușca era, în mintea lui, expresia unei rămășițe de respectabilitate și cînd se descosea avea grijă să o coasă din nou. Înfățișarea lui era îngrijită și avea un brici și o pereche de ghete pe care nu le vindea, deși documentele și cuțitul de buzunar și le vînduse de mult. Totuși, se cunoștea că e vagabond de la 100 de iarzi. Avea un mers aparte, legănat și un anume fel în care își ținea spatele aplecat ușor în față. Dacă îl vedeai cum merge simțeai instinctiv că mai curînd ar fi încasat o bătaie decît să bată pe cineva.

Venise în Irlanda și servise doi ani în război, pe urmă lucrase într-o fabrică unde lustruia piese din metal și de doi ani își pierduse slujba. Se rușina teribil de statutul de vagabond, dar acum avea toate apucăturile unui vagabond. Hoinărea pe străzi zi de zi, aduna chiștoacele de țigări sau chiar pachetele goale și folosea hîrtie de mătase ca să-și răsucească țigările. În timp ce mergeam spre Edbury a văzut un pachet învelit în ziar pe trotuar, s-a năpustit asupra lui - conținea două sandwich-uri cu șuncă și a insistat să le împărțim. Nu trecea niciodată pe lîngă un automat fără să îl smucească zdravăn pentru că

spunea că uneori aparatele astea sînt stricate și dacă le smucești lasă să cadă monezi de un penny. Oricum nu ar fi făcut nici un rău. Cînd eram în mahalalele din Romton, Paddy a văzut o sticlă cu lapte lîngă o ușă, lăsată acolo din greșeală desigur. S-a oprit uitîndu-se înfometat la sticlă.

— Doamne! uite cum se risipește mîncarea bună, spuse el. Cineva ar putea șterpeli sticla aia, nu?

Am văzut că se gîdea să o șterpelească de fapt chiar el. S-a uitat în susul și în josul străzii, era o stradă liniștită și nu trecea nimeni. Pe fața lui Paddy se citea lăcomia, foamea. Însă s-a îndreptat spunînd posomorît:

- Mai bine o las acolo. Nu fac bine dacă o fur. Mulțumesc lui Dumnezeu, pînă acum n-am furat niciodată.

Curios, foamea îl făcuse virtuos - era laș. Nu mîncase decît foarte puțin și nu găsea curaj să fure laptele.

Avea două subiecte de conversație: despre rușinea și neajunsul de a fi vagabond și cea mai bună metodă de a obține mîncare gratuit. În timp ce rătăceam pe străzi ținea cîte un monolog pe un ton plîngăreț, autocompătimator:

— E rău să stai pe străzi, nu? E al dracului de umilitor să mănînci la cantinele pentru săraci. Dar ce poți face altceva? Nu am mîncat o mîncare bună de vreo două luni și mi s-au stricat și ghetele și - Doamne! Ce-ar fi să bem o ceașcă de ceai la una din mănăstirile de pe drumul Edbury? De multe ori sînt bune pentru că poți bea un ceai acolo. Ei, ce să facă omul cu religia? Am băut ceai de la mănăstiri și de la cele baptiste și de la cele anglicane, de peste tot. Eu sînt catolic. Vreau să spun că nu m-am spovedit de 17 ani, dar în mine sînt credincios, înțelege tu. Și mănăstirile sînt întotdeauna de folos pentru că poți bea ceai acolo... etc. etc. Așa o ținea cît era ziua de lungă, aproape fără să se oprească.

Era de o ignoranță fără limite, înfricoșătoare. Odată m-a întrebat dacă Napoleon a trăit înainte sau după Iisus. Altă dată, cînd priveam în vitrina unei librării, s-a tulburat

foarte tare pentru că una din cărți se numea „Despre imitarea lui Christos“. A considerat că asta e o blasfemie.

— Pentru ce dracu' să-L imitați? a întrebat el supărat. Știa să citească, dar avea un gen de dispreț pentru cărți. Pe drumul de la Romton spre Edbury am intrat într-o bibliotecă publică, și, deși Paddy nu voia să citească, i-am sugerat să intre și să își odihnească picioarele. Dar a preferat să aștepte în stradă.

— Nu, a spus el, îmi face scîrbă să văd toate tipăriturile alea.

Ca majoritatea vagabonzilor avea o pasiune meschină pentru chibrituri. Când l-am întîlnit, avea unul, dar nu l-am văzut niciodată scăpărînd un băț și mereu mă muștra că sînt risipitor dacă îmi foloseam chibriturile. Obișnuia să ceară un foc de la străini și uneori mergea fără să fumeze o jumătate de oră ca să nu folosească propriul lui chibrit.

Autocompătimirea era principala sa trăsătură de caracter. Uneori, pentru o clipă, gîndul la soarta lui fără de noroc părea să-l părăsească. Tăcea mult timp și deodată, fără nici o legătură, spunea:

— E al dracului de rău, cînd hainele încep să ți se rupă, nu?

Sau:

— Ceaiul ăla de la cantină nu era ceai, era pipi.

Spunea asta de parcă nu mai era nimic pe lume la care să se gîndească. Și îl rodea o invidie față de cei care trăiau mai bine - nu față de cei bogați, căci aceștia depășeau orizontul lui social -, față de muncitori. Dacă vedea un bătrîn muncind spunea cu amărăciune:

— Ia te uită la bătrînul ăla afurisit cum îi lasă fără muncă pe cei tineri!

Sau dacă era un tînăr:

— Tinerii ăștia afurisiți ne iau pîinea de la gură! Toți străinii pentru el erau meridionali blestemați - pentru că, după părerea lui, străinii erau de vină pentru că nu era de lucru.

La femei se uita cu un amestec de ură și poftă. Femeile tinere și drăguțe îi erau mult prea superioare ca să se gîndească la ele, dar îi plăceau prostituatele. Existau în trecutul lui două femei roșcate. Paddy se înroșea la față și căpăta o expresie flămîndă cînd vedea femei.

— Bombonele! murmura el ca un băiețel la fereastra unei cofetării.

Mi-a povestit odată că nu mai avusese de-a face cu o femeie de doi ani - de cînd își pierduse slujba - și că nici nu se mai gîdea decît la prostituate. Era un adevărat vagabond - abject, invidios - un șacal.

Totuși era un tip de treabă, generos din fire și capabil să își împartă cu prietenii și ultima bucățică. Într-adevăr cu mine o împărțise de multe ori. Probabil că era în stare și să muncească dacă ar fi fost bine hrănit cîteva luni. Dar doi ani de pîine și margarină îl slăbiseră mult. Trăise cu imitația asta mizerabilă de mîncare pînă cînd i se degradase și mintea și corpul. Malnutriția, nu vreun viciu nativ, îi distrusese bărbăția.

Capitolul XXIX

Pe drum spre Edbury i-am spus lui Paddy că am un prieten de la care puteam să fac rost de bani în mod sigur, și i-am sugerat să mergem chiar în Londra decît să mai petrecem încă o noapte la azilul de săraci. Dar Paddy nu fusese demult în azilul de săraci din Edbury și nu voia să piardă prilejul să stea pe degeaba acolo. Am căzut de acord să plecăm la Londra a doua zi. Eu aveam numai o jumătate de penny, dar Paddy avea 2 șilingi și cu ei puteam obține cîte un pat pentru fiecare și cîteva cești de ceai.

Azilul de săraci din Edbury nu era cu mult altfel decît cel din Romton. Cel mai rău lucru era că ni se confiscase tutunul la poartă și în plus fusesem preveniți că dacă eram prinși fumînd eram dați afară. Conform regulamentului de ordine interioară (Vagrancy Act) vagabonzii sînt pedepsiți dacă fumează în azil - de fapt ei pot fi pedepsiți pentru orice, numai că autoritățile îi scutesc de pedepse și îi dau afară din azil. Nu trebuia să facem nimic, nu era nevoie să muncim, iar celulele erau chiar confortabile. Am dormit doi în celulă, „unul sus, unul jos“ - adică, unul pe jos, iar celălalt pe un fel de raft de lemn. Aveam saltele de paie și destule pături - murdare ce-i drept, dar fără paraziți. Am primit aceeași mîncare ca la Romton, numai că am băut ceai în loc de cacao.

Dimineața, se putea obține ceai în plus cu o jumătate de penny înghițitura - supraveghetorul făcea comerț ilicit. La plecare ni s-a dat cîte o bucată de pîine și brînză să le avem pe drum pentru masa de prînz.

Cînd am ajuns în Londra am mai avut de omorît ceva timp pentru că mai erau ore pînă cînd să se deschidă

casele care aveau camere de închiriat. E ciudat cum treci pe lângă lucruri fără să le observi. Fusesem în Londra de nenumărate ori și totuși pînă acum nu observasem unul din cele mai rele lucruri: în Londra trebuie să plătești pînă și ca să stai jos. În Paris, dacă nu ai bani și nu găsești o bancă publică, poți să stai pe marginea trotuarului. Dumnezeu știe de ce, dar în Londra dacă te așezi pe trotuar, te pomenești la închisoare. Pînă la ora 4 stătusem în picioare 5 ore și picioarele noastre erau roșii, încinse din cauza pietrelor de pavaj. Ne era și foame - pîinea cu brînză o mîncasem îndată ce plecasem de la azil. Eu nu mai aveam tutun. Lui Paddy nu-i păsa, el oricum aduna chiștoace de pe jos. Am încercat să intrăm în două biserici, dar le-am găsit încuiate. Pe urmă am vrut să intrăm într-o bibliotecă publică, dar nu am găsit scaune libere. Părerea lui Paddy era să ne ducem la Romton House. De obicei nu se intra acolo decît după ora 7, dar puteam să dormim un pic acolo neobservați. Am pornit spre Romton House și întîmplător am admirat și intrarea aceea minunată (e într-adevăr minunată) în timp ce ne furișam. Deodată, un individ cu trăsături ascuțite, proptit în prag, ne-a barat calea într-o atitudine care arăta că avea ceva autoritate.

— Voi doi ați dormit aici noaptea trecută?

— Nu.

— Atunci, cărați-vă.

L-am ascultat și am mai stat două ore în picioare în colțul străzii. Era neplăcut, dar asta m-a dezvățat să folosesc expresia „haimana din colțul străzii“, așa că mi-a prins bine.

La ora șase am plecat spre un adăpost al Armatei Salvării. Nu puteam cu nici un chip să facem rost de paturi pînă la 8 și nu era sigur că aveau paturi libere, dar un funcționar care ni s-a adresat cu „măi fraților“, ne-a dat voie să intrăm după ce i-am plătit două cești de ceai. Încăperea principală a clădirii era spațioasă, insuportabil de curată și goală cu pereții văruiți în alb. Vreo două sute de oameni liniștiți, moleșiți stăteau întinși pe bănci de

lemn. Unul sau doi ofițeri se plimbau încoace și încolo. Pe un perete erau tablouri cu Generalul Booth și afișe prin care se interziceau gătitul, băutura, scuipatul, înjurăturile, certurile și jocurile de noroc. Iată cum suna un asemenea afiș - l-am copiat cuvînt cu cuvînt:

„Oricine va fi găsit jucînd zaruri sau cărți va fi dat afară și nu va mai fi primit niciodată.

Se acordă recompensă persoanelor ce furnizează informații despre astfel de persoane.

Ofițerii de serviciu fac apel la toți cei care stau în această clădire să contribuie la menținerea ordinii și să împiedice practicarea jocurilor de noroc“.

„Zaruri sau cărți“ - iată niște cuvinte încîntătoare. După părerea mea, aceste cazărmi ale Armatei Salvării, deși sînt curate, sînt mai mohorîte decît cele mai proaste case de închiriat. Oamenii de aici sînt atît de deznădăjduiți - sînt oameni cuviincioși care și-au amanetat gulerele, dar tot mai vor să obțină slujbe la birou. Iar faptul că vin la cazarma Armatei Salvării, unde este cel puțin curat, este o ultimă urmă din respectabilitatea lor. La masa care se afla imediat în apropierea mea stăteau doi străini, îmbrăcați în zdrențe, dar în mod evident erau gentlemen. Jucau șah oral, nici măcar nu își notau mutările. Unul dintre ei era orb și l-am auzit spunînd că făceau de mult timp economii ca să își cumpere o tablă de șah, care costa o jumătate de coroană - dar pînă acum nu reușiseră. Mai erau și niște funcționari șomeri, palizi și posomorîți. Într-unul din grupurile lor, un tînăr înalt, subțire și palid ca un mort vorbea cu însuflețire. Lovea cu pumnul în masă și exploda cu patimă într-un torent de vorbe. Cînd nu era nici un pericol să fie auzit de ofițeri și-a vărsat tot năduful:

- Vă spun eu, băieți, mîine o să obțin slujba aceea. Nu sînt un afurisit de soldat ca voi. Pot să am grijă de mine. Uitați-vă acolo! „Domnul vă dă totul“. Aiurea, iată ce îmi dă. Nu o să mă faceți să cred în Dumnezeu. Lăsați pe mine băieți. Obțin eu slujba aia etc., etc.

L-am privit, șocat de felul sălbatic, înverșunat în care vorbea. Părea isteric sau poate era puțin amețit. O oră mai târziu am intrat într-o cameră mică, separată de sala principală și era destinată celor care voiau să citească. Nu erau nici cărți, nici reviste, așa că rareori intra cineva înăuntru. Gînd am deschis ușa am văzut un funcționar tînăr rugîndu-se în genunchi. Înainte să închid ușa am întrezărit pe figura lui o expresie chinuită. Deodată mi-am dat seama că rabdă de foame.

Chiria pentru un pat era de 8 pence. Eu și Paddy tot am mai rămas cu 5 pence și i-am cheltuit la un bar unde mîncarea era ieftină, deși nu atît de ieftină ca în alte părți. Ceiul era făcut cu prafuri, probabil primit gratuit de Armata Salvării, deși acum îl vindeau cu 3 jumătăți de pence ceașca. Era de o calitate îndoielnică. La ora 10 un ofițer a înconjurat sala suflînd într-un fluier și imediat toată lumea s-a ridicat în picioare.

— Ce se întîmplă? l-am întrebat pe Paddy.

— Asta înseamnă că mergem la culcare.

Ascultătoare ca oile, două sute de persoane s-au îndreptat spre paturi la comanda ofițerilor.

Dormitorul era un pod mare, o încăpere cu șaiszeci-șaptezeci de paturi care semăna cu o baracă. Paturile, curate și destul de confortabile, erau foarte înguste și atît de apropiate unele de altele încît respiram unii în fața altora. Cu noi dormeau și doi ofițeri ca să fie siguri că după stingere nu se fumează și nu se stă la taclale. Eu și Paddy n-am reușit să dormim o clipă, pentru că în patul de lîngă ale noastre dormea lin individ căruia probabil vreo explozie îi cauzase o contuzie, un șoc și din cînd în cînd scotea un sunet strident. Era un zgomot supărător, ca de claxon. Nu știai niciodată cînd urma să se producă și era imposibil să adormi. Am înțeles că Pip - așa îi spuneau ceilalți tipului - dormea mai mereu în cazarmă și zece-douăzeci de oameni din cauza lui nu puteau să doarmă în fiecare noapte. Din cauza unor tipi ca el nu se doarme în

casele de închiriat cînd sînt pline de chiriași - și întotdeauna sînt.

La ora 7 s-a auzit din nou fluierul și ofițerii îi zgîlțiau zdravan pe cei care nu se trezeau. De atunci am dormit în multe cazărmi ale Armatei Salvării și, deși erau mici diferențe de la una la alta, mi-am dat seama că disciplina militară le era comună. Sînt ieftine desigur, dar seamănă prea mult cu azilurile pentru săraci. De fapt, Armata Salvării are pretenția că este o instituție caritabilă și nu pierde prilejul să facă totul să pară făcut din milă.

La ora 10 m-am dus la biroul lui B. și l-am rugat să îmi împrumute o liră. Mi-a dat două și mi-a spus să vin din nou cînd am nevoie, așa că cel puțin o săptămînă și eu și Paddy scăpasem de grija banilor. Am hoinărit toată ziua prin Trafalgar Square, căutînd un prieten de-al lui Paddy, dar fără folos, și am înoptat la o pensiune de pe o alee aproape de Strand. Chiria era 11 pence, dar era un loc întunecos, rău-mirositor și frecventat de homosexuali. Jos, în bucătăria cufundată în obscuritate, 3 tineri, ciudați îmbrăcați în costume albastre, elegante, stăteau pe o bancă pe care ceilalți oameni o ocoleau. Am presupus că erau homosexuali. Arătau ca băieții-apaș din Paris, numai că nu purtau favoriți. În fața focului, un tip îmbrăcat complet și unul despuiat se tocmeau. Erau vînzători de ziare. Cel îmbrăcat își vindea hainele celui dezbrăcat.

— Poftim, îți dau cele mai bune țoale pe care le-ai avut vreodată. Dă-mi jumătate de coroană pentru haină, două piese pentru pantaloni, una pentru ghete și o bucată pentru șapcă și eșarfă. În total șapte boabe.

— Nu-ți dau nimic. Îți dau un șiling și jumătate pentru haină, unul pentru pantaloni și doi pentru restul. Adică patru boabe și jumătate.

— Ia-le pe toate cu 5 șilingi jumate.

— Bine, jos cu ele. Trebuie să mă duc să vînd ultima ediție.

Bărbatul îmbrăcat se dezbracă și în trei minute înfățișarea celor doi se schimbă total: cel care fusese

îmbrăcat, era gol acoperit doar cu o foaie din „Daily Mail“, iar cel despuiat era îmbrăcat.

Dormitorul, întunecos, avea cinsprezece paturi. Era un miros groaznic, de urină, încît la început, pînă te obișnuiai cu el, trebuia să respiri superficial. Cum stăteam eu întins în pat, un bărbat apăru din întuneric, se aplecă deasupra patului meu și începu să bîlbîie cu o voce de om pe jumătate beat:

— Un băiat cu carte - ei și ce? (mă auzise spunîndu-i ceva lui Paddy). Nu sînt prea mulți pe-aici. Și eu am studiat la Eton. Sînt douăzeci de ani de atunci. Începu să cînte imnul universității nu fără voce:

„Jolly boating weather

And a hay harvest“

— Încetați cu gălăgia - țipară cîțiva chiriași.

— Ignoranți, spuse fostul student, foarte ignoranți. Nostim loc pentru mine și pentru tine, nu? Știi cum îmi spun prietenii? Îmi spun, „Ticălosule, ești irecuperabil“. Cam așa e, sînt irecuperabil. Am decăzut cît s-a putut; nu ca blestemații ăștia, care nu ar putea oricît s-ar strădui. Noi, cei care am decăzut ar trebui să fim mai uniți un pic. Știi, încă sîntem tineri. Pot să-ți ofer ceva de băut?

Scoase la vedere o sticlă de coniac de cireșe și în aceeași clipă își pierdu, echilibrul și căzu greoi peste picioarele mele. Paddy care se dezbrăcase, îl ridică.

— Du-te în patul tău, bastard bătrîn.

Fostul student la Eton se îndreptă clătînîndu-se spre patul lui și se vîrî în așternut cu hainele pe el și fără să se descalțe. De cîteva ori am auzit mormăind în somn „Ticălosule, ești irecuperabil“, ca și cum propoziția asta îi spunea multe. Dimineața l-am găsit dormind tot îmbrăcat, țînîndu-și ghețele strîns la piept. Era un tip de vreo 50 de ani, cu o figură distinsă, îmbătrînită și - curios - destul de bine îmbrăcat. Era ciudat să vezi pantofii lui moderni din piele pe un pat atît de mizerabil. Mi-a trecut prin cap că sticla de coniac îl costase cît chiria pe două săptămîni pentru un pat, așa că nu trecuse prin prea multe greutăți.

Probabil că dormea aici pentru că dorea tovărășia homosexualilor.

Paturile erau la o distanță de jumătate de metru unul de altul. Spre miezul nopții m-am trezit - tipul care avea patul lângă al meu încerca să-mi fure banii de sub pernă. Se prefăcuse că doarme, că e somnambul și își strecurase ușor mâna sub perna mea. Dimineața am văzut că era un cocoșat cu brațe lungi. I-am spus lui Paddy despre tentativa lui de furt. A râs și a spus:

— Doamne! Ar trebui să te obișnuiești cu asta. Casele acestea cu paturi de închiriat sînt pline de hoți. În asemenea locuri cel mai sigur e să dormi complet îmbrăcat. Nu demult i-am văzut furînd un picior de lemn. Odată am văzut un bărbat care venise într-o casă ca asta cu 4 lire. Și le-a pus sub saltea. „Cine vrea să-mi ia banii trebuie să mă atingă“, a spus el.

Dar a doua zi s-a trezit pe dușumea. Patru indivizi îl ridicaseră cu saltea cu tot ca pe un fulg. Niciodată nu și-a mai văzut banii înapoi.

Capitolul XXX

În dimineața următoare am continuat să îl căutăm pe prietenul lui Paddy. Îl chema Bozo și era „screever“, adică „artist“ de stradă, desena pe asfalt; în lumea lui Paddy nu există adrese, dar el credea totuși că l-am putea găsi pe Bozo pe strada Lambeth. Pînă la urmă am dat de el: își stabilise „biroul“ nu departe de Waterloo Bridge. Stătea în genunchi pe trotuar cu o cutie de cretă și, uitîndu-se din cînd în cînd pe o schiță ce îl înfățișa pe Winston Churchill, încerca să facă un desen. Asemănarea era chiar bună. Bozo era un tip scund, brunet, cu nasul coroiat, cu părul cîrlionțat și destul de lung. Avea piciorul drept îngrozitor de deformat. După înfățișarea lui Bozo se putea crede că este evreu, însă el nega acest lucru cu încăpățănare. Vorbea despre nasul lui coroiat, „roman“, și era mîndru de asemănarea lui cu un împărat roman - mi se pare că Vespasian.

Bozo vorbea într-un fel ciudat, în argou, dar totuși se exprima clar și cu expresivitate. Era ca și cum ar fi citit cărți bune, dar nu se străduise niciodată să învețe gramatică. Pentru o vreme eu și Paddy am stat de vorbă în preajma lui Bozo, împrumutînd ceva din aerul lui de artist. Repet cuvintele lui:

— Sînt ceea ce se cheamă un artist serios. Nu fac desene în cretă ca ale celorlalți, eu folosesc culori precum pictorii; sînt al dracului de scumpe, mai ales nuanțele de roșu. Folosesc culori de cinci parale aproape în fiecare zi, oricum mai puțin de două parale nu mă costă niciodată. Specialitatea mea - caricaturile - știți politice, de-astea. Uitați-vă aici, mi-a arătat el caietul cu schițe - am toți oamenii politici, am făcut schițele după ziare. În fiecare zi

fac altă caricatură. Cînd era bugetul la pămînt am desenat un Winston care încerca să împingă un elefant pe care scria „datorii“. Vezi? Se pot face caricaturi pe seama oricărui partid, dar nu trebuie să desenezi nimic în favoarea socialismului pentru că poliția nu suportă asta. Odată am făcut o caricatură cu un șarpe boa - sub el scria „mijloace de producție“ - care înghițea un iepure - și sub el scria „muncă“. Un curcan trecea pe-acolo și mi-a văzut desenul. A spus: „Șterge-l de-acolo și ferește-te să te mai prind cu așa ceva“. L-am șters. Polițiștii au dreptul să te aresteze pentru vagabondaj, așa că nu puteam să dau o replică.

L-am întreat pe Bozo cît putea cineva să cîștige din meseria asta. Mi-a răspuns:

— În perioada asta din an, cînd nu plouă, fac în jur de 3 lire de vineri pînă duminică - oamenii primesc salariile vinerea. Cînd plouă nu pot să lucrez. Îmi strică ploaia culorile. În medie, pe an, cîștig o liră pe săptămînă - iarna nu se poate munci decît rareori. În zilele cînd se desfășoară întreceri sportive cîștig aproape 4 lire. Dar trebuie să trudesk pentru ele; știi, nu cîștigi o para dacă stai și te uiți. Cel mai puțin poți să capeți o jumătate de penny, dar nici pe-asta nu o primești, dacă nu intri în vorbă cu tupeu. După ce ți-au răspuns, oamenii se simt jenați să nu-ți dea o para. Cel mai sănătos lucru e să desenezi mereu altceva; atunci cînd faci o schiță, oamenii se opresc și te privesc. Necazul e că îndată ce nu ești atent apar cerșetorii care își întind pălăriile și tu te pomenești că nu capeți nimic. Pentru figura asta e nevoie de un ajutor, un asistent. Oamenii nu știu de asta; se opresc, se uită, pe urmă apare asistentul cu pălăria și, prinși la mijloc, oamenii nu au ce face și bagă mîna în buzunar. Pe cei bogați îi poți păcăli foarte rar. De obicei se prind în cursa asta străinii. Am primit chiar 6 pence de la japonezi, de la negri. Nu sînt așa afurisiți ca englezii. Un alt lucru care nu trebuie uitat este că banii trebuie să fie ascunși, poți să

lași la vedere, în pălărie doar un penny. Oamenii nu îți dau nimic dacă văd că ai strîns ceva parale.

Pentru ceilalți artiști din preajmă, Bozo nutrea cel mai adînc dispreț. Le spunea „somoni afumați“. Pe atunci erau asemenea artiști pe Embankment din 25 în 25 de iarzi - 25 de iarzi era distanța minimă care trebuia respectată. Bozo mi-a arătat disprețuitor un screever bătrîn cu barbă albă ce stătea 50 de iarzi mai încolo.

— Îl vezi pe bătrînul ăla prost? De zece ani face același desen în fiecare zi. „Un prieten credincios“ este numele schiței. Înfațișează un cîine care scoate un copil din apă. Bătrînul bastard nu e în stare să deseneze mai bine decît un copil de zece ani. A învățat să deseneze schița aia și gata. Sînt mulți pe aici ca el. Uneori îmi fură ideile; dar nu îmi pasă, afurisiții, nu-i duce capul deloc, așa că sînt cel mai bun. În ceea ce privește caricaturile, totul e să fii spontan și rapid. Să nu fii în contratimp. Odată un copil și-a prins capul în grilajul de la Chelsea Bridge. Ei bine, am auzit de asta și caricatura aceea era gata înainte să-i fi scos capul puștiului dintre zăbrele. Sînt prompt, asta e.

Bozo era un tip interesant și eram nerăbdător să știu mai multe despre el. În seara aceea am coborît pe Embankment să îl întîlnesc pentru că ne ducea el pe Paddy și pe mine la o casă cu paturi de închiriat la sud de Tamisa. Bozo și-a șters desenele de pe trotuar și și-a numărat cîștigul - erau vreo 16 șilingi, din care, spunea el, 12 sau 13 erau profit. Am mers pe strada Lambeth, Bozo șchiopăta anevoie, avea un mers de crab, ținîndu-și piciorul strivit pe jumătate, într-o parte. În fiecare mîină avea cîte un baston și pe umăr avea agățată cutia cu vopsele. Pe cînd traversam podul s-a oprit puțin să se odihnească. A trecut un minut sau două și spre uimirea mea am văzut că se uita la stele. Mi-a atins brațul și mi-a arătat cerul cu vîrfurile bastonului.

— Fii atent, uită-te la Aldebaran! Privește culoarea. Steaua asta arată ca o afurisită de portocală mare și singerie.

După cum vorbea ar fi putut să fie critic de artă într-o galerie de pictură. Eram șocat. I-am mărturisit că nu știam care era Aldebaran - într-adevăr nu observasem că stelele au culori diferite. Bozo mi-a spus cîte ceva despre astronomie și mi-a arătat constelațiile mai importante. Părea să-i pese de ignoranța mea. I-am spus uimit:

— Știi multe despre stele.

— Nu mare lucru. Știu cîteva lucruri. Am primit două scrisori de la Astronomul regal care mi-a mulțumit că am scris despre meteoriți. Din cînd în cînd ies noaptea și mă uit după meteoriți. Stelele oferă un spectacol gratuit; nu costă nimic să-ți folosești ochii.

— Ce idee bună! Nu mi-ar fi trecut prin cap.

— Păi, trebuie să fac ceva. Dacă trăiesc pe stradă nu înseamnă că nu mă gîndesc decît la ceai și la pîinea cu margarină.

— Dar nu e greu să te intereseze și alte lucruri - de exemplu stelele - cînd trăiești astfel?

— Așa ca mine, adică? Nu neapărat. Nu e nevoie să devii un șobolan - adică, dacă nu vrei.

— Se pare că acesta este efectul asupra majorității oamenilor.

— Desigur. Uită-te la Paddy, un vagabond care soarbe ceai și nu e în stare decît să adune chiștoace. Așa ajung aproape toți. Îi disprețuiesc. Dar poți să nu devii ca ei. Dacă ai educație, nu contează dacă trăiești pe stradă toată viața.

— Mie mi se pare că e exact pe dos, am spus. Mi se pare că atunci cînd omul nu are bani, atunci nu mai e bun de nimic.

— Nu, nu neapărat. Dacă vrei cu adevărat poți să trăiești viața așa cum îți dorești, fie că ești bogat, fie că ești sărac. Poți să ai aceleași idei și să citești toată viața. Trebuie să îți spui: „Sînt un om liber Aici“ - și arată spre frunte - și totul e perfect.

Bozo a vorbit în continuare în acest fel și eu l-am ascultat cu atenție. Era un artist neobișnuit, și mai mult

chiar, era prima persoană pe care o auzeam spunînd că sărăcia nu contează. Ne-am mai întîlnit în zilele următoare, pentru că a plecat de cîteva ori și nu a putut să lucreze. Mi-a spus povestea vieții lui și era una ciudată.

Era fiul unui librar care dăduse faliment. A trebuit să lucreze ca zugrav de la 18 ani, în timpul războiului luptase în Franța și în India. După război își găsisse o slujbă la Paris, ca zugrav. A rămas acolo cîteva ani. În Franța îi plăcea mai mult decît în Anglia (îi disprețuia pe englezi); se descurcase bine la Paris, economisise bani și se logodise cu o fată, o franțuzoaică. Într-o zi fata a murit zdrobită sub roțile unui autobuz. Bozo s-a îmbătat în fiecare zi, o săptămîină întregă, pe urmă s-a întors la lucru; era zdruncinat bine și în aceeași dimineață a căzut de pe schelă - în timp ce lucra - de la 40 de picioare , înălțime și și-a strivit piciorul drept. Pentru un anume motiv nu a primit compensație decît 60 de lire. S-a întors în Anglia, și-a cheltuit banii căutîndu-și de lucru, a încercat să facă negoț în piața din strada Middlesex cu tot felul de cărți, apoi a încercat să vîndă jucării și în final s-a hotărît pentru meseria de screever. De atunci trăia așa, pe jumătate flămînd iarna, și adesea dormise la aziluri de săraci sau pe Embankment. Cînd l-am cunoscut eu, nu avea nimic altceva decît hainele de pe el, materialele pentru desen și cîteva cărți. Hainele erau ca ale oricărui cerșetor, numai Bozo purta guler și cravată, de care era foarte mîndru. Gulerul, vechi de un an-doi, era rotund și Bozo îl cîrpise cu bucăți mici din cămașă. Starea piciorului rănit se înrăutățea și probabil că urma să fie amputat, iar genunchii, din cauza îngenuncheatului pe pavaj aveau bătăături groase ca tălpile de ghetee... Fără îndoială că bietul Bozo avea să sfîrșească cerșind și să moară într-un azil pentru săraci.

Cu toate acestea, nu se temea, nu regreta nimic, nu îi era rușine și nici nu se autocompătinea. Înfrunța situația așa cum era și își făcuse propria lui filosofie. Nu era vina lui că era cerșetor - spunea el - și refuza să-și facă

muștrări de conștiință în privința asta sau să se necăjească din cauza asta. Era dușmanul societății și era gata să profite dacă găsea o ocazie prielnică. Din principiu nu era econom. Vara nu economisea nimic, ce câștiga în plus cheltuia pe băutură, căci de femei nu îi păsa. Dacă nu avea bani când sosea iarna, atunci trebuia să aibă grijă de el Societatea. Era gata să stoarcă penny cu penny de la instituțiile de caritate și nu se simțea recunoscător față de nimeni. Evita caritatea bisericii, totuși, pentru că spunea că îi rămân în gît chiflele pentru care cîntă imnuri religioase. Avea multe alte motive de mîndrie; de exemplu, niciodată în viața lui, nici cînd flămînzea măcar, nu culesese vreodată un chiștoc de țigară. Se considera într-o clasă superioară cu o treaptă celui din care făceau parte cerșetorii obișnuiți, care, spunea el, formau o gloată abjectă, și nu aveau decența să fie măcar nerecunoscători.

Vorbea destul de bine franceza, citise cîteva din romanele lui Zola, toate piesele lui Shakespeare, „Călătoriile lui Gulliver“ și niște eseuri. Putea să-și descrie aventurile în niște cuvinte pe care le țineai minte mereu. De exemplu, vorbind despre funeralii mi-a spus:

— Ai văzut vreodată un cadavru ars? Eu da, în India. Cadavrul a fost pus pe foc; în momentul următor m-am speriat de moarte, fiindcă începuse să tresară. De fapt doar i se contractau mușchii din cauza căldurii. S-a chiricit ca o scrumbie pe cărbunii încinși, apoi burta a făcut o explozie pe care ai fi auzit-o de la distanță de 50 de iarzi. De atunci sînt împotriva incinerărilor.

Sau, altă dată, despre accidentul lui:

— Doctorul mi-a spus: „Ai căzut pe un picior, bătrîne. Ai fost al dracului de norocos că nu ai căzut pe amîndouă; dacă s-ar fi întîmplat așa te-ai fi sfîrșit ca o simfonie și ți-ar fi ieșit oasele picioarelor prin urechi!“

Desigur că nu doctorul spuse așa, ci Bozo însuși. Avea un dar deosebit să născocească expresii ciudate. Reușise să își păstreze creierul intact și vioi, așa că nimic nu îl făcea să moară din cauza sărăciei. Putea să umble în

zdrențe și să îi fie frig sau să flămânzească, dar atît timp cît putea să citească, să gîndească și să se uite după meteoriți, era, spunea el, liber la nivel mental.

Era ateu înrăit (genul de ateu care - poate crede în Dumnezeu - nu îl iubea pe Dumnezeu) și îi plăcea să gîndească despre soarta oamenilor că niciodată nu va fi mai bună. Uneori, spunea el, cînd dormea pe Embankment, se consola uitîndu-se la Marte sau Jupiter și se gîndea că probabil și acolo erau unii care dormeau pe Embankment. Avea o teorie ciudată despre asta. Viața pe Pămînt, spunea el, este aspră pentru că planeta este săracă și nu oferă ceea ce este necesar existenței. Marte, din cauza climei reci și a deficitului de apă e și mai săracă, iar viața este și mai grea. În timp ce pe Pămînt stai la închisoare dacă furi numai 6 pence, pe Marte ești probabil fiert de viu. Așa gîndea Bozo, nu știu de ce. Era un tip cu totul excepțional.

Capitolul XXXI

La pensiunea unde ne-a dus Bozo chiria pentru un pat era de 19 pence pe noapte. Acolo puteau să doarmă în jur de cinci sute de bărbați și puteau fi întâlنيți cerșetori, vagabonzi și criminali. Erau toate rasele, albi și negri amestecați și tratați în același fel. Erau și indieni pe-acolo și cînd m-am adresat unuia din ei în dialectul „Urdu“ el mi-a răspuns într-o manieră care te-ar fi înspăimîntat dacă scena s-ar fi petrecut în India. Nu existau prejudecăți, toate culorile de piele erau etalate și aveai ocazia să afli despre viața ciudată a unora. Bătrînul „bunic“, era un vagabond de vreo 70 de ani care își trăise viața, sau cea mai mare parte din ea, adunînd mucuri de țigară și vînzînd tutun cu 3 pence uncia, „Doctorul“ - era un doctor adevărat, care fusese dat afară din cauza vreunui delict, acum vindea ziare și dădea sfaturi medicale pentru cîtiva pence. Un marinar indian din Chittagonia, scund, desculț și flămînd, își părăsise vaporul și rătăcea zile întregi prin Londra, era atît de neajutorat și dezorientat încît nu știa nici numele orașului în care se afla - pînă nu i-am spus eu credea că se afla în Liverpool. Un cerșetor - scrib, prieten cu Bozo, care scria apeluri patetice solicitînd ajutoare pentru înmormîntarea soției lui și cînd scrisoarea îi impresiona destul pe oameni, tipul se îndopa cu piine și margarină. Era o creatură murdară, genul de șacal. Am vorbit cu el și ca majoritatea pungășilor credea în propriile lui minciuni.

Cît timp am stat pe lîngă Bozo m-a învățat cîte ceva despre tehnica cerșitului prin Londra. Sînt mai multe trucuri decît s-ar putea crede. Există o varietate mare de cerșetori și o oarecare diferență socială între cei care întind mîna pur și simplu și cei care se străduiesc să își cîștige banii. Sumele pe care le adună ei, de asemenea sînt diverse. Desigur că poveștile despre cerșetori care mor cu

2000 de lire cusute în buzunarele de la pantaloni sînt minciuni, dar cerșetorii din clasa superioară au uneori un noroc chior și cîștigă într-o zi bani cît să trăiască o săptămînă întregă. Cei mai prosperi cerșetori sînt acrobații și fotografi de stradă. Cînd prinde o ocazie bună - o coadă la teatru de exemplu - acrobatul de stradă cîștigă 5 lire pe săptămînă. Fotografi de stradă cîștigă cam tot atît, dar ei depind de vremea bună. Totuși foloseau niște șmecherii uluitoare ca să stimuleze mersul afacerilor. Cînd văd apropiindu-se o posibilă victimă, unul dintre fotografi aleargă în spatele aparatului și se prefăce că fotografiază. Cînd victima ajunge în dreptul ei, exclamă:

— Pofțiți vă rog, așteptați să vă luați minunata fotografie. Nu costă decît o para.

— Dar nu v-am cerut să mă fotografiați, protestează victima.

— Cum, nu voiăți o fotografie? Păi, am crezut că mi-ați făcut semn cu mîna. Înseamnă că am stricat materialul degeaba. Am risipit 6 pence, asta e.

În momentul acela victimei i se făcea milă și spunea că acceptă fotografia. Fotograful se uită la aparat și pretinde că s-a voalat filmul, dar că o să mai facă o fotografie gratuit. Bineînțeles că de fapt la început nu făcuse nici o fotografie și astfel dacă victima refuza să plătească, nu era nici o pagubă.

Ca și acrobații, flașnetarii sînt considerați mai curînd artiști decît cerșetori. Un flașnetar pe nume Shorty, un prieten de-al lui Bozo, mi-a povestit cum se descurca. El și colegul lui „lucrau“ în cafenelele și localurile de la Whitechapel și de pe Commercial Road. Flașnetarii nu își cîștigă existența în stradă, nouă zecimi din cîștigul lor îl lăsa în cafenelele sau localurile publice - în cele ieftine fiindcă numai acolo sînt primiți. Shorty se oprea în fața unui local și cînta, iar cînd termina o melodie, colegul lui, care avea un picior de lemn și stîrnea mila, intra și ocolea mesele ținînd pălăria întinsă. Era o mîndrie pentru Shorty să cînte încă o melodie după ce primea bani, un „bis“ cum

s-ar spune. Se înțelege că el cînta și de plăcere nu numai ca să fie plătit să plece mai repede - asta era ideea. El și colegul lui împărțeau 2-3 lire pe săptămînă, dar pentru că săptămănal plăteau 15 șilingi chiria pentru flașnetă le mai rămînea o liră pe săptămînă. Umblau pe străzi de la 8 dimineața pînă la 10 noaptea și chiar mai tîrziu, sîmbăta.

Cei care desenează pe asfalt sînt numiți uneori artiști, alteori nu. Bozo mi-a prezentat un artist „adevărat“, adică unul care studiasse arta la Paris și în vremurile bune expusese tablouri la Salonul de pictură. Se pricepea să execute copii după picturile marilor maeștri și avea talent. Mi-a povestit cum a ajuns să deseneze pe asfalt.

— Soția și copiii mei flămînzeau. Veneam acasă seara, tîrziu, aveam o mulțime de desene la negustori și mă întrebam cum să fac rost de un șiling-doi. Apoi, pe Strand am văzut un tip stînd în genunchi pe asfalt și desenînd în timp ce oamenii îi dădeau bani. Cînd am trecut pe lîngă el s-a ridicat și a intrat într-un bar.

— La naiba, mă gîndeam eu, dacă primește bani pentru asta atunci o să primesc și eu.

Așa că m-am așezat în genunchi și am început să desenez cu creta lui. Dumnezeu știe cum am avut curaj, probabil că îmi era tare foame. Lucrul cel mai ciudat era că eu nu folosisem pînă atunci culori pastel. Am învățat să lucrez așa treptat. Ei bine, oamenii au început să se oprească, vedeau că desenul meu nu era rău și am primit 9 pence. La un moment dat tipul căruia îi luasem locul a ieșit din bar.

— Ce dracu faci pe locul meu? m-a întreat el.

I-am explicat că îmi era foame și că trebuia să cîștig niște bani.

— Bine, a spus el, vino să bem împreună.

Așa că m-am dus cu el și de-atunci desenez pe asfalt. Cîștig o liră pe săptămînă. Nu poți să crești 6 copii cu o liră pe săptămînă, dar, din fericire soția mea cîștigă ceva bani cu croitoria.

Cel mai nesuferit lucru în lume este frigul și pe urmă faptul că trebuie să îl suporti. La început, pentru că altceva nu găseam că e mai eficient, desenam nuduri pe asfalt. Pe primul l-am desenat în apropierea bisericii St. Martin-in-the-Fields. Un individ îmbrăcat în negru - un slujbaș de la biserică probabil - a venit spre mine în culmea furiei.

— Crezi că putem să răbdăm obscenități în preajma casei sfinte a lui Dumnezeu? a strigat el.

Așa că am șters desenul. Era o imitație după Venus a lui Botticelli. Altă dată am făcut același desen pe malul râului. Un polițist care trecea pe-acolo s-a uitat la desen și fără o vorbă l-a șters cu tălpile lui mari.

Bozo știa un caz asemănător. Pe vremea când eram împreună, fusese implicat într-un caz de „comportament imoral“ în Hyde Park, iar polițistul fusese crud. Bozo a făcut o caricatură: desenase parcul și în copaci erau ascunși polițiști, iar sub desen scrisese: „Ghiciți unde sînt polițiștii.“ I-am spus că putea să spună mai mult, de pildă: „Ghiciți, cine se comportă imoral“, dar Bozo nu a vrut să audă. Spunea că dacă vede un polițist caricatura îl gonește de acolo și că își pierde locul fără îndoială.

În afară de cei care desenau pe asfalt mai erau și cei care cîntau innuri sau vindeau chibrituri sau plicuri care conțineau cîteva boabe de lavandă numite eufemistic - parfum. Toți oamenii ăștia sînt cerșetori, care exploatează aspecte ale sărăciei și nici unul din ei nu cîștigă în medie mai mult de o coroană pe zi. Motivul pentru care se prefăceau că vînd chibrituri și așa mai departe în loc să cerșească pe față este legea absurdă din Anglia cu privire la cerșit. Legea spune că dacă te apropii de un străin și îi ceri 2 pence, el poate să cheme un polițist și poți să fii închis șapte zile pentru cerșit. Dar dacă îți iei un aer hidos și bombăni ceva invocînd numele lui Dumnezeu sau mîzgălești asflatul cu creta, dacă te prefaci că vinzi chibrituri - pe scurt dacă te străduiești să faci ceva - atunci se consideră că muncești legal și nu cerșești.

Vînzarea chibriturilor pe stradă ca și cîntatul în stradă sînt infracțiuni legalizate. Nu se cîștigă prea mult, totuși, nu există un cîntăreț sau un vînzător de chibrituri în Londra care să obțină 50 de lire pe an, o slabă recompensă pentru 84 de ore de stat în stradă în fiecare săptămînă cu mașinile care trec mereu pe lîngă tine.

Merită să spun cîteva cuvinte și despre poziția socială a cerșetorilor, căci atunci cînd ai de-a face cu ei îți dai seama că sînt ființe omenești obișnuite și atunci te șochează atitudinea pe care societatea o are față de ei. Se pare că oamenii percep o diferență esențială între cerșetori și cei care muncesc. Sînt o specie aparte, în afara societății, precum infractorii și prostituatele. Muncitorii muncesc, cerșetorii nu, sînt paraziti și nu produc nimic. Ei își cîștigă existența așa cum fac zidarii sau criticii de teatru. Cerșetorul este o excrescență socială tolerată fiindcă trăim într-o civilizație, într-o civilizație destabilă.

Însă dacă privești lucrurile cu mai multă atenție observi că între viața unui cerșetor și aceea a unor oameni respectabili nu este nici o diferență esențială. Se spune că cerșetorii nu muncesc, dar, pînă la urmă, ce e munca? Marinarul muncește răsucind o timonă. Contabilul adună cifre. Cerșetorul stă în picioare pe la uși pe orice vreme și se îmbolnăvește de varice, de bronșită cronică etc. Este o ocupație ca oricare alta, destul de nefolositoare, desigur - dar sînt multe ocupații respectabile nefolositoare. Din punct de vedere social cerșetorul este comparabil cu zeci de alte persoane. Este comparabil cu vînzătorii tratamentelor medicale, cu proprietarii ziarelor de duminică pe scurt este un parazit, dar unul care nu face rău nimănui.

Rareori obține de la comunitate ceva mai mult decît o viață goală, și plătește pentru ea cu destulă suferință. Nu cred că există ceva care să îl situeze pe cerșetor într-o altă clasă față de ceilalți oameni, care să dea oamenilor dreptul să îl disprețuiască.

Apoi apare întrebarea, de ce sînt cerșetorii disprețuiți? - Căci sînt disprețuiți peste tot. Cred că numai pentru simplul fapt că nu reușesc să își cîștige în mod decent existența.

În practică nu îi pasă nimănui dacă munca este folositoare sau nefolositoare, productivă sau nu, singurul lucru care se cere este să fie profitabilă. În orice conversație modernă despre energie, eficiență, servicii sociale și altele ceea ce se spune mereu este „să obții bani, să îi obții legal și să obții cît mai mulți”. Bani constituiau un test pentru virtute. La această încercare sînt învinși și de aceea sînt disprețuiți. Dacă cineva ar reuși, într-o singură săptămînă să cîștige 10 lire din cerșit, atunci cerșitul ar deveni o ocupație onorabilă. Un cerșetor - privit în mod realist - este un afacerist care își cîștigă existența ca și alți afaceriști cum îi vine mai ușor. Nu și-a vîndut, ca mulți alții onoarea, el a comis numai greșeala de a-și fi ales o ocupație prin care nu se poate îmbogăți.

Capitolul XXXII

Vreau să spun cîteva cuvinte și despre argoul și înjurăturile din Londra. Iată cîteva din cele care se folosesc acum (în afara celor pe care le știe toată lumea):

Gagger - este un cerșetor sau un artist de stradă de orice fel. *Moocher* - este un cerșetor care cerșește pe față fără să dea impresia că se ocupă cu altceva. *Nobbler* - este un tip care colectează banii pentru un cerșetor. *Chanter* - este cîntărețul de stradă. *Clodhopper* - este dansatorul de stradă. *Mugfaker* - este fotograful de stradă. *Glimmer* - cel care are grijă de motocicletele staționate. *Gee* (sau *jee*) - complicele ciubucarilor care stimulează comerțul prefăcîndu-se că fac cumpărături. *Split* - este un detectiv. *Flattie* - polițistul. *Dideki-gypsi toby* - vagabondul.

Drop - banii dați cerșetorilor. *Funkum* - lavanda sau alt parfum vîndut în plic. *Boozer* - local public. *Slang* - licența de vînzător ambulant. *Kip* - un loc unde să poți dormi, un adăpost pentru o noapte. *Smoke* - Londra. *Judy* - femeia. *Spike* - azilul de săraci. *Lump* - pensiune pentru săraci. *Tosheroon* - o jumătate de coroană. *Deaner* - un șiling. *Hog* - un șiling. *Sprowsie* - 6 pence. *Clods* - polițiști. *Chat* - păduche. *Hard-jup* - tutun din chiștoace de țigară. *Stick* sau *cane* - rangă de țilhar. *Peter* - un seif. *Bly* - lampa cu acetilenă a țilharilor.

To bawl - a suge sau a înghiți. *To knock off* - a fura. *To skipper* - a dormi sub cerul liber.

Aproape jumătate din cuvintele acestea sînt în cele mai cunoscute dicționare de argouri. Sînt interesante divagațiile de sens - greu de ghicit - deși unele ca și *tosherron* sînt imposibil de ghicit. Probabil că *glimmer* vine de la verbul „a străluci“ (*to glim*) sau de la un sens mai

vechi - „a trage cu ochiul“, dar acesta este un exemplu de modalitate de formare a cuvintelor noi, căci sensul de acum nu poate fi mai bătrîn decît automobilul. *Gee* este un cuvînt ciudat, probabil că vine de la „gee“ care înseamnă „cal“ în sensul de pretext. Cuvîntul *screever* este ciudat, de asemenea. Probabil că vine de la „scribo“, dar în limba engleză nu mai există un cuvînt înrudit cu el cel puțin de 150 de ani încoace; nu provine nici din franceză pentru că acolo nu se desenează pe asfalt. *Judy* și *bowl* sînt folosite în East End, și nu sînt întîlnite la vest de Tower Bridge. *Smoke* este un cuvînt folosit numai de vagabonzi. *Kip* este un cuvânt danez. Pînă nu de mult cuvîntul *Doss* (pat) era folosit cu acest sens, dar de acum e învechit.

Argoul și dialectele se schimbă repede în Londra. Vechiul accent londonez descris de Dickens și Surtees, cu „v“ în loc de „w“ și „w“ în loc de „v“ și așa mai departe, a dispărut complet. Accentul „cockney“, așa cum îl știm, se pare că datează din '40 (atunci a fost menționat pentru prima dată într-o carte americană, în „Jachetele albe“ a lui Herman Melville) și „cockney“ se schimbă deja, sînt oameni care acum spun „fice“ în loc de „face“, „nawce“ în loc de „nice“ și așa mai departe. Limbajul argotic se schimbă o dată cu accentul. De exemplu cu 25-30 de ani în urmă „argoul în rime“ era la modă în Londra. În argoul rimat, totul era denumit printr-un cuvînt cu aceeași terminație. Era atît de obișnuit încît era reprodus și în romane, acum însă nu se mai folosește. Probabil că toate cuvintele pe care le-am menționat vor dispărea în 20 de ani.

Și împrejurările se schimbă sau se demodează oricum. De exemplu, acum 20 de ani muncitorimea din Londra folosea cuvîntul „afurisit“. Acum l-au abandonat deși în romane cuvîntul a rămas caracteristic acestei clase sociale. Nici un londonez (născut în Londra) - nu e același lucru cu un englez de origine scoțiană sau irlandeză - nu folosește acum cuvîntul „bloody“ dacă nu are o oarecare

educație. Cuvîntul a ascensional într-un fel pînă cînd a încetat să mai fie considerat o înjurătură. Un adjectiv folosit în mod curent în Londra și care este atașat oricărui substantiv este ⁻³. Fără îndoială că în timp -, ca și „bloody“, se va demoda și va fi înlocuit prin alt cuvînt.

Întregul proces de formare al înjurăturilor, mai ales al celor englezești, este misterios. Prin natura lor înjurăturile au ceva irațional, ca magia - într-adevăr sînt un fel de magie. Dar în ceea ce privește acest subiect există un paradox, anume: intenția noastră cînd înjurăm este aceea de a șoca și de a jigni și facem asta pomenind ceva despre care în mod obișnuit nu se vorbește - ceva în legătură cu funcția sexuală. Lucru ciudat este că atunci cînd un cuvînt este acceptat ca înjurătura, atunci își pierde înțelesul original, adică ceea ce l-a făcut să fie folosit ca înjurătură. Un cuvînt devine înjurătură pentru că are un anumit înțeles și pentru că devine înjurătură își pierde acel înțeles. De exemplu, cuvîntul -. Londonezii nu îl mai folosesc acum, sau îl folosesc foarte rar referindu-se la înțelesul lui de bază, e pe buzele lor de dimineața pînă seara, dar este expletiv și nu înseamnă nimic. Pot fi găsite cuvinte similare și în limba franceză, de exemplu -, care este lipsit de sens acum. De asemenea cuvîntul -, este utilizat întîmplător la Paris, dar cei care îl folosesc habar nu au ce a însemnat demult. Se pare că regula este că acele cuvinte acceptate ca înjurături au un caracter magic, prin care se deosebesc de celelalte cuvinte și care le fac inutile în conversațiile obișnuite.

Cuvintele folosite ca insulte par să aibă același regim de utilizare ca și înjurăturile. Un cuvînt devine insultă, după cum se crede, pentru că înseamnă ceva urît, dar practic valoarea de insultă are puțin de-a face cu înțelesul actual. De exemplu cea mai amară insultă care poate fi adresată unui londonez este „bastard“. Cuvînt care luat așa cum e nu e jignitor deloc. Și cea mai urîtă insultă adresată unei

³Prin „-“ se înlocuiesc cuvinte obscene, care nu pot fi transcrise (cf. original l. engleză).

femei este „vacă“, un cuvînt care ar putea fi un compliment căci vacile sînt printre cele mai blînde animale. În mod evident un cuvînt jignește pentru că este folosit în acest scop, și nu are legătură cu înțelesul din dicționar, cuvintele, în special înjurăturile însemnînd ceea ce opinia publică dorește ca ele să însemne. Este interesant să vezi cum un cuvînt își schimbă caracterul după ce trece granița. În Anglia poți să tipărești „Je m'en fous“ fără să protesteze cineva. În Franța trebuie să scrii „Je m'en f...“. Sau, de exemplu cuvîntul *barnshoot* - o variantă a cuvîntului hindus „*bahinchut*“. Insultă urîtă, de neiertat în India, acest cuvînt are o încărcătură ușor comică în Anglia. L-am găsit în cărțile pentru școală, era într-una din piesele lui Aristofan și se sugera că este un gen de păsărească a ambasadorului Persiei. Probabil că acela care făcuse nota de observații știa bine ce însemna cuvîntul respectiv (*bahincht*). Dar, pentru că era un cuvînt străin, își pierduse calitatea magică de înjurătură și putea fi tipărit.

Încă un amănunt în legătură cu înjurăturile din Londra este că de obicei bărbații nu înjură în fața femeilor. În Paris lucrurile stau altfel. Muncitorii parizieni preferă să înjure cînd sînt și femei de față și nu își fac scrupule pentru asta, iar femeile înjură și ele adesea. Londonezii sînt mai politicoși sau mai sensibili, în această privință.

Acestea sînt cîteva observații pe care le-am făcut mai mult sau mai puțin la întîmplare. Păcat că nu se ocupă cineva serios de acest subiect, în sensul că ar merita să fie alcătuită o carte anuală a expresiilor argotice și a modificărilor pe care ele le suferă. Ar putea fi folositoare la observarea formării, evoluției și ieșirii din uz a cuvintelor.

Capitolul XXXIII

Cele două lire pe care mi le dăduse B. îmi ajunseseră zece zile. Mi-au ajuns atît de mult timp datorită lui Paddy care fusese econom pe drum și care apreciasse că și o singură masă completă pe zi era o extravaganță. Mîncare, pentru el, însemna pîine și margarină - eternul ceai cu două felii de pîine și margarină, care înșela foamea pentru o oră sau două. El m-a învățat cum să trăiesc cu mîncare, tutun și să am un pat și totul să nu mă coste mai mult de o jumătate de coroană pe zi. Și mai reușise să cîștige cîțiva șilingi „sclipind“ serile. Era o treabă nesigură, fiindcă era ilegală, dar ne-a ajutat să avem bani mai mult timp.

Într-o dimineață am încercat să lucrăm ca oameni-sandwich. Am mers la ora 5 la un birou, dar am găsit acolo un rînd de treizeci-patruzeci de bărbați care așteptau și după două ore ni s-a spus că nu mai au de lucru pentru noi. Nu am pierdut mare lucru pentru că oamenii-sandwich nu au o slujbă de invidiat. Sînt plătiți cu 3 șilingi pe zi și lucrează zece ore - este o muncă grea, mai ales pe vînt, și nu ai cum să chiulești pentru că un inspector veghează ca oamenii să-și facă meseria. În plus, ei sînt angajați cu ziua sau pentru trei zile, niciodată pentru o săptămînă, așa încît sînt nevoiți să aștepte ore întregi dimineața ca să obțină o slujbă. Numărul mare de bărbați fără lucru care vor într-adevăr să muncească este o piedică din cauza căreia nu pot lupta ca să fie tratați mai bine. Oamenii-sandwich distribuie niște anunțuri și sînt plătiți pentru fiecare bucată. Cînd vezi un bărbat care distribuie asemenea anunțuri poți să-i faci un serviciu luînd un anunț, căci este liber îndată ce le-a împărțit pe toate.

Între timp noi continuam să trăim și să dormim la pensiuni, era o viață monotonă, cumplit de plictisitoare. Zile întregi nu aveam altceva de făcut decît să stăm în bucătărie, citind ziarele din ziua trecută, sau, cînd reușea cineva să îl obțină, citeam ultimul număr din „Union Jack“. Între timp a plouat destul de mult și cine venea de afară era ud learcă așa că în bucătărie era un miros oribil. Singura distracție era ceaiul și cele două felii de pâine din cînd în cînd. Nu știu cîți oameni au o asemenea viață în Londra - probabil că mii. În ceea ce îl privește pe Paddy, aceasta era cea mai ușoară perioadă a vieții lui din ultimii doi ani. Din cînd în cînd vagabonda, uneori avusese și bani - cîțiva șilingi - mereu trăise așa. Ascultîndu-i vocea plîngăreață - se văita neîncetat atunci cînd nu mîncă - puteai să-ți dai seama ce chin era pentru el faptul că nu avea slujbă. Oamenii cred că un om fără slujbă își face griji numai din cauza salariului, însă dimpotrivă oamenii fără carte au munca în sînge și au nevoie de muncă mai mult decît de bani. Pe omul cu educație îl obosește lenevia forțată - unul dintre cele mai mari neajunsuri ale sărăciei. Dar un bărbat ca Paddy, lipsit de orice mijloc de a își umple timpul, fără muncă se simte ca un cîine în lanț. De aceea este o prostie să spui că aceia care au „decăzut“ sînt mai demni de milă decît alții. Omul care merită într-adevăr să fie compătimit este acela care a fost sărac întotdeauna și înfruntă sărăcia cu un curaj orb.

A fost un timp mort și nu îmi amintesc prea multe în afara discuțiilor cu Bozo. Într-o zi la pensiune a avut loc o „petrecere“. Eu și Paddy eram plecați și cînd ne-am întors după-amiază am auzit muzică. Am coborît și am găsit trei oameni îmbrăcați îngrijit care țineau o slujbă religioasă în bucătărie. Era un domn cu înfățișare gravă care purta o redingotă, o doamnă care avea o orgă portabilă și un tînăr care se juca nepăsător cu un crucifix. Am înțeles că intraseră și începuseră să țină slujba fără să fie invitați de nimeni.

Era o plăcere să vezi cum îi primiseră chiriașii pe intruși. Nu fuseseră deloc nepoliticoși cu vizitatorii, pur și simplu îi ignorau. De comun acord, toți cei din bucătărie - vreo sută de bărbați probabil - se comportau ca și cum cei trei nepofțiți nu existau. Aceștia din urmă stăteau și cîntau liniștiți și nimeni nu le dădea mai multă atenție decît dacă ar fi fost niște urechelnițe. Bărbatul cu redingotă ținea o predică, dar nu se auzea din ce spunea nici o vorbă, totul era înăbușit în zgomotul cîntecelor și zdrăngănitul tigăilor. Bărbații mîncau și jucau cărți la trei pași de orgă, ignorînd-o. Deodată cei trei intruși s-au ridicat și au plecat, fără să insulte pe nimeni, dar privindu-ne cu dispreț. Fără îndoială că se consolau gîndindu-se ce curajoși fuseseră aventurîndu-se de bună voie printre noi.

Bozo spunea că oameni ca ei vin de cîteva ori pe lună la pensiune. Sînt înțeleși cu poliția și nu pot fi dați afară. E curios cum cred că au dreptul să îți țină predici îndată ce venitul îți scade sub o anumită limită.

După nouă zile, din cele 2 lire ale lui B. rămăsese numai o liră și 9 pence. Eu și Pady am păstrat 18 pence pentru paturi și am cheltuit 3 pence pe ceai și pîine pe care le-am împărțit - mai mult un aperitiv decît o mîncare. La prînz ne era teribil de foame și Paddy și-a adus aminte de o biserică de lîngă gara King Cross, unde vagabonzii primeau gratuit un ceai o dată pe săptămînă. Acea era ziua cu pricina și ne-am hotărît să profităm de ea. Bozo, deși plouase și nu avea bani aproape deloc, nu a vrut să vină, motivînd că bisericile nu îi erau pe plac.

În apropierea bisericii așteptau vreo sută de oameni - indivizi murdari care veniseră de departe special pentru ceai, năpustindu-se ca niște ulii asupra unui taur mort.

Deodată ușile s-au deschis și un popă și cîteva fete ne-au mînat ca pe oi într-o încăpere. Era o biserică evanghelică, goală și teribil de urîtă, cu texte despre sînge și foc agățate pe pereți... era acolo și o carte cu imnuri religioase care conținea 1251 de imnuri. Citind cîteva din

ele am ajuns la concluzia că acea carte ar fi putut fi considerată drept exemplu de versuri din cele mai urâte. După ceai urma să fie ținută o slujbă și enoriașii obișnuiți se aflau în biserică. Era o dată pe săptămână și erau prezenți numai câteva zeci de enoriași, mai mult femei bătrâne care te făceau să te gîndești la niște găini fierte. Ne-am ocupat locurile și am privit ceaiul: fiecare cite un borcan de gem de o liră plin cu ceai și șase felii de pâine cu margarină. Imediat ce s-a terminat ceaiul vreo zece vagabonzi care se opriseră lingă ușă au plecat discret ca să evite slujba. Ceilalți au rămas, nu din recunoștință, ci pentru că nu aveau curaj să plece.

S-au auzit câteva acorduri de orgă și slujba a început. Deodată, ca la un semnal, vagabonzii au început să se poarte revoltător de urît. Asemenea scene erau inadmisibile în biserică. Bărbații se tolăniseră în strane, rîdeau și vorbeau tare; a trebuit să-l împiedic aproape cu forța pe tipul de lingă mine să își aprindă o țigară. Vagabonzii tratau slujba ca pe un spectacol comic. Era într-adevăr o slujbă ridicolă - genul la care se auzeau deodată „Aleluia!“ și versete de la sfîrșitul rugăciunilor spuse anapoda - asemenea comportament întrecea orice limită. Era un bătrîn dintre enoriași - fratele Bootle - care încerca să ne facă să ne rugăm și de cîte ori se ridica, vagabonzii băteau din picioare ca la teatru, spuneau ca nu demult moșul ținuse pe nepregătite o predică de 25 de minute pînă cînd îl întrerupse preotul. Odată, cînd fratele Bootle s-a ridicat, un vagabond a strigat „Doi contra unu că n-au trecut 7 minute“ atît de tare, încît a auzit toată biserica. Nu trecuse mult de cînd făcusem zgomot și îl acoperisem pe preot. Uneori cineva șoptea cu indignare „Ssst“, dar nu impresiona pe nimeni. Începusem să conducem noi slujba și nu ne oprea nimic să continuăm.

Era o scenă ciudată și dezgustătoare. Jos erau o mînă de oameni simpli, bine intenționați, care încercau să îl adore pe Dumnezeu, și sus eram o sută de bărbați pe care îi hrăneau, dar care făceam slujba imposibilă. O

adunătură de indivizi cu figuri nerase și murdare rînjeau de la galerie. Ce puteau să facă un bătrîn și cîteva femei împotriva unui grup de o sută de vagabonzi ostili? Le era frică de noi, iar noi îi terorizam. Așa îi răsplăteam pentru că ne umiliseră dîndu-ne să mîncăm.

Preotul era un tip de treabă. A ținut o predică lungă despre Joshua și aproape a reușit să ignore chicotelile și discuțiile de la galerie. Dar la sfîrșit, nemaiputînd îndura, a anunțat răspicat:

— Mă voi adresa în aceste ultime cinci minute în special păcătoșilor care nu pot fi salvați!

După ce a spus acestea s-a uitat spre galerie și ne-a fixat 5 minute ca să nu fie nici o îndoială în legătură cu sufletele salvate și cele nesalvate. Dar puțin ne păsa! Chiar cînd preotul ne amenința cu focul iadului, noi ne răsuceam țigări și la ultimul „amin“ am năvălit spre scări cu un chiot, mulți dintre noi fiind de acord să mai vină la ceai și săptămîna următoare.

Această scenă mă interesase. Era ceva atît de diferit de conduita obișnuită a vagabonzilor - de recunoștință abjectă de viermi pe care o arătau acceptînd mila. Explicația era desigur că făcusem abstracție de congregație și astfel nu ne fusese teamă de ei. Un om care primește pomană își urăște binefăcătorul aproape întotdeauna - este caracteristic pentru natura umană, și cînd mai are în spatele lui cincizeci sau o sută de oameni, el își va arăta ura.

Seara, după ceaiul gratuit, Paddy a mai cîștigat pe neașteptate încă 18 pence „sclipind“. Era exact chiria pentru încă o noapte la pensiune. I-am pus la păstrare și am flămînzit pînă în seara următoare. Bozo, care ne-ar fi putut da ceva de mîncare a fost plecat toată ziua. Asfaltul era ud și Bozo plecase spre „Elephant and Caastle“, unde știa el un loc adăpostit. Din fericire am avut eu niște tutun, altfel ziua ar fi putut fi și mai proastă.

La 8 și jumătate am plecat cu Paddy spre malul rîului, unde știam că un preot împărțea bonuri, pentru mîncare o

dată pe săptămînă. Sub podul Charing Cross așteptau cincizeci de bărbați oglindindu-se în băltoacele tremurătoare. Unii dintre ei erau niște specimene cu adevărat îngrozitoare - din cei care dormeau pe malul rîului și erau mai periculoși decît cei din azilurile de săraci. Îmi amintesc că unul dintre ei era îmbrăcat într-un pardesiu fără nasturi, legat cu o sfoară, avea o pereche de pantaloni zdrențăroși și niște ghete din care îi ieșeau degetele. Avea o barbă de fachir și reușise să se murdărească pe piept și pe umeri cu ceva care semăna cu un combustibil de tren. Cît se vedea din fața lui murdară și păroasă era de o paloare neobișnuită cauzată de vreo boală. L-am auzit vorbind, avea un accent bun de funcționar sau supraveghetor.

Curînd a apărut și preotul și oamenii s-au așezat ordonat la coadă, după cum veniseră. Preotul era un tip drăguț, tînăr și, destul de curios, semăna mult cu Charlie, prietenul meu de la Paris. Era timid și încurcat și nu vorbea decît ca să ne ureze o seară bună. Trecea repede de la un om la altul, înmîna tichetele și nu aștepta să i se mulțumească. Drept consecință - în semn de recunoștință, se spunea că preotul e un tip al dracului de cumsecade. Cineva (chiar aproape de el) a strigat:

— Ei bine, nu o să ajungă niciodată episcop.

Acesta era fără îndoială un compliment.

Erau tichete de 6 pence bucata pentru o cantină din apropiere. Cînd am ajuns acolo ne-am dat seama că proprietarul, știind că vagabonazii nu puteau merge în altă parte, ne păcălea dîndu-ne mîncare numai de 4 penny pentru un tichet. Eu și Paddy ne-am pus tichetele la un loc și am obținut o masă pe care în oricare cafenea am fi plătit 7-8 pence. Preotul împărțise tichete în valoare de peste o liră, așa că proprietarul îi escroca pe vagabonzi cu peste 7-8 șilingi pe săptămînă. Metamorfoza în victimă este un proces inerent în viața de vagabond și va continua atît timp cît oamenii vor primi în loc de bani tichete.

Eu și Paddy ne-am întors la pensiune și, încă flămânzi, am trîndăvit în bucătărie, înlocuind mîncarea cu dulcea căldură a focului. Bozo a venit la 10,30 mort de oboseală și tras la față. Din cauza piciorului mutilat se deplasa anevoie, chinuit. Nû cîștigase nici un penny desenînd pe asfalt, toate locurile adăpostite fuseseră ocupate și cîteva ceasuri bune cerșise fățiș, atent să nu-l vadă vreun polițist. Strînsese 8 pence - cu un penny mai puțin față de cît îi trebuia ca să își plătească locul de dormit. Ora la care se plătea trecuse demult. Bozo reușise să se strecoare înăuntru cînd nu se uita paznicul. În orice moment putea fi prins și dat afară să doarmă pe malul rîului. Bozo își scoase lucrurile din buzunar și le examină cu atenție gîndindu-se ce ar putea să vîndă. Se decise pentru brici și dădu o tură prin bucătărie. În cîteva minute îl vînduse pentru 3 pence - destul ca să-și plătească patul, să cumpere ceai și să îi mai rămînă și o jumătate de penny.

Bozo își luă ceaiul și se așeză lîngă foc să își usuce hainele. În timp ce sorbea din ceai, începu să rîdă de unul singur ca la o glumă bună. Surprins, l-am întreat de ce rîde.

— E al naibii de hazliu! spuse. Destul de amuzant și pentru „Punch“. Ce crezi că am făcut?

— Ce?

— Mi-am vîndut briciul înainte să-l folosesc măcar o dată - ca un fraier!

Nu mîncase de dimineață, umblase cîteva km cu piciorul lui deformat, hainele îi erau ude learcă și ca să nu moară de foame, nu avea decît o jumătate de penny. Cu toate acestea se putea amuza pe seama briciului. Era imposibil să nu îl admir.

Capitolul XXXIV

Pentru că banii noștri erau pe sfârșite, eu și Paddy am plecat spre azilul de săraci. Am mers spre sud pe Old Kent Road, spre Cromley, nu puteam să ne ducem la un azil din Londra fiindcă Paddy fusese de curînd la unul și nu voia să riște mergînd din nou acolo. Era o plimbare de 16 mile, pe asfalt, tălpile ne usturau teribil și eram cumplit de flămînzi. Paddy culegea mucuri de țigări de pe jos ca să-și facă provizii de tutun pentru azil. Perseverența lui a fost răsplătită pînă la urmă, căci a găsit o monedă de un penny. Am cumpărat o bucată mare de pîine veche și am devorat-o pe drum.

Cînd am ajuns la Cromley era prea devreme ca să fim primiți în azil, așa că am mai mers cîteva mile spre o plantație de lîngă o pajiște, unde ne-am putut așeza. Era un loc unde poposeau vagabonzii de obicei. Se cunoștea după iarba bătătorită și după bucățile de ziar lăsate în urmă. Mai soseau și alți vagabonzi cîte unul, cîte doi. Era o vreme frumoasă de toamnă. În apropiere creștea un răzor de calomfir și acum îi simt mirosul iute amestecat cu duhoarea vagabonzilor. Pe pajiște doi mînji cu pielea brun roșcată, cu coama și coada albe mîncau dintr-un gard. Obosiți și asudați ne-am tolănit pe jos. Cineva a reușit să găsească lemne uscate și să aprindă un foc. Am băut toți ceai, fără lapte, dintr-un bidon de tablă care circula din mînă în mînă.

Cîțiva vagabonzi au început să istorisească diverse întîmplări. Unul dintre ei, Bill, un tip interesant, un cerșetor autentic, de școală veche, voinic precum Hercule, dușman înverșunat cu munca, se lăuda că și-ar putea găsi oricînd o slujbă în marină, dar îndată ce și-ar primi

salariul la sfârșit de săptămână s-ar îmbăta și ar fi concediat. Era pățit. Uneori cerșea, în special de la negustori. Vorbea cam așa:

— Am mers prin Kent, dar nu prea departe. E un ținut de zgîrciți, asta e. Se taie frunză la cîini pe-acolo. Ai dracului brutari mai degrabă aruncă pîinea decît să o dea de pomană. La Oxford - acolo e locul potrivit pentru cerșit, vă spun eu.

Cînd am fost la Oxford am cerșit pîine, slănină, carne de vacă și în fiecare seară cerșeam parale de la studenți ca să dorm undeva. Mai aseară îmi trebuiau 2 pence ca să-mi plătesc patul și i-am cerut unui popă. Mi-a dat 3 pence și pe urmă m-a denunțat pentru cerșit.

— Cerșeai, hai? mă întrebă polițistul.

— Nu, niciodată, am răspuns.

— L-am întrebat pe domnu' cît e ceasul, am zis.

Polițistul începuse să îmi scotocească prin haine și scoase o bucată de carne și două franzele.

— Da', astea ce sînt? zise el. Ia vino cu mine la secție, spuse el. Nănosu' mi-a dat șapte zile. Nu mai cerșesc de la împuțitii ăștia de preoți. Dar, Iisuse, ce-mi pasă că m-a scos din circulație șapte zile? etc., etc.

Viața lui se rezuma la cerșit, băutură și pușcărie. În timp ce povestea, rîdea ca și cum totul era o glumă extraordinară. După cum arăta nu prea se descurca din cerșit pentru că purta numai un costum din catifea, un fular și o șapcă. Nu avea nici șosete, nici lenjerie. Și totuși era gras și vesel și mirosea a bere, un miros neobișnuit pentru un vagabond de azi.

Doi vagabonzi fuseseră de curînd în pensiunea Cromley și spuneau o poveste despre o fantomă care bîntuia pe acolo. Ziceau că cineva se sinucisese acolo cu ani în urmă. Un vagabond reușise să își ia un brici în celulă și acolo și-a tăiat gîtul. În zori, cînd a venit supraveghetorul, cadavrul era așezat în dreptul ușii. Cînd au intrat în celulă au rupt mîna mortului. Drept răzbunare, fantoma mortului bîntuia prin celulă și cine doarme acolo, peste un an moare -

desigur că erau multe cazuri. Dacă ușa unei celule se înțepenea când încercai să o deschizi, trebuia să fugi de celula aceea ca de ciumă fiindcă era cea cu fantoma, fără îndoială.

Doi vagabonzi, foști marinari, spusese altă poveste înfiorătoare. Un bărbat, pe care au jurat că îl cunoșteau, plănuse să călătorească clandestin pe un vapor care mergea spre Chile. Transporta țesături ambalate în lăzi mari de lemn și cu ajutorul unui docher, bărbatul acela reușise să se strecoare într-o ladă. Însă docherul n-a ținut cont de ordinea în care a încărcat lăzile. Lada în care se afla călătorul clandestin a fost ridicată cu macaraua și așezată apoi sub sute de lăzi în depozitul vaporului. Nimeni nu a descoperit ce s-a întâmplat pînă la sfîrșitul călătoriei cînd bărbatul era un cadavru putrezit deja.

Un alt vagabond a spus povestea lui Gilderoy, un tîlhar scoțian. Gilderoy era un bărbat care fusese condamnat la spînzurătoare, dar evadase, pusese mîna pe judecătorul care îl osîndise la moarte și îl spînzurase (ce tip grozav). Vagabonzilor le-a plăcut povestea, însă o înțeleseseră anapoda. În versiunea lor, Gilderoy fugise în America, dar în realitate el fusese prins din nou și executat. Fără îndoială că povestea fusese îmbunătățită în mod voit - așa cum și copiii inventează un final fericit pentru legendele cu Robin Hood și Samson. Povestea asta i-a stimulat pe vagabonzi și au început să vorbească despre istorie. Un bătrîn a declarat că legea exista de pe vremea cînd nobilii erau vînați în locul căprioarelor. Unii au rîs de el, dar bătrînul avea o idee fixă. Mai auzise el de „legile porumbului“ și de „jus primae noctis“ (credea că existase cu adevărat). De asemenea credea că Războiul de Secesiune fusese o răscoală a săracilor împotriva bogaților - probabil că făcea o confuzie cu răscoalele țărănești. Mă îndoiesc că bătrînul știa să citească, și desigur că nu citea ziarele. Frînturi de istorie erau transcrise din generație în generație de vagabonzi, de sute de ani în unele cazuri. Era o tradiție orală ca un ecou îndepărtat al Evului Mediu.

Eu și Paddy m-am dus la azilul de săraci la 6 seara și am plecat de-acolo la 10 dimineața. A fost la fel ca la Romton și Edbury și n-am văzut nici o urmă de fantomă. Printre cei care au stat la azil erau doi tineri - William și Fred - toți pescari din Norfolk, plini de viață. Le plăcea să cînte. Știau ei un cîntec „Nefericita Bella“ care merită să fie scris. În cele două zile care au urmat l-am auzit de vreo zece ori, așa că l-am învățat pe dinafară cu excepția unui vers sau două pe care le-am ghicit. Suna așa:

Bella era tînără, Bella era frumoasă
Cu ochii ca cerul și părul auriu
O, nefericita Bella!
Pasul îi era ușor și avea inima bună
Dar nu prea avea minte și într-o bună zi
A fost amăgită
De un seducător cu inima crudă.
Biata Bella era tînără și nu credea
că lumea e dură și oamenii necinstiți.
O, nefericita Bella!
Spunea ea: Omul meu bun
Se va însura cu mine, așa se cuvine
În inima ei credea neîncetat
În acel ticălos și crud bărbat.
S-a dus la el acasă, dar mizerabilul
I-a spus minciuni și și-a făcut bagajul
O, nefericita Bella!
Proprietăreasa i-a zis: cară-te de-aici
Nu te țin în casa mea, nu-mi ești de folos.
Biata Bella, ce durere, ce nefericire
Din cauza unui bărbat crud și ticălos.
Noaptea întregă a umblat prin zăpadă
Și a suferit cumplit,
O, nefericita Bella!
Iar cînd zorii s-au ivit
Vai, biata Bella era moartă,
A fost trimisă la groapă de tînără

De un bărbat ticălos și crud.
Vezi așadar că orice ai face
Fructele păcatului sînt amare
O, nefericita Bella!
Și cînd ău pus-o în mormîntul rece
Bărbații au spus: „Ei, asta-i viața
Dar femeile au murmurat încetișor
Bărbații sînt de vină - ticăloși nenorociți.“

Probabil că a fost scris de o femeie.

William și Fred, cei care au cîntat cîntecul erau haimanale sadea, dintre cei care fac vagabonzilor faimă proastă. S-a întîmplat să știe că supraveghetorul de la Cromley are niște haine vechi ce urmau să fie împărțite vagabonzilor care aveau nevoie de ele. Înainte să intre în azil, William și Fred și-au scos ghetele, le-au spintecat cusăturile, au tăiat bucăți din talpă și le-au adus într-o stare jalnică. Apoi au cerut supraveghetorului încălțăminte. Văzînd în ce hal arătau ghetele celor doi, supraveghetorul le-a dat ghete aproape noi. A doua zi nici n-au ieșit bine din azil și și-au vîndut ghetele pentru un șiling și 9 pence. Așa au crezut ei că pentru suma asta merită să îți distrugi încălțăminte.

După ce am plecat de la azil am pornit spre sud, spre Lower Binfield și Ide Hill. Pe drum doi vagabonzi s-au luat la bătaie. Se certaseră în timpul nopții (fusesse un *casus belli* prostesc: unul îi spusese celuiilalt că e un rahat - insultă bolșevică de neiertat) și așa că s-au bătut pe un cîmp. Cîțiva dintre noi ne-am uitat la ei. Scena îmi stăruie și acum în minte din cauza unui lucru: bărbatul care lua bătaie a căzut, pălăria i-a zburat de pe cap și i-a descoperit părul ca neaua. După aceea au intervenit unii din cei care priveau și i-au despărțit. Între timp Paddy făcuse cercetări și aflase că adevăratul motiv al neînțelegerii fusesse, ca de obicei, mîncarea în valoare de cîțiva penny.

Am ajuns la Lower Binfield destul de devreme și Paddy a umplut timpul cerșind de lucru pe la intrările din spate. Într-o casă l-au pus să taie niște lăzi pentru lemne de foc și pentru că spusese că afară mai are un coleg, m-au chemat și pe mine și am făcut treaba împreună. Când am terminat, stăpînul casei i-a spus fetei în casă să ne aducă afară cîte o ceașcă de ceai. Îmi amintesc felul în care a făcut acest lucru: era îngrozită și pînă la urmă pierzîndu-și curajul a așezat ceștile pe o potecă, a fugit spre casă și s-a zăvorît în bucătărie. Atît de îngrozitor este numele de vagabond. Am primit și cîte 6 pence fiecare, și ne-am cumpărat o franzelă de 3 penny și o jumătate de uncie de tutun. Am mai rămas cu 5 pence.

Paddy s-a gîndit că e mai înțelept să ne îngropăm banii pentru că supraveghetorul de la Lower Bingfield era renumit ca tiran și s-ar fi putut să nu ne lase să stăm în azil dacă aveam vreun ban. Pentru vagabonzi e ceva obișnuit să își îngroape banii. Dacă vor să intre cu bani în azil și-i cos în haine, însă dacă sînt prinși sînt pedepsiți cu închisoarea. Paddy și Bozo știau o astfel de întîmplare adevărată. Un irlandez (Bozo a spus că era un irlandez, Paddy că era un englez), care nu era vagabond, avea 30 de lire și nu își găsea un pat în satul în care ajunsese. A întrebat un vagabond ce să facă și a fost sfătuit să meargă la azilul de săraci. Așa se procedează, dacă nu ai unde să dormi, mergi la un azil de săraci, plătești și rămii acolo peste noapte. Irlandezul s-a gîndit că e mai bine să doarmă pe degeaba așa că s-a prezentat la azil ca oricare altul. Cele 30 de lire și le cususe în haine. Între timp, vagabondul care îl sfătuisese să vină la azil îi ceruse voie supraveghetorului să plece mai devreme a doua zi fiindcă găsise o slujbă. La șase dimineața vagabondul plecă îmbrăcat în hainele irlandezului.

Irlandezul s-a plîns pentru furt și s-a ales cu treizeci de zile închisoare pentru că a venit la adăpostul pentru săraci prin înșelătorie.

CapitolulXXXV

Sosiți la Lower Bienfield, am stat tolăniți în iarbă ceva vreme sub privirile localnicilor. Un preot și fiica lui au venit și s-au uitat în tăcere la noi un timp, de parcă am fi fost pești de acvariu și apoi au plecat. Eram cîteva zeci de vagabonzi care așteptau. Erau acolo și William și Fred care cîntau și cei doi bărbați care se bătuseră și Bill cerșetorul. Cerșise de la brutari și avea acum ascunse între piele și haină provizii serioase de pîine uscată. A împărțit-o cu noi și am fost toți bucuroși. Printre noi era și o femeie, prima vagaboandă pe care am văzut-o vreodată. Era o femeie grăsună și foarte murdară, de vreo 60 de ani, îmbrăcată într-o cămașă neagră și lungă. Făcea pe doamna și cînd se așeza cineva lîngă ea strîmba din nas și se muta mai departe.

— Unde mergeți doamnă? a întrebato un vagabond.

Femeia a pufnit și s-a uitat în depărtare.

— Ei, haideți doamnă! zise vagabondul. Fruntea sus. Fiți mai prietenoasă, pe-aici toți sîntem în aceeași oală.

— Mulțumesc, spuse femeia. Cînd o să vreau să mă amestec cu niște *vagabonzi*, o să vă anunț!

Mi-a plăcut felul în care a spus „vagabonzi“. Parcă îți arăta într-o fracțiune de secundă tot sufletul ei mic și nepăsător de femeie care nu a învățat absolut nimic în ani de mers pe drumuri. Fără îndoială că era o văduvă respectabilă care devenise vagaboandă în urma vreunui accident grotesc.

Azilul se deschidea la ora 6. Era sîmbătă și ca să rămînem acolo în week-end - așa se obișnuia. Nu știu de ce, dar aveam sentimentul că duminica era o zi neplăcută. Cînd am fost înregistrați am declarat că sînt ziarist. Era mai mult adevăr în declarația mea de acum, decît atunci cînd pretinsesem că sînt pictor, pentru că uneori cîștigasem bani pe articolele trimise ziarelor, dar era o

prostie să afirm așa ceva, căci ar fi urmat o serie de întrebări. Îndată ce am intrat în azil și ne-am aliniat pentru percheziție, supraveghetorul m-a strigat. Era un individ rigid, aspru, de vreo 40 de ani, dar nu arăta atât de sever, deși avea un aer de soldățoi tocit. El zise tăios:

— Care dintre voi e Blank? (Nu mai știu ce nume declarasem)

— Eu, domnule.

— Deci ești ziarist?

— Da, domnule, am spus tremurând. Cu numai câteva întrebări ar fi putut descoperi că mințisem și asta însemna închisoare. Însă supraveghetorul mă măsură cu privirea și zise:

— Atunci ești un gentleman?

— Așa cred.

S-a mai uitat o dată la mine.

— Ei, asta-i un ghinion teribil dom'le, spuse el, al dracului ghinion. Și pe urmă m-a tratat altfel, cu un fel de deferență. Nu m-a percheziționat, iar la baie mi-a dat un prosop curat numai pentru mine - un lux nemaiîntâlnit. Atît de puternic este cuvîntul „gentleman“ pentru urechile unui soldățoi.

Pe la șapte ne-am înfulecat ceaiul și pîinea și am intrat în celulele noastre. Dormeam cîte unul în celulă, aveam paturi și saltele așa că puteam dormi bine. Dar în nici un azil nu e totul perfect și la Lower Bienfield era foarte frig. Caloriferele nu funcționau, iar cele două pături subțiri pe care le promisem fiecare erau aproape nefolositoare. Era toamnă, dar era un frig insuportabil. Nu aveam decît să petrecem 12 ore de noapte întorcîndu-ne de pe o parte pe alta, dormind cîteva minute ca să ne trezim tremurînd. Nu puteam fuma pentru că tutunul pe care reușisem să îl luăm înăuntru se afla în haine și hainele nu le primeam decît dimineața. Pe coridor se auzeau voci și din cînd în cînd cîte o înjurătură. Nu cred că a dormit cineva mai mult de o oră.

Dimineța, după micul dejun și după inspecția doctorului, supraveghetorul ne-a îngrămădit în sufragerie și ne-a închis acolo. Era o încăpere văruiată în care persista un miros de închisoare. Avea ciment pe jos, iar mesele și băncile erau din lemn. Ferestrele cu zăbrele erau prea sus ca să te poți uita afară și nu era nici un ornament, cu excepția unui ceas și a unei copii după regulile azilului. Înghesuiți umăr lângă umăr pe bănci, eram deja plictisiți, deși era abia ora opt dimineța. Nu aveam ce face, nici ce să discutăm, nici măcar loc să ne mișcăm nu aveam. Singura consolare era că se putea fuma, lucru la care se închidea ochii, dacă nu erai prins în flagrant. Scotty, un vagabond mic și păros cu un nenorocit de accent cockney de Glasgow, n-avea tutun, chiștocul lui de țigară căzuse din gheată în timpul percheziției și fusese confiscat. I-am dat rămășițele unei țigări. Fumam pe furiș, ascunzându-ne țigările în buzunare, ca niște elevi, când îl auzeam venind pe supraveghetor.

Majoritatea vagabonzilor își petreceau 10 ore în această cameră inconfortabilă și neprimitoare. Dumnezeu știe cum rezistau. Eu am fost mai norocos ca alții, pentru că la ora 10 supraveghetorul a ales câțiva oameni pentru munci și m-a desemnat pentru bucătăria azilului, cea mai rîvnită dintre slujbe. Asta și prosopul curat erau efectul cuvîntului magic „gentleman“.

Nu era nimic de făcut în bucătărie și m-am strecurat afară, într-un șopron folosit pentru depozitarea cartofilor, unde se furișează câțiva săraci ai azilului, ca să scape de serviciul de duminică dimineța. Erau câteva lăzi pe care se putea sta și câteva numere vechi din „Family Herald“ și chiar o copie din „Raffles“, din biblioteca azilului. Săracii spuneau lucruri interesante despre viața în azil. Mi-au spus, printre altele că lucrul cel mai urît în azil era uniforma - ca un stigmat al pomenii. Dacă își puteau purta propriile lor haine, sau fulare și șepci pe oameni nu îi deranja că sînt săraci. Am mîncat la masa azilului - o mîncare consistentă și destulă cît să sature un șarpe boa.

A fost cea mai bună mîncare de care am avut parte de cînd plecasem de la hotelul X. Săracii spuneau că duminica se îndopau pînă plesneau, dar în timpul săptămînii erau prost hrăniți. După masă bucătarul m-a trimis să spăl vasele și mi-a spus să arunc mîncarea rămasă. Risipa era umilitoare și, în împrejurările de atunci, înspăimîntătoare chiar. Pulpe cu carne pe jumătate mîncate și găleți pline cu bucăți de pîine și cu legume erau aruncate ca un gunoi oarecare. Am umplut cinci lăzi de gunoi cu mîncare ce putea fi consumată. În timp ce făceam asta, cincizeci de vagabonzi stăteau în azil cu burțile pline de pîine și brînză, probabil și cu cartofi fierți, reci înghițiți în cinstea zilei de duminică. După spusele săracilor mîncarea era aruncată în mod deliberat și nu era dată de pomană vagabonzilor în nici un caz.

La ora 3 am intrat din nou în azil. Vagabonzii stăteau aici de la 8. Abia aveau loc să se miște și erau pe jumătate înnebuniți de plictiseală. Nu mai aveau nici ce să fumeze, căci tutunul vagabonzilor este chiștocul de țigară și se termină repede. Majoritatea bărbaților erau prea plictisiți ca să mai vorbească. Stăteau înghesuiți pe bănci holbîndu-se la pereți și căscînd de le trozneau fălcile. Încăperea miroasea a plictiseală.

Paddy, cu dureri de șezut din cauza băncii tari, se tînguia neîncetat așa că am stat de vorbă cu un vagabond mai spălat, un tînăr dulgher care purta guler și cravată și era pe drumuri din cauză că nu avea unelte. Se ținea mai la distanță de ceilalți vagabonzi și se considera un tip liber nu un azilant.

Îi plăcea literatura și în buzunar avea o copie din „Quentin Durward“. Mi-a spus că nu a intrat niciodată într-un azil decît atunci cînd era foarte înfometat. Dormise prin tufișuri sau în spatele căpițelor. Pe coasta de sud cerșise în timpul zilei și dormise cu săptămînile în cabinele de pe plajă.

Am vorbit despre viața de vagabond. El a criticat regulamentul din cauza căruia un vagabond trebuie să

petreacă 14 ore pe zi în azil și celelalte 10 ore pe stradă. A vorbit chiar despre cazul lui - făcuse șase luni de muncă silnică pentru că ținuse să aibă niște unelte în valoare de câteva lire. Era o tîmpenie, spunea el.

I-am povestit despre risipa de mîncare de la bucătărie și i-am spus părerea mea despre asta. Auzindu-mă a început îndată să vorbească altfel. Am văzut cum se trezise în el egoismul latent în orice muncitor englez. Deși flămînzise ca și alții, a găsit deodată argumente în apărarea faptului că mîncarea era mai curînd aruncată decît să fie dată vagabonzilor. M-a admonestat sever.

— Trebuie să o arunce, zise el. Dacă azilurile ar fi mai confortabile, atunci toate lepădăturile din țară ar veni aici. Numai mîncarea proastă le face să se țină de o parte. Toți vagabonzii ăștia sînt niște leneși, prea leneși ca să muncească, asta e. Nu trebuie încurajați. Sînt niște lepădături.

Am încercat să-i dovedesc că greșește, dar nu mă asculta. Repeta mereu:

— Nu trebuie să-ți fie milă de vagabonzi, sînt niște lepădături. Nu trebuie să îi judeci după oameni ca mine și ca tine. Sînt doar niște lepădături și basta.

Era interesant să vezi modul subtil în care vorbea despre el considerîndu-se altfel decît „vagabonzii ăștia“. Era pe drumuri de șase luni, dar în fața lui Dumnezeu pe care îl invoca, el nu era vagabond. Presupun că sînt o mulțime de vagabonzi care îi mulțumesc lui Dumnezeu că nu sînt vagabonzi. Sînt ca oamenii răi care spun la fel cînd e vorba de oameni ca ei.

Au mai trecut trei ore. La 6 a fost cina, destul de puțin comestibilă. Pîinea, destul de tare dimineța (fusesse tăiată în felii de sîmbătă seara), era acum ca biscuiții marinarilor. Din fericire era unsă cu untură, dar noi o curățam și o mîncam goală - tot era mai mult decît nimic. La 6 și un sfert am fost trimiși la culcare. Dormitorul era ca la cazarmă: o încăpere cu treizeci de paturi apropiate unul de altul și un hîrdău care servea drept oală de

noapte. Mirosea oribil și un bătrîn a tușit și s-a trezit toată noaptea. Dar fiind așa mulți împreună a fost cald în cameră așa că am dormit un pic.

La 10 dimineața am plecat - după inspecția doctorului și după ce primisem pîine și brînză pentru prînz. William și Fred, care aveau cîte un șiling, și-au înfipt pîinea în gardul azilului - în semn de protest - spuneau ei. Erau destul de veseli pentru niște vagabonzi. Un imbecil (există cîte unul în orice grup de vagabonzi) a spus că e prea obosit ca să mai meargă și s-a agățat în gard pînă cînd l-a scos supraveghetorul de acolo și l-a făcut să umble cu un picior în spate. Eu și i Paddy ne-am întors spre nord, spre Londra. Cea mai mare parte din vagabonzi se duceau spre Ide Hill, despre care se spunea că e cel mai prost azil din Anglia.

Vă amintesc din nou că era o toamnă frumoasă și drumul era liber - uneori trecea cîte o mașină. Aerul părea că are un parfum de măcriș după ce stătusem în azilul acela urît mirositor. Mai tîrziu am auzit în urma noastră pași și pe cineva strigînd. Era micul Scotty, vagabondul din Glasgow, care fugea după noi. Scoase din buzunar o cutie de tablă ruginită. Zîmbea prietenos ca și cum s-ar fi achitat de o datorie.

- Poftim, camarade, spuse el amabil. Îți datorez niște chiștoace. M-ai împrumutat ieri. Supraveghetorul mi-a dat înapoi cutia mea cu chiștoace cînd am plecat azi dimineața. Nu vreau să rămîn dator, poftim.

Și îmi puse în palmă patru chiștoace scîrboase și murdare.

Capitolul XXXVI

Vreau să mai fac niște remarci generale despre vagabonzi. Dacă stai să te gîndești, vagabonzii sînt un produs straniu și merită să meditezi asupra acestui subiect. E straniu ca un grup de oameni, în număr de vreo zece mii, să meargă înapoi și încolo prin Anglia ca și evreii rătăcitori. Deși cazul merită în mod evident să fie analizat, nu se poate face acest lucru pînă cînd nu scapi de anumite prejudecăți. Aceste prejudecăți sînt înrădăcinate în ideea că orice vagabond, *ipso facto*, este un ticălos. Am fost învățați, în copilărie că vagabonzii sînt ticăloși și de aceea, în mintea noastră există un fel de model al vagabondului ideal sau tipic - o creatură respingătoare și periculoasă, care mai degrabă ar muri decît să muncească sau să se spele și care nu vrea nimic decît să cerșească, să bea și să fure găini. De fapt acest monstru-vagabond nu există în realitate mai mult decît chinezul din poveștile din reviste, dar este foarte greu să scăpăm de această iluzie. Chiar cuvîntul vagabond evocă imaginea lui. Și credința în el ne împiedică să ne punem întrebări despre adevăratul vagabond.

Să luăm o întrebare fundamentală despre vagabondaj: De ce există vagabonzi? E un lucru ciudat, dar puțini oameni știu ce îl determină pe un vagabond să stea pe drumuri. Și, din cauză credinței într-un monstru-vagabond, sînt sugerate cele mai fanteziste motive. De exemplu, se spune că un vagabond evită să muncească pentru că e mai ușor să cerșească, să caute prilejuri potrivite pentru infracțiuni, chiar - cel mai probabil dintre motive - pentru că îi place să fie vagabond. Am citit într-o carte de criminologie că vagabondajul este un atavism, o întoarcere înapoi la stadiul nomad pe care l-a depășit omenirea. Adevărata cauză a vagabondajului este evidentă. Desigur că un vagabond nu este un nomad - același lucru

ar putea fi spus la fel de bine și despre un negustor ambulant. Un vagabond vagabondează nu pentru că îi place, ci pentru același motiv pentru care mașinile circulă pe stînga, pentru că se întîmplă să existe legi care îl obligă să vagabondeze. Un om nevoiaș, dacă nu este ajutat de parohie, nu poate să meargă decît la azilurile pentru săraci și la orice azil este primit numai pentru o noapte și în mod automat trebuie să plece apoi în altă parte. Este vagabond pentru că, prin lege, ori vagabondează, ori moare de foame. Dar oamenii au ajuns să creadă în monștrii-vagabonzi și astfel preferă să creadă că trebuie să existe niște motive mai mult sau mai puțin rău intenționate pentru vagabondaj.

Ca fapt divers, foarte puțini vagabonzi fac față unei anchete. Să luăm ideea în general acceptată că vagabonzii sînt indivizi periculoși. Din experiență, s-ar putea spune apriori că foarte puțini vagabonzi sînt periculoși pentru că dacă ar fi astfel ar fi tratați corespunzător. Un azil pentru săraci rareori primește o sută de vagabonzi într-o noapte, și aceștia sînt supravegheați de un personal de cel mult trei bărbați. O sută de ticăloși nu ar putea fi stăpînită de trei oameni neînarmați. Într-adevăr, cum vagabonzii se lasă conduși ca o turmă de oi de către angajații azilului de săraci, este evident că sînt creaturile cele mai docile din lume. Să zicem că vagabonzii sînt bețivi - este o idee ridicolă. Fără îndoială că mulți vagabonzi ar bea dacă ar avea ocazia, dar prin natura lucrurilor, ei nu pot face astfel. La ora actuală un lichid decolorat numit bere costă 7 pence în Anglia. Ca să te îmbeți îți trebuie cel puțin o jumătate de coroană și un om care are o jumătate de coroană adesea nu este un vagabond. Ideea că vagabonzii sînt paraziți sociali lipsiți de rușine este absolut nefondată, dar în cîteva procente din cazuri afirmația este întemeiată. În mod hotărît parazitismul cinic, despre care se poate citi în cărțile lui Jack London despre vagabondajul în America, nu stă în caracterul englezilor. Englezii sînt o specie cu o conștiință deosebită, cu un acut simț al nevinovăției

pentru starea de sărăcie. Este de neimaginat un englez care să devină în mod deliberat un parazit și această trăsătură națională nu se schimbă pentru că un om nu are slujbă. Dacă te gîndești că un vagabond este numai un englez fără slujbă, forțat prin lege să ducă o viață de vagabond, atunci monstrul-vagabond dispăre.

Nu spun, desigur, nici că majoritatea vagabonzilor sînt ființe ideale, spun numai că sînt ființe umane obișnuite și dacă sînt mai răi decît alți oameni, acesta este rezultatul și nu cauza modului lor de viață.

Așa că atitudinea de „să le fie de bine“, care este luată de obicei față de vagabonzi, nu este mai dreaptă decît ar fi față de șchiopi sau invalizi. Este o viață extraordinar de utilă și neplăcută. Am descris azilul de săraci - rutină pentru viața de vagabond -, dar sînt trei lucruri rele asupra cărora trebuie insistat. Primul este foamea care face parte din soarta vagabonzilor în general. La azil li se distribuie o rație a cărei menire nu este să fie îndestulătoare și în afară de aceasta hrana este cerșită, adică legea este încălcată. Rezultatul este că aproape orice vagabond este subnutrit, ca dovadă pot fi priviți bărbații aliniați în afara azilurilor de săraci. Al doilea mare neajuns al vieții de vagabond - pare minor față de cel dintîi, dar este unul important - este că vagabonzii nu au relații cu femeile. Acest punct merită o discuție.

Vagabonzii nu pot avea femei. În primul rînd pentru că există foarte puține femei de condiția lor socială. V-ați putea imagina că în cazul oamenilor nevoiași relațiile sexuale sînt ca peste tot. Dar nu este așa. De fapt s-ar putea spune că sub un anumit nivel social predomină bărbații. Următoarele cifre publicate în urma unui sondaj din 13 februarie 1931 vă arată numărul de femei și bărbați nevoiași: „Pe străzi își petrec noaptea șaiszeci de bărbați și optsprezece femei. În adăposturi și aziluri de săraci o mie cincizeci și șapte bărbați și o sută treizeci și șapte femei.

La biserica Sf. Martin in the Fields - optzeci și opt bărbați, douăsprezece femei“. Din cifre reiese că ajung să

trăiască din caritate un număr de zece bărbați la o femeie. Cauza este probabil că lipsa de slujbe le afectează mai puțin pe femei decît pe bărbați. De asemenea nici o femeie prezentabilă nu s-ar putea atașa de un bărbat vagabond. Ca urmare vagabondul este condamnat la celibat perpetuu. Căci se înțelege de la sine că dacă un vagabond nu își găsește o femeie de teapa lui, celelalte sînt la fel de inaccesibile pentru el ca și luna de pe cer. Nu are rost să discutăm motivele, dar nu este nici o îndoială că femeile - cu foarte rare excepții - niciodată nu se coboară să se atașeze de bărbați care sînt mult mai săraci decît ele. De aceea, un vagabond este celibatar din momentul în care ajunge pe drum. Nu are nici o speranță să se căsătorească, să aibă o amantă sau orice altă femeie cu excepția unei prostituate - foarte rar cînd are cîtiva șilingi.

Evident că rezultatul este că devine homosexual sau violator uneori. Dar mai gravă decît toate acestea este degradarea pe care o suferă bărbatul care nici măcar nu este considerat potrivit pentru căsătorie. Instinctul sexual este un instinct fundamental și nevoia de a-l satisface poate fi la fel de nocivă ca și foamea fizică. Neajunsul sărăciei nu este acela că îl face pe bărbat să sufere cît acela că îl consumă psihic și spiritual. Și fără îndoială că abstenența sexuală contribuie la acest proces de degradare. Lipsit de femei, vagabondul se simte degradat, redus la condiția de invalid sau lunatic. Nu există o umilință mai nocivă pentru respectul de sine al bărbatului.

Al treilea mare neajuns al vieții de vagabond este trîndăvia forțată. Prin legile referitoare la vagabondaj, lucrurile se aranjează în așa fel încît atunci cînd nu umblă pe stradă vagabondul stă într-o celulă, sau așteaptă să se deschidă azilul de săraci. Bineînțeles că este un mod de viață trist, îngrozitor, demoralizant și în special pentru un bărbat fără educație.

Pe lîngă acestea pot fi enumerate zeci de neajunsuri minore - de exemplu, lipsa de confort care este inerentă

vieții de vagabond. Merită să spun că o mare parte din vagabonzi nu au alte haine decât cele în care sînt îmbrăcați, poate ghete care nu sînt pe măsura lor și nu se așază pe un scaun luni de zile. Problema e că suferințele vagabonzilor sînt complet nefolositoare. Ei au o viață fantastic de neplăcută și trăiesc fără nici un țel. Nu s-ar putea inventa ceva mai de rutină decât să mergi de la un azil la altul și decât să petreci 18 ore pe zi în celulă sau pe drum. În fiecare zi ei risipesc enorm de multă energie tot umblînd pe drumuri fără folos, iar în celule petrec ani de zile uitîndu-se la pereți. Și tot așa, fiecare zi e la fel cu următoarea fără să fie de folos cuiva. Legea favorizează continuitatea acestui proces și ne-am obișnuit cu el într-atît încît nu ne mai surprinde. Dar este o prostie.

Avînd în vedere inutilitatea vieții de vagabond, întrebarea este dacă s-ar putea face ceva pentru a fi îmbunătățită. De un an unele aziluri pentru săraci au fost îmbunătățite atît de mult încît nu mai pot fi recunoscute din cîte se spune. Și se mai spune că de același tratament vor beneficia toate azilurile. Dar nu se rezolvă cu asta problema. Problema e cum să îi faci pe vagabonzi să scape de plictiseală și să faci din ei oameni vii pe jumătate, cu respect pentru propriile lor persoane. Numai puțin confort nu poate face aceasta. Chiar dacă azilurile pentru săraci ar fi luxoase (nu vor fi niciodată astfel) viața de vagabond este pierdută. Vagabondul rămîne un sărac privat de o viață de casă, un burlac și o pierdere pentru comunitate. Este nevoie să depășească această condiție și este posibil numai dacă i se oferă o slujbă - nu o muncă de dragul de a munci, ci una care să îi poată oferi satisfacție. În prezent, în majoritatea azilurilor vagabonzii nu muncesc. Pe vremuri spărgeau piatră ca să-și poată face rost de mîncare, la un moment dat a fost destulă piatră și lucrătorii au fost concediați. Astăzi lenevesc pentru că nu pare că ar fi fi ceva de lucru pentru ei. Și totuși există o modalitate prin care pot fi făcuți să fie de folos și anume: fiecare azil ar putea avea o mică fermă sau măcar o

grădină cu legume și orice vagabond bun de muncă ar putea să muncească acolo. Produsele grădinii sau ale fermei ar putea fi folosite pentru hrănirea vagabonzilor și cea mai proastă mâncare ar fi mai bună decît ceaiul cu pîine și margarină. Desigur că azilurile nu se pot autoîntreține, dar s-ar putea face ceva în acest sens și ar putea avea beneficii în timp. Trebuie să spun că din cauza actualului sistem de legi vagabonzii sînt o pierdere pentru țară atît de mare cît se poate dacă ținem cont de faptul că nu muncesc, ci trăiesc cu un regim care le minează sănătatea. Societatea pierde astfel și vieți și bani. Ei ar putea fi hrăniți bine și făcuți să muncească măcar pentru o parte din mîncarea lor.

S-ar putea obiecta că o fermă sau fie și numai o grădină nu pot fi îngrijite la întîmplare. Dar nu există nici un motiv întemeiat pentru care vagabonzii să fie nevoiți să stea numai o zi la un azil, ei ar putea sta o lună sau chiar un an dacă ar munci acolo. Continua circulație a vagabonzilor este ceva artificial. În prezent un vagabond reprezintă o cheltuială pentru societate și scopul fiecărui azil este să scape de el, de aceea nu este acceptat decît pentru o noapte. Dacă se întoarce mai devreme decît peste o lună este pedepsit cu o săptămînă de închisoare și cum e aproape același lucru dacă se deplasează preferă să rămînă în mișcare. Dar dacă pentru azil ar constitui mîna de lucru, iar azilul i-ar oferi mîncare solidă, atunci ar fi altceva. Azilul ar deveni instituție care s-ar întreține parțial singură, iar vagabonzii stabilindu-se unde le-ar conveni ar înceta să mai fie vagabonzi. Ei ar face ceva folositor, ar obține mîncare într-un mod decent și ar avea o viață liniștită. Dacă planul ar funcționa bine ar putea fi priviți altfel decît niște sărăntoci și ar fi în stare să se căsătorească și să aibă un loc respectabil în societate.

Aceasta este numai o idee, și sînt și cîteva obiecții evidente contra ei. Totuși ea sugerează o modalitate de îmbunătățire a statutului vagabonzilor fără să dăuneze societății. Oricum ar fi necesară o soluție de acest tip.

Pentru că, întrebarea este, ce poți face cu niște subnutriți care trîndăvesc? Și răspunsul care se impune automat este: - să îi faci să-și procure singuri hrana.

Capitolul XXXVII

Un cuvînt despre obiceiul de a dormi sub cerul liber în cazul persoanelor fără casă în Londra. În prezent este imposibil să obții un pat în orice instituție de caritate din Londra pentru mai puțin de 7 pence pe noapte. Dacă nu dispui de 7 pence pentru un pat ai următoarele soluții:

1) Malul rîului. Iată o notiță pe care mi-a dat-o Paddy despre dormitul pe malul rîului: „Tot secretul e să dormi devreme dacă petreci noaptea pe malul rîului. Ar trebui să fii acolo la ora 8 pentru că nu sînt prea multe bănci și se ocupă repede. Și trebuie să adormi imediat. Este prea frig ca să mai poți dormi după miezul nopții, iar la 4 dimineața te scoală polițiștii. Nu e ușor să adormi, totuși, cu blestemații ăia roind în jurul tău. Frigul e aspru. Cei care dorm pe mal de obicei se învelesc cu ziare, dar în zadar. Dacă dormi trei ore ai un noroc chior“.

Eu am dormit pe malul rîului și am găsit că Paddy avea dreptate. Oricum e mai bine decît să nu dormi deloc cum se întîmplă dacă petreci noaptea pe stradă. Conform legilor în vigoare în Londra, noaptea poți să te așezi pe trotuar, dar dacă adormi te gonesc polițiștii, malul rîului și alte două locuri ciudate (unul din spatele teatrului Lyceum) fac excepție. Legea este fără îndoială inofensivă în aceste cazuri. Se spune că scopul ei este de a împiedica oamenii să moară oriunde, însă dacă un om nu are casă și moare pe stradă, treaz sau nu, moare și basta. La Paris nu există asemenea legi. Acolo oamenii dorm cu zecile pe sub podurile Senei, lîngă pragurile ușilor, pe cheiuri sau în piețe, în apropierea gurilor de ventilare ale stațiilor de metrou și chiar pe peroane la metrou. În aparență nu fac nici un rău. Nimeni nu va dormi noaptea în stradă dacă poate să se lipsească de asta și va sta la pragul unei uși dacă i se permite.

2) în cîrciumi de 2 penny. Aici este un pic mai bine decît pe malul rîului. Chiriașii stau în șir pe o bancă, au în față o frînghie și se sprijină de ea ca de un gard. Un bărbat, căruia i se spune „valet“ în glumă, taie frînghia la 5 dimineața. Eu nu am fost niciodată într-un asemenea loc, însă Bozo a fost adesea. L-am întrebât dacă putea cineva să doarmă într-o astfel de poziție și mi-a spus că e mult mai confortabil decît s-ar putea crede - oricum mai bine decît pe dușumea. Există adăposturi similare în Paris, dar chiria este de numai 25 de centime (o jumătate de penny) în loc de 2 pence.

3) Sicriul, 4 pence pe noapte. În acest caz se doarme într-o cutie de lemn, și drept pătură este folosită o foaie de cort. Este frig și cel mai groaznic lucru e că sînt gîndaci care nu pot ieși afară, căci lada este închisă.

Pe urmă sînt pensiunile obișnuite la care chiria variază între 7 pence și un șiling și un penny pe noapte. Cele mai bune sînt Romton Houses, unde chiria este un șiling pentru care poți obține un dormitor mic numai pentru tine și poți folosi o sală de baie excelentă. Poți să plătești încă o jumătate de coroană pentru îmbunătățiri speciale, sînt condiții de hotel de fapt. Romton Houses sînt clădiri splendide și singurul dezavantaj pe care îl prezintă constă în disciplina strictă și regulamentul care nu îți permite să gătești, să joci cărți etc. Probabil că cea mai bună reclamă pentru Romton Houses este că sînt mereu pline pînă la refuz. Și casele Bruce - unde chiria este de un șiling și un penny sînt excelente.

Apoi, din punct de vedere al curățeniei sînt bune și cazarmile Armatei Salvării și chiria este 1 pence. Nu se aseamănă una cu alta (am fost în vreo două și diferă de pensiunea obișnuită), însă majoritatea sînt curate și au săli de baie. Pentru baie trebuie să plătești o suprafață, totuși. Pentru un șiling poți să obții un dormitor mic. În dormitoarele de 8 penny paturile sînt confortabile, dar sînt atît de multe (cel puțin patruzeci într-o cameră) și atît de apropiate unele de altele încît este imposibil să ai o noapte

liniștită. Numeroasele restricții miros a caritate sau a închisoare. La cazărțile Armatei Salvării stau oameni pentru care curățenia contează mai mult decît orice.

În afară de acestea mai sînt și pensiunile obișnuite. Dacă plătești 7 pence sau un șiling sînt la fel de înnăbușitoare și zgomotoase, iar paturile sînt murdare și inconfortabile. Drept compensație este o atmosferă vie și în plus poți sta în bucătărie la căldură la orice oră din zi sau din noapte. Sînt aglomerate, dar este posibilă viața acolo. Pensiunile ținute de femei sînt mai proaste decît acelea care sînt ținute de bărbați și există cîteva pensiuni cu îmbunătățiri pentru cuplurile maritale. De fapt nu este ceva neobișnuit ca un bărbat să doarmă într-o pensiune și soția lui în alta.

În prezent cel puțin cincisprezece mii de oameni din Londra trăiesc în pensiuni. Pentru un bărbat singur care cîștigă 2 lire pe săptămînă este convenabil să doarmă la pensiune. Cu greu ar putea obține o cameră mobilată și ieftină, iar la pensiune are căldură, o baie și nu este nici singur. Cît despre mizerie este un dezavantaj minor. Un mare defect al pensiunilor este acela că sînt locuri unde plătești ca să dormi, dar nu poți să închizi un ochi. Tot ce obții pentru cîteva pence este un pat măsurînd între șase și 6,2 picioare, cu o saltea convexă și o pernă ca un butuc acoperite cu niște cearșafuri împutite. Iarna sînt și paturi, dar nu destule. Și patul se află într-o cameră în care în mod normal nu este spațiu decît pentru cinci paturi, dar uneori sînt cîte cincizeci-șaizeci la o distanță de trei palme unul de altul. Bineînțeles că în asemenea împrejurări nu poți dormi bine. Alte locuri unde oamenii sînt la fel de înghesuiți sînt cazărțile și spitalele. Într-un salon de spital nu se poate dormi bine în nici un caz. În cazărmi soldații sînt înghesuiți, dar au paturi bune și sînt sănătoși; în pensiunile obișnuite aproape toți chiriașii tușesc și un număr mare dintre ei au probleme cu vezica urinară și se trezesc toată noaptea. Ca urmare e o continuă, foșneală și nu poți să pui geană pe geană. După cîte am observat, în

pensiuni nu se poate dormi mai mult de 5 ore pe noapte - o înșelătorie blestemată pentru care plătești 7 pence sau mai mult.

S-ar putea îmbunătăți regulamentele și legile referitoare la pensiuni. În prezent acestea nu sînt alcătuite în interesul chiriașilor. Legea le interzice să bea, să se bată, să joace cărți sau jocuri de noroc etc. etc. Nu există nici o lege care să spună că într-o pensiune paturile trebuie să fie confortabile. Acest lucru este mai important decît interzicerea jocurilor de noroc. Proprietarii pensiunilor ar trebui obligați să asigure saltele pentru paturi și așternuturi adecvate și mai presus de orice să împarta dormitoarele în încăperi mai mici. Nu contează cît este de mic un dormitor, ci să doarmă în el o singură persoană. Aceste cîteva modificări ar schimba totul. Nu este imposibil să faci o pensiune confortabilă pentru chiria obișnuită. La pensiunea municipală din Croydon, unde chiria este de numai 9 pence, sînt dormitoare pentru o singură persoană, paturi bune, scaune (un lux rar în pensiuni) și bucătării deasupra pămîntului nu la subsol. Nu există nici un motiv pentru care să nu poată ajunge la acest nivel orice pensiune de 9 pence.

Desigur că proprietarii pensiunilor s-ar împotrivi cu toții oricărei îmbunătățiri, pentru că în prezent profitul lor este imens. Orice pensiune are un profit de 5 pînă la 10 lire pe noapte, nu are datorii mari (creditele sînt strict interzise), și cu excepția chiriei, cheltuielile sînt mici. Orice îmbunătățire presupune mai puțină înghesuială și deci un profit mai mic. Totuși, pensiunea municipală din Croydon constituie o dovadă că poți avea condiții decente pentru 9 pence. Cîteva legi puse la punct pot crea asemenea condiții. Dacă autorităților le-ar păsa de pensiuni ar începe prin a le face mai confortabile, nu ar impune restricții stupide care nu vor fi respectate vreodată în hoteluri.

Capitolul XXXVIII

După ce am plecat de la azilul de săraci de la Lower Binglefield, eu și Paddy am câștigat jumătate de coroană smulgînd buruieni în grădina cuiva, noaptea am rămas la Crowley și ne-am întors la Londra. O zi sau două mai tîrziu m-am despărțit de Paddy. B. mi-a mai împrumutat 2 lire și cum nu mai aveam de așteptat decît opt zile, necazurile mele se sfîrșeau. Imbecilul meu blînd s-a dovedit mai rău decît crezusem, dar nu destul de rău ca să mă facă să regret azilurile sau restaurantul „Auberge de Jehan Cottard“.

Paddy a plecat spre Portsmouth, unde avea un prieten care i-ar fi putut găsi o slujbă. De-atunci nu l-am mai văzut. Nu demult am aflat că fusese ucis, însă probabil că cel care îmi spusese aceasta îl confundase pe Paddy cu altcineva. Despre Bozo am aflat noutăți acum trei zile. Este la Wandsworth - închis paisprezece zile pentru cerșit. Nu cred că se necăjește din cauza asta prea tare.

Povestea mea se sfîrșește aici. Este o poveste destul de trivială și cred că interesează în măsura în care poate fi interesant un jurnal de călătorie. Aș putea spune: iată lumea care vă așteaptă dacă nu aveți un ban în buzunar. Într-o bună zi aș vrea să explorez mai adînc această lume. Mi-ar plăcea să cunosc oameni ca Mario, Paddy și Bill cerșetorul, dar nu din întîmplare, ci mai îndeaproape. Aș vrea să înțeleg ce se întîmplă în sufletele *plongeurilor*, vagabonzilor și ale acelor care dorm pe malul rîului. În prezent nu cred că am văzut decît începutul sărăciei.

Pot să subliniez două-trei lucruri pe care le-am învățat din experiență, din încercări grele. Nu mă voi mai gîndi niciodată că toți vagabonzii sînt niște bestii și niște bețivi,

nu mă voi mai aștepta ca un cerșetor să-mi fie recunoscător pentru că îi dau un penny, nici nu mă voi mai mira dacă oamenii fără slujbă nu au voință. Nu voi mai subscrie la Armata Salvării și nu-mi voi mai amaneta hainele, nu voi mai refuza anunțurile oamenilor-sandwich și nu mă voi bucura că mănînc într-un restaurant elegant.

Acesta este un început.

— SFÎRȘIT —